

СРПСКИ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ЗБОРНИК
КЊИГА LXIX

ACADÉMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS
et
INSTITUT DE LA LANGUE SERBE DE
L'ACADÉMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

RECUEIL
DE DIALECTOLOGIE
SERBE
LXIX

TRAITÉS ET MATÉRIAUX

Comité de rédaction

*Dr. Nedeljko Bogdanović, Dr. Žarko Bošnjaković, Dr. Miodrag Jovanović,
Dr. Dragomir Kozomara, Dr. Sofija Miloradović, Dr. Radivoje Mladenović,
Dr. Miroslav Nikolić, Dr. Dragoljub Petrović, Dr. Mihai Radan, Dr. Slobodan
Remetić, Dr. Rada Stijović*

Rédacteur en chef
SLOBODAN REMETIĆ

BELGRADE
2022

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

СРПСКИ
ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ
ЗБОРНИК
LXIX

РАСПРАВЕ И ГРАЂА

Уређивачки одбор

*Др Недељко Богдановић, др Жарко Бошњаковић, др Миодраг Јовановић,
др Драгомир Козомара, др Софија Милорадовић, др Радивоје Младеновић,
др Мирослав Николић, др Драгољуб Пејровић, др Михај Радан,
др Слободан Реметић, др Рада Симијовић*

Главни уредник
СЛОБОДАН РЕМЕТИЋ

БЕОГРАД
2022

Покренут 1905. године.

Главни уредници:

Академик Александар Белић (1905–1960),
академик Михаило Стевановић (1960–1974),
академик Павле Ивић (1976–1999),
академик Александар Младеновић (2002–2010),
академик АНУРС Слободан Реметић (2010–).

Секретар часописа
Др Марина Јуришић

Прихваћено на VI скупу Одељења језика и књижевности САНУ
27. септембра 2022. године на основу рецензија:
др Слободана Реметића (АНУРС, Бања Лука), др Недељка Богдановића
(Филозофски факултет, Ниш), др Раде Стијовић (Институт за српски језик САНУ,
Београд), др Жарка Бошњаковића (Филозофски факултет, Нови Сад),
др Радивоја Младеновића (Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац),
др Николе Рамића (Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац),
др Софије Милорадовић (Институт за српски језик САНУ, Београд) и
др Марине Јуришић (Институт за српски језик САНУ, Београд).

У финансирању ове књиге учествовало је
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Издају

Српска академија наука и уметности, Београд, Кнеза Михаила 35
и
Институт за српски језик САНУ, Београд, Кнеза Михаила 36/1

Телефон: 011/2027-121
e-mail: srpski.dijalektoloski.zbornik@gmail.com, profesorremetic@gmail.com
www.isj.sanu.ac.rs

Часопис излази годишње

Компјутерска припрема за штампу:
Давор Палчић
palcic@eunet.rs

Штампа:
ЛП Службени гласник
Београд, Јована Ристића бр. 1

САДРЖАЈ

Стр.

Монографије, расправе и чланци

Драгомир В. Козомара: <i>Фонетске особине говора Басијаса</i>	1–102
Драгољуб Златковић: <i>Трећа дојуна</i> Речнику пиротског говора . . .	103–280
Миљана Чопа: <i>Дистрибуција дугоузлазног акценција у говору Туйрије</i>	281–309
Биљана М. Савић: <i>Лексика илейарсџа (на основу грађе из Великог Блашка код Бањалуке)</i>	311–331
Славољуб З. Марковић: <i>О акценцију иридева у ијекавским говорима зајадне Србије</i>	333–346
Драгана Новаков: <i>Народни називи за јела и њића у говору Томашевца</i>	347–374

Прикази и критике

Бојана М. Вељовић Поповић: <i>Зборник радова Резултатии досадашњих и њавци будућих исџраживања срџских народних говора Косова и Меџохије</i>	377–386
--	---------

Додатак

Упутство за припрему рукописа за штампу	389–397
Уређивачка политика	399–408

УДК: 811.163.41'282.2(497.6)
811.163.41'342(497.6)
Изворни научни рад

Драгомир В. Козомара

ФОНЕТСКЕ ОСОБИНЕ ГОВОРА БАСТАСА

Оцу Веселину

Академику Слободану Реметићу и проф. др Николи Рамићу захваљујем за сугестије које су ми дали при коначном уобличавању овог рукописа.

Захваљујем и проф. др Александри Петрашевић, која се побринула за припрему овдје приложених географских карата и графикона.

Посебну захвалност дугујем својим Басташанима који су ми били информатори приликом прикупљања дијалекатске грађе.

На крају, захваљујем породици, пријатељима и осталима који су на било који начин допринијели изради овог рада.

Драгомир Козомара

САДРЖАЈ

I. УВОД	5
А) О ГЕОГРАФСКОМ ПОЛОЖАЈУ И СТАНОВНИШТВУ	5
Топографска карта Бастаса – положај између општина	7
Топографска карта Бастаса – положај између насеља	8
Дијаграм кретања броја становника насеља Бастаса, општина Босанско Грахово	9
Табела 1: Кретање броја становника насеља Бастаси, општина Босанско Грахово	9
Б) ИЗ ИСТОРИЈЕ	10
В) О ДОСАДАШЊИМ ИСТРАЖИВАЊИМА	12
Г) О ОВОМ РАДУ	13
II. ФОНЕТИКА	15
А. ВОКАЛИЗАМ	15
О БОЛИ ВОКАЛА	20
ВОКАЛСКЕ ЗАМЈЕНЕ	23
ВОКАЛСКЕ РЕДУКЦИЈЕ	27
СУДБИНА ВОКАЛСКИХ СКУПИНА	31
СУПСТИТУЕНТИ НЕКАДАШЊЕГ ВОКАЛА Љ	37
Рефлекси дугог <i>jaīa</i>	37
Рефлекси кратког <i>jaīa</i>	40
Екавски рефлекси <i>jaīa</i>	41
Икавски рефлекси <i>jaīa</i>	42
Рефлекси секундарног <i>jaīa</i>	44
ПОКРЕТНИ ВОКАЛИ	44
ЈОШ НЕКЕ НАПОМЕНЕ О ВОКАЛИЗМУ	46

Б. КОНСОНАНТИЗАМ	47
ФРИКАТИВ <i>Х</i>	48
ФРИКАТИВ <i>Ф</i>	50
СОНАНТ <i>Ј</i>	51
ОСТАЛИ СУГЛАСНИЦИ	53
СУГЛАСНИЧКЕ ЗАМЈЕНЕ	56
СЕКУНДАРНИ СУГЛАСНИЦИ	57
СУДБИНА СУГЛАСНИЧКИХ СКУПИНА	58
ЈОТОВАЊА	67
СУГЛАСНИЧКЕ СКУПИНЕ <i>ШТ/ШЋ, ЖД/ЖЂ</i>	69
ДЕСОНОРИЗАЦИЈЕ ФИНАЛНИХ ЗВУЧНИХ СУГЛАСНИКА ..	70
МЕТАТЕЗА	72
ХАПЛОЛОГИЈА И СРОДНЕ ПОЈАВЕ	73
ОСТАЛЕ НАПОМЕНЕ О КОНСОНАНТИЗМУ	74
III. ЗАКЉУЧАК	75
IV. ТЕКСТОВИ	77
V. ЛИТЕРАТУРА	94
Summary	100

I. УВОД

А) О ГЕОГРАФСКОМ ПОЛОЖАЈУ И СТАНОВНИШТВУ

1. Село *Бастаса* (етници *Басташајан/Басташанин* и *Басташајанка*, кетик *басташки*) налази се у доњем Ливањском пољу, на тремеђи ливањске, граховске и гламочке општине, а административно припада граховској општини. Према садашњем, најновијем политичко-географском уређењу Босне и Херцеговине то је насељено мјесто које се налази у Кантону 10 Федерације Босне и Херцеговине. Смјештено је на ободу Ливањског поља (највећег крашког поља у бившој Југославији) на јужним падинама планине Старетине, отприлике на половини пута између Ливна и Босанског Грахова. Просјечна надморска висина Бастаса износи око 720 метара, са минималним варирањем изохипса гдје се налазе стамбени објекти. Простире се на дужини од приближно седам километара између $44^{\circ} 01' 10''$ и $44^{\circ} 05' 30''$ сјеверне географске ширине и $16^{\circ} 38' 45''$ и $16^{\circ} 41' 50''$ источне географске дужине. На западу се граничи са граховским селом Нуглашицом, а на истоку са Богдашима, који припадају ливањској општини.

2. Саобраћајно-географски положај насеља је неповољан – кроз насеље пролази саобраћајница која повезује насеља на ободу Ливањског поља. Од магистралног пута Босанско Грахово – Ливно село је удаљено седам километара.

У подножју планине Старетине извире периодична ријека Басташица, дужине два и по километра, која се улијева у Ждраловац (мочварно подручје) и у вријеме љетних мјесеци пресуши. На ријеци се налази неколико воденица, које су служиле за мљевање житарица у периоду када је било воде (јесењи и зимски период). На простору насеља постоји неколико извора и понора. Извори као и ријека у току љетних мјесеци пресуше, док вода у прољећним мјесецима из Ливањског поља и Ждраловца понире у земљу (парафразирано према Марковић Ј. 1967).

3. У седамдесетим и осамдесетим годинама прошлог вијека индустријализација је допринијела да се до тада тешки услови живота умногоме промијене набоље. Године 1972. у Бастасима је почело напајање електричном енергијом, у приближно исто вријеме започета је експлоатација чувеног ждраловачког тресета, почетком осамдесетих година асфалтирана је комплетна саобраћајница у подножју Старетине на путном правцу Челебић – Црни Луг (гдје су смјештени и Бастаси), успостављен је редовни аутобуски превоз, масовно је почела набавка пољопривредне механизације... Све су то били предуслови и да се радно способно становништво запошљава у оближњу Фабрику тресета „Ждраловац“ или да редовним превозом одлази на рад у најближе урбане центре – Ливно и Босанско Грахово. Тренд побољшања животног стандарда настављен је све до почетка грађанског рата у бившој СФР Југославији.

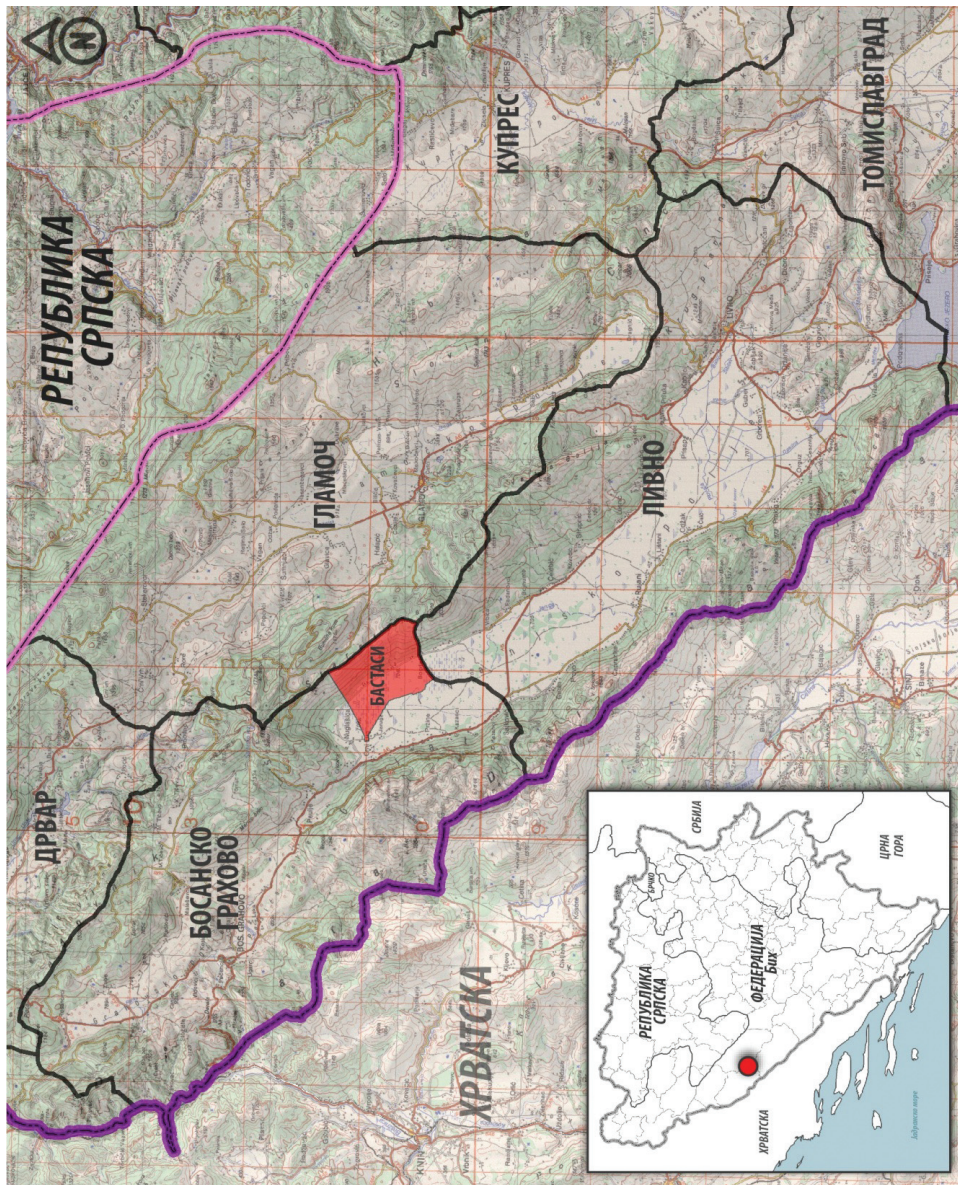
4. Упркос таквом тренду напретка, Бастаси су остали депопулационо, аметанастазичко подручје. И прије посљедњег рата демографски показатељи указивали су да је становништво имало велики пад у бројности, а такође и велике промјене у структурним обиљежјима. Према попису становништва из 1961. године на простору насеља Бастаси живјела су 424 становника. Након тог пописа број становника константно се смањивао: 1971. године у селу су пописана 373 становника, 1981. године 276 становника, а 1991. године 195.

Суштински, према националној и вјерској структури становништво је искључиво српско православно, а формално гледано (према пописима) – српско становништво представља већину од укупног броја становника: 1961, 1991. и 2013. године 100% становника изјашњавали су се као Срби, 1971. године било их је 372 који се изјашњавају као Срби и један као остали, а 1981. године Срба је било 148, Југословена 127 и један остали (в. Становништво 1995 и Попис 2013).

5. Због ратних збивања, крајем 1994. године комплетно становништво било је расељено, а куће мање-више у потпуности уништене. Као посљедица избјеглиштва и расељавања становништва данас су Бастаси готово пусто мјесто. Према попису из 2013. године у селу је живјело 20 становника, који су уз помоћ међународне заједнице обновили имовину и вратили се на своја огњишта. С обзиром на то да је повратничко становништво углавном старије животне доби, природна селекција учинила је своје, тако да у вријеме закључивања овог рада у селу живи свега седам становника.

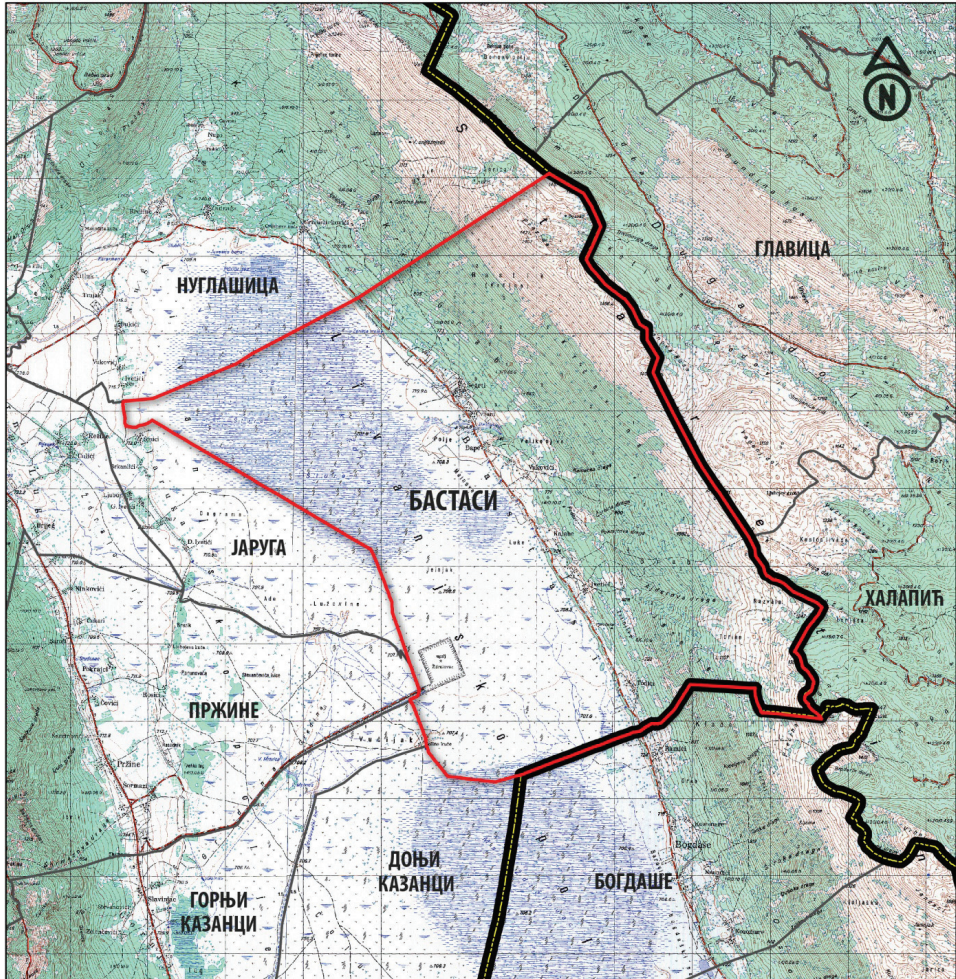
6. У Бастасима (као и на читавом простору доњег Ливањског поља) становништво се у предратно вријеме бавило екстензивним сточарством и пољопривредом. Од стоке су се највише узгајала говеда и овце, од перади углавном кокоши. Међу пољопривредним културама истицале су се различите врсте житарица, кромпир, купус, пасуљ, мрква, репа и лук. Воћарство је било секундарна грана пољопривреде.

Радно способно повратничко становништво наставило је да се бави истим дјелатностима, али у много мањем обиму. У поређењу са предратним стањем, нешто је интензивније бављење пчеларством.

Бастјаси – иоложај између ойишћина

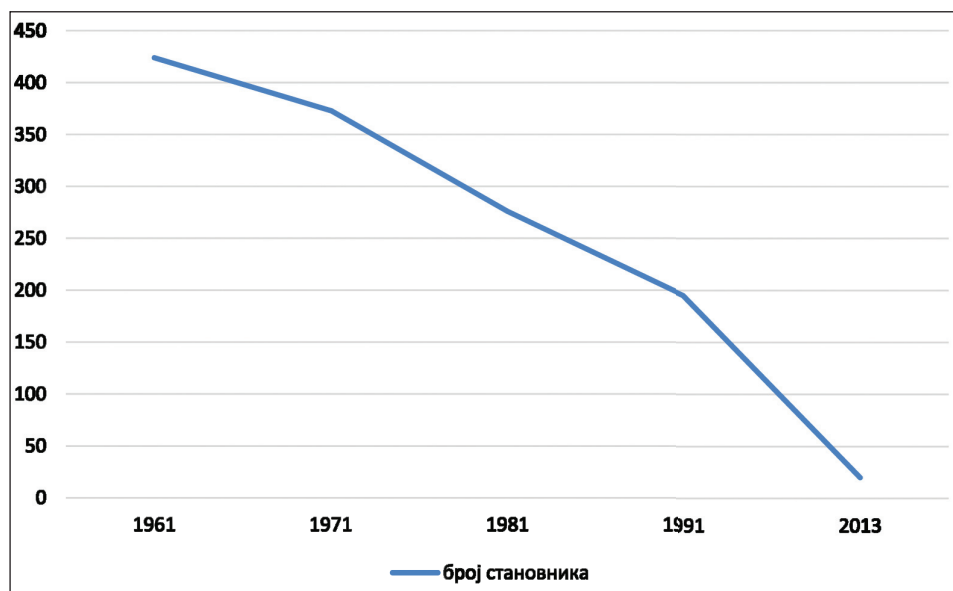
Извор: Војногеографски инстћићуић, Београд. 1985, лисћ 4417 Јајце.

Бастаси – њоложај између насеља

Извор: Војногеографски институт, Београд. 1985, листић 4417 Јајце.

Кретање броја становника насеља Бастаса, општина Босанско Грахово

Извор: Становништво Босне и Херцеговине – народносни састав по насељима (1995), Државни завод за статистику Републике Хрватске, Загреб.

Попис становништва, домаћинства и станова у Босни и Херцеговини 2013. године – резултати пописа (2016), Агенција за статистику Босне и Херцеговине, Сарајево.

Табела 1: Кретање броја становника насеља Бастаси, општина Босанско Грахово

Година	1961.	1971.	1981.	1991.	2013.
Број становника	424	373	276	195	20

Извор: Становништво Босне и Херцеговине – народносни састав по насељима (1995), Државни завод за статистику Републике Хрватске, Загреб.

Попис становништва, домаћинства и станова у Босни и Херцеговини 2013. године – резултати пописа (2016), Агенција за статистику Босне и Херцеговине, Сарајево.

Б) ИЗ ИСТОРИЈЕ

7. Важне информације о насељима у Ливањском пољу из турског времена налазимо у неколико турских пописа. У дефтерима из 16. вијека први подаци о селима доњег Ливањског поља односе се на Црни Луг: „U svom putopisu kroz Bosnu 1574 godine Šibenčani Frano Butrišić i Ivan Divnić spominju polje Seramisevo u koje su došli putujući jedan dan Livanjskim poljem prema zapadu. U spomenutom polju je šuma sa drvećem u vodi koja se proteže od kuća, tako da izgleda kao neko veliko jezero koje se u materinjem jeziku zove Carni lug' [...] Očigledno je da se tu radi o današnjem selu Crni Lug, koje se tada nalazilo u nahiji Sarumiše spomenutoj već 1528 godine“ (Петрић 1960–1961: 33).

За још нека насеља из доњег Ливањског поља сазнајемо из пописа од почетка 17. вијека. Тако се из тог периода за подручје нахије Сарумише помињу „Prhovo (Provo) i Sanković (Sajković“ (исто).

8. Према Петрићевим подацима, у сјеверном дијелу Ливањског поља, које настањује српско ијекавско становништво, живи 175 родова, што чини 15,9% од укупног броја родова у Ливањском пољу: „Narodna predaja ovog stanovništva je vrlo živa, štaviše, kod nekih rodova zalazi u daleku prošlost. To se odnosi u prvom redu na one rodove koji su se doselili iz Vrličke krajine u Dalmaciji. U narodnoj predaji većine rodova često se spominje 'bježanje u Dalmaciju za vrijeme kuge', te ponovo vraćanje u stara naselja kad bi prestala epidemija. Ovo će biti jedan od razloga zbog čega se starosjediocima smatraju samo oni rodovi koji se u prošlosti nisu udaljavali nigdje iz svojih sela. Takav su rod Dokići u Vrbici, koje drže za prave starosjedioce“ (исто: 37).

9. У селима доњег Ливањског поља највише је досељеника (96 rodova ili 54,8%) поријеклом из Далмације: „Od toga iz Vrličke krajine 77 rodova (80,2%), iz okolice Knina 7 rodova (7,2 %), od Drniša 5 rodova (5,2%), a iz Sinjske krajine 4 roda (4,1% posto). Preostala 3 roda (3,1%) znaju da su porijeklom iz Dalmacije, ali ne znaju iz koje oblasti“ (исто). Досељено становништво се након доласка из Далмације углавном задржало ближе далматинској граници. У Нуглашици их је 65%, у Црном Лугу 60%, у Јарузи 50%, у Пржинама 57%, у Сајковићу 64,7%, у Губину 56,2% и у Прову 66,6%. „Ovo stanovništvo vodi porijeklo od srpskih doseljenika koji su se u Vrličku i Kninsku krajinu doselili tokom XV, XVI vijeka i kasnije. Najveća seoba spominje se početkom XVI vijeka, u vremenu od 1523 do 1527 godine, kada je po naredbi Turaka naseljeno u Kninskoj krajini, Bukovici i Kotarima, nekoliko hiljada srpskih porodica iz Bosne i Hercegovine i Stare Srbije“ (исто).

Другу по бројности миграциону струју чине досељеници из западне и сјеверозападне Босне – 41 род или 23% од укупног броја родова код Срба настањених у доњем Ливањском пољу: „Iz Gerzova kod Mrkonjić Grada

doseljeno je 28% posto rodova, sa Glamočkog polja 20% posto, iz okoline Ključa 11%, sa Kozare 11,1%, od Grahova 6,6%, iz Šuice 2 roda, od Banjaluke 1 rod. Iz Lijeveča doselila su se dva roda“ (исто: 38).

Од укупног броја родова њих девет или 4,5% поријеклом је из Херцеговине, а девет их је и из Црне Горе. „Vrlička крајина је тим доселјеницима била посљедња етапа прије доселјења у Lиванјско поље“ (исто).

Што се тиче осталих крајева, познато је да су два рода досељена из Лике.

За 15 родова (8,5%) непознато је поријекло.

10. Најинтензивнија исељавања из ових крајева била су у већ помињано вријеме у ком је харала епидемија куге (XVIII и почетак XIX вијека), када је становништво бјежало у сусједну Далмацију.

Појединачне сеобе нарочито су биле учестале крајем XVIII и у XIX вијеку. Нова дестинација углавном су били простори Гламочког и Купрешког поља. Сеобе су махом узроковала премјештања кметова на други посјед.

Послије Другог свјетског рата велики број родова плански је колонизиран у Товаришево код Бачке Паланке.

Становништво Бастаса које се није вратило у завичај након посљедњег рата нови живот већином је наставило у Републици Српској и Србији. Највише их има у Бањој Луци и Кикинди.

11. Басташани углавном не знају ништа о поријеклу назива села, а када говоре о својим коријенима, већина каже како су од старијих чули да су се доселили „из Дaлмaнцијe“. Говорећи појединачно о насељима Ливањског поља, М. Петрић је конкретно за Бастасе навео сљедеће: „Seljaci причају да је село добило назив по потоку Bastašici, а и по томе ’што је овдје била некаква римска војска која се звала Bas’. U selu, на мјесту званом Crkvina, откопано је неколико fragmenata rimskih nadgrobних spomenika. Ima i srednjovjekovnih nadgrobних spomenika; svi su bez natpisa i ornamentike. Po svemu sudeći, ovdje је postojalo jedno staro naselje“ (Петрић 1960–1961: 72).

На истом мјесту Петрић је поменуо родове који живе у Бастасима, њихово поријекло и крсну славу: „Današnji rodovi su: Cvijani – који су davno doselili od Šuice; slave sv. Jovana; Đapići – došli iz Bitelića kod Sinja (Dalmacija) gdje ih i danas ima. Slave Đurđevdan; Ivetići – doselili iz Vrličke krajine, iz Civljana; slave sv. Stevana. U Rudiće (Glamočko polje) Ivetići su doselili iz Bastasa u Livanjskom polju. Slave sv. Stevana; Kalabe – кажу да су од Crnog Vrha kod Glamoča; slave Stevanjdan; u Halapić (Glamočko polje) Kalabe су doselile iz Bastasa. Tamo im је beg Firdus bio oduzeo 500 ovaca i koza i ’doćerao ih do jedne krave’; Kozari – došli iz Zastinja; zvali су se Lovrne. Po tome što је jedan od njih čuvao коze prozvani су Kozari. Došli су sa Petrova Vrela kod Glamoča. Slave Đurđevdan; Kozomare – od Kozare; slave Jovanjdan;

Lovre – iz Popovića kod Glamoča; slave Đurdevdan; Ljuboje – kažu da su doselili negdje od Ključa; slave Markovdan. U Prijane (Glamočko polje) Ljuboje su doselili iz Crnog Luga u Livanjskom polju u drugoj polovici 19. vijeka. Slave sv. Marka. Šegrt – bili ispod Livna, nekada su se zvali Deridaska. Ne znaju za dalje porijeklo. Slave Stevanđan; Vukovići – iz Dalmacije, sa Cetine. Slave sv. Kuzmu i Damjana“ (исто).¹

Петрићево упућивање на несумњиво релевантну историјску литературу приликом представљања различитих података о становништву Ливањског поља – добра је полазна основа да се већина овдје преузетих информација прихвати као веома поуздана.

В) О ДОСАДАШЊИМ ИСТРАЖИВАЊИМА

12. Говор Бастаса (као ни говор осталих села доњег Ливањског поља) до сада није монографски описан. Прилози аутора овог рада: необјављени дипломски рад *Фонетске особине говора села Бастаса* (Козомара 2000), *Млинарска терминологија Бастаса* (Козомара 2002), *Судбина вокалских скућина у говору Бастаса (код Босанског Грахова)* (Козомара 2018), *Вокалске редукције у говору Бастаса* (2019)², те коауторски рад из дијалекатске лексике *Ткачка лексика Бастаса* (Црњак – Козомара 2018) – досадашњи су радови који су за тему имали искључиво говор Бастаса.³

Н. Рамић је, изучавајући јатовску проблематику у говорима југозападне Босне, дио дијалекатске грађе навео и из говора Бастаса, који су му, између осталих, били један од пунктова истраживаног ареала (обједињене радове в. у Рамић 2010). М. Дешић у студији о западnobосанским ијекавским говорима (Дешић 1976) допирао је до Бастасима сусједне Нуглашице. У вези са говором Бастаса треба поменути и рад Ђ. Чустовић о говору становништва Ливањског поља (1960–1961), гдје је нешто података (не баш поузданих) дато и о говорним особинама Срба ијекаваца, као и језичку анализу једне краће књижевно-умјетничке приче која одсликава говор становника Ждраловца (Козомара – Црњак 2020). У оквиру дијалекатских истраживања говорā централне, југоисточне и југозападне Босне (БХДЗб 1990) Бастаси се нису нашли на списку пунктова, а најближе истражени пунктови српских говора били су већ помињано сусједно село Нуглашица и ливањско село Бојмунте, које је од Бастаса удаљено десетак километара источно према Ливну. И за

¹ Код Басташана који су се више интересовали за своје поријекло има и другачијег (недокументованог) тумачења о досељавању становника у ово мјесто.

² Посљедња два рада овдје су уврштена уз незнатне измјене.

³ Аутор овог рада истражујући говор Бастаса попунио је и Упитник за српскохрватски дијалектолошки атлас, а у штампи му је и рад *Преношење акцената на ироклијике у говору Бастаса*.

податке који су се тамо нашли мора се рећи (отприлике као и за оне које наводи Ђ. Чустовић) – да се морају критички процјењивати.⁴

Г) О ОВОМ РАДУ

13. Свестраније изучавање српских ијекавских говора западне Босне, којима припада и говор Бастаса, започето је монографијом о змијањском говору (Петровић 1973). Три године касније објављена је најобимнија студија о западнобосанским ијекавским говорима (Дешић 1976). Послије двадесетак година описани су ијекавски поткозарски говори (Далмација 1997). Најновије монографско истраживање на простору који обухватају српски западнобосански говори спроведено је на територији Шипова (Цукут 2021). У међувремену, а нарочито од почетка овог вијека, слика о говорном стању у српским западнобосанским говорима употпуњавана је и краћим радовима.

14. И прије детаљније анализе дијалекатског материјала за овај рад, на основу постојеће литературе приближно се могло одредити мјесто басташког говора у оквирима западнијих српских говора. Тако се поуздано зна да према општој класификацији (в. Драгичевић 1986: 226–228; Ивић 1996: 146; Драгичевић 2001: 86–87), употпуњеној подацима добијеним из радова наведених у т. **12**, говор Бастаса по својим особинама несумњиво припада источној скупини сјеверозападног огранка источнохерцеговачког (херцеговачко-крајишког) дијалекта.

Омеђеност овог говора као хомогене цјелине са говором осталих Срба ијекаваца у доњем Ливањском пољу, нарочито је јасна на територији гдје се сударају крајњи изданци ијекавских и икавских изоглоса. Наиме, у радовима Н. Рамића о ливањско-дувањском говору и икавско-ијекавским говорним типовима прецизно су дефинисане дискриминанте које подвајају икавске и ијекавске говоре југозападне Босне. Осим примарне изоглосе – континуаната некадашњег вокала *jai̯*, ту су се нашле и друге важне изофоне (о којима ће бити ријечи у наредним поглављима), изотоне, изоморфе...

15. Сакупљање дијалекатске грађе у говору Бастаса аутор овог рада започео је прије четврт вијека. Интензивније истраживање спроводио је у периоду од 1997. до 2002. године и од 2017. године до данас. У међувремену, због рада на опису неких других српских говора, грађу је биљежио „у ходу“ – кад је било за то zgodних прилика.

Највећи дио података који ће овдје бити предочени потиче са аудио-снимака и из личних забиљешки, насталих у распону од 25 година. Како је уобичајено у оваквим радовима, при сваком циљаном истраживању посебна

⁴ Овакве оцјене података из поменутих радова аутор даје основано будући да је одрастао у Бастасима и добро му је познат говор Срба доњег Ливањског поља.

пажња посвећивана је избору информатора – настојало се да то буду говорници који су сачували аутохтоне особине басташког говора. Посебно се водило рачуна о том да из укупног дијалекатског материјала буде селективно ексцерпирана грађа која најреалније одсликава стање у овом говору.

16. Циљ рада је опис гласовног система говора села Бастаси и његово поређење са приликама које карактеришу друге говоре (више или мање сродне, у ближем или даљем окружењу), па су углавном коришћене дескриптивна, компаративна и контрастивна метода. Укупно узевши, „бјелине“ на дијалектолошким картама српских руралних говора у периоду од око 120 година, колико постоји наша научна дијалектологија, у доброј мјери су отклоњене и углавном су објашњени језички феномени који карактеришу српске говоре, те ће овдје предност бити дата дијалекатској грађи, а избјегаваће се коментари и понављања оног што је већ речено.

17. На крају овог дијела и ријеч-двије о плановима за даља истраживања. Ауторова је намјера да у што скорије вријеме започне истраживање и других нивоа језичке структуре говора Бастаса. Судаћи према садашњој структури и броју становника, лако је закључити да за двије-три деценије међу живима више неће бити аутентичних представника овог говора.

II. ФОНЕТИКА

A. ВОКАЛИЗАМ

18. Говор Бастаса карактерише вокалски систем који чини пет основних вокала *a*, *e*, *u*, *o*, *y* и силабичко *p*. Артикулација вокалских јединица креће се у границама просјека српских новоштокавских говора, што значи да је то вокализам који је близак оном стандардном. Сви вокали могу бити дуги и кратки, носиоци акцената и неакцентовани. Основна одступања од стандарднојезичких прилика своде се на честе редукције вокала *u* у постакцентатским позицијама, извјестан број вокалских замјена и факултативно отварање неакцентованих вокала средњег реда.

Вокализам говора Бастаса схематски се може приказати уобичајеним вокалским троуглом:

19. Примјери стандардне употребе вокала моћи ће се видјети кроз читав рад, а оvdје издвајамо следеће⁵:

ā: *ба̄ба* Милка, према *на̄шōј ба̄ри*, *имā ва̄ӣру*, били *га̄дови*, *Ба̄ӣе* да-
леко, *Жа̄ра* Божјин, *за̄дњи* пѹт, од *мла̄ђӣје* људѣ, *сва̄кѣ* дан, *ӣа̄њō* дрво, *ца̄р*
Вра̄њо, *врӯћа ча̄ја*, *ча̄шу* водѣ, Милōјкова *ша̄йка*;

ба̄н"ће Урош, *га̄зи* у благо, *жа̄л"ли* се, *за̄йосли* га, *ла̄жē* ко пās, *ма̄жē*
ка̄пља̄в"ну, *на̄ӣрави* кѹћу, *ӣра̄ӣи"ō* га, *сӣа̄зи* ме;

ка̄-ћемо кѹћи, *ла̄ко* му бѣло, *са̄ӣ* имām свѣ, *ӣа̄мо* живѣ, *ца̄ба* му.

⁵ Ради увида и у друге нивое језичке структуре говора Бастаса, репрезентативни примјери најчешће ће бити навођени у групама ријечи (углавном у синтагмама), онако како су биљежени приликом прикупљања грађе. Из тог разлога прилажемо и нешто већи број примјера стандардне употребе вокала, а такав ће приступ бити и приликом анализе консонантског система.

à: старї а̀дѹк, Владимїр Лóвре, на в̀рaй"лу, Тапин Г̀арòв, под ја̀сїу̀к,
у Кал̀аба̀ми, од ма̀мѣ, др̀жи ѝрaва̀ц, дòбра р̀акѝја, на ѝшaвану;

à̀де с̀јѣди, пòчò б̀аса̀иши, свѣ за̀чаò"ло, тї ћеш ка̀саи"иши, дòбро на̀до"шла,
знa на̀ирав"иши, свѣ ѝоба̀цаиши, са̀сїали се, ца̀кли се, в̀зда ча̀сїи;

ва̀кò ћу, да̀наске кòсѣ, за̀ бабу, бїло ш̀ка̀кљиво ићи.

à: бївша в̀ла̀сїи, бїла г̀ла̀иши, мòја др̀а̀га бра̀ћо, ја̀ нећу, ни ка̀иши кїшѣ, дò-
бар ла̀иши, пòкòјнї М̀а̀јсїòр, ма̀ли ч̀екa, у На̀кову, са̀иши òда, њѣзїн свaк, сла̀в-
скї кòлач, нѣма ѝрàга, пѣ-ча̀ишa, Ш̀авѝја из Г̀ла̀мо"ча;

ва̀рїи г̀ра, гaдно да̀ва̀ (= смрди), да̀е ме, зва̀ мѣне, ја̀ви к̀ера, ка̀жѣ ми,
ла̀ди се, ра̀ди у ш̀кòли, са̀ди се у јесѣн, свàлимо се, фа̀лѣ га;

à̀ј мѣни, прaво ла̀дно, сїàрно да̀наске, сїàлно прїча̀.

á: ба̀ба А̀њ҃а, Да̀ра Нѣвина, ћaкa п̀уна ш̀кòла, на̀шò за̀кло"н"цу, тò су
ка̀иaли, Тòдòрова Ку̀ла̀ша, ма̀ла бїла, кїдали на̀иòр (= овчији љубар), на̀ вр
ѝла̀сїа, у Ра̀м"ћима, на са̀сїанак, на Та̀ванак;

ба̀ци тò, ва̀гали ш̀ен"цу, са̀мо на̀вали, нѣ мош му на̀да̀ваиши, на̀дали се,
наоб̀лач"ло се, пòмало о̀коиàваиши, ѝрeвa"ла је, ужа̀р"ло се;

за̀ њга, изжа̀з"ла се на̀ ме, тї тò на̀гли ра̀диш.

а: Мїлош Г̀ла̀в"ча̀рòв, ц̀рнїје да̀на, сaв за̀ ћaвла, спа̀ва̀ ко за̀клaн, ка̀љaв
ко прaсе, од на̀шòга с̀ела, дѣсет о̀ва̀ца̀, дò Цвѝја̀на̀;

бѝја̀ше с̀уша, свѣ за̀ва̀ћа̀мо, тò ти се ис̀иòв"јѣ̀да̀м, в̀зда кòйàла, нѣма
др̀угѣ, ја̀ му ѝòка̀за̀, нѣ ура̀ди òн, ч̀ушљaли в̀ну;

ма на̀иàко, òба̀рски ме зòвѣ, òвда̀ ћу на̀зићи, па̀-нда̀ ћу к̀ући, гòни òдов-
да̀, нѣмòј са̀да̀.

è: убѝò б̀ѣга, бїло се в̀село, л"јѣпа в̀чѣ, дòбра ћ̀еиел"на, з̀ѣцови јѣ̀д̀у,
кїшино љ̀еиò, мѣн" ће тò, нѣкомѣ мòш рећи, њ̀ѣга пїта̀ј, гòри ѝјѣсма, између
р̀ѣ̀дòва̀, мòја с̀сїра̀на, ѝр̀ећа̀ му гòд"на, ч̀еиш"ца за̀ з̀убе;

б̀јѣжи у кућу, в̀ј̀ерòвò му, м̀еиши у цеп, ѝграло се и ѝј̀евало се, ѝр̀евaли
п̀ут, р̀еза̀иши к̀упус, ѝш̀гли в̀зда, нїсу ћ̀ели, ч̀екали р̀еда;

в̀село гòри, ћ̀ѣ ће, ж̀ѣсїòко га на̀пò, љ̀еиòс бїло, м̀ѣју ноге, нѣ рече.

è: в̀ел"ка му к̀ућа, д̀ј̀еца ко д̀ј̀еца, ста̀де на̀ ѐксе"р, тò ми ж̀ѣља, са ж̀ѣна-
ма, нòва к̀еѣља, њ̀ѣговїе стрица̀, свòјòј с̀естри, ѝш̀жaк" бїјò, мѣтнò ц̀ера̀ду,
ч̀еиови за бòце, у м̀еиòве, нòсї ѝш̀иш̀р;

дон̀еси к̀р̀у̀в, м̀есїи к̀ућу, на̀н̀еси др̀ва̀, оч̀еиши ми јòш ј̀едну, ѝòл̀èд"ло
поље, ѝòл̀èиши на̀ њиву, ѝòл̀èи"иши се, ѝр̀еб̀ери тò, р̀екли су, ул̀еи"иши у кућу;

бр̀еж њѣ, да̀л̀еко ићи, мòре ј̀еднòч, нѣ зна ме, ѝòсве тї тò, нїје ѝр̀есве.

è: б̀ерла̀в ма̀ли, а̀јде, В̀ѣсо, к̀упи г̀р̀еде (= камење), на̀летї з̀ѣц, ѝма к̀ера,
њ̀езинѣ кл̀еиш̀вѣ, ја̀њ̀ећò м̀есо, њ̀ѣ нѣма, њ̀ѣвѣ к̀ућѣ, ѝеиш̀а н̀ед"ља, на̀с је р̀еиш̀,
С̀вѣиш̀ Јòва̀н, с̀едми п̀ут, ò, С̀ѝејò, ѝеиш̀кѣ г̀ла̀ди;

*вѣжѣ уже, вѣзла гоблене, нѣћемо ни мѣ, ѿгглала му кòшуљу, рѣсли
заједно, срѣдѣ прàво, чѣѡа гã, шѣѡѡ кро-сѣло;
ћѣ сãт, ѣј, бòлан, ѡѣшкò бѣло, чѣсѡо пýтã.*

*ѣ: òнãј блѣсо, о-жѣнã, на лѣћа, у Нѣвину плѣћину, о нãшѡјем ѡрѣлима,
прѣмã ѡѣмзију, за ѡчѣѡшак, ѡздò му рѣшѣње, Сѡѣѣву заболѡ, ѡѣжжак жѣвот,
Сѡмо Нѣверòв;*

*завѣзала мãраму, зацѣнò се, нѣмã га, окрѣнò у шуму, ѡѡмѣнò га, ѡо-
вѣжи гòведа, ѡѡѡѣзò пѣштòљ, рѣсѡе по зѣру, учѣѡила га крãва;*

*ѣ: бãбѣ Æнћѣ, бòљѣ цурѣ, у Вел^{кѣ} њѣве, ѡмã вѡкѣнд^{цу}, до Гòр^{це}, зã
кѣра, између кўћѣ и барãкѣ, ѡмã дòста òвцѣ, дòста ѡѡћѣ (= сѡјена), око Свѣѡѣ
Пѣѡкѣ, пò сѡѡрѣ дãне;*

*бãнѣ у кућу, вѣжѣмо га, вѡ-дѣ га, дòћѣмо чѣсто, ѡзãћѣ надвò, лѣѡѣћѡ
òде, ò-сутра лѣѡѡшѣ, рѣкошѣ, смãкнѣ се òн, ѡрãжѣ да се свѣ навѣдѣ;*

бòљѣ б^н бѣло, нãјдалѣ ми је тудã, овдãлѣн ћу.

*ѡ: òн ми је брѡга, бѣла вѡћѣ^{на}, дѡда Лўку, мѣтнò жѡцу, жѡв^{но} јѣдна,
кãмѣ^ни зѡдови, пòправлò кѡшòбрãн, Мѡлорãда Рãдѣш^{на}, нѡједан дãн, нѡко
нѡшѡѡ нѣ рече, ѡѡсмен чѣк, ѡрãв^{ла} сѡрац;*

*вѡди чудã, свѣ се зѡѡм^{ло}, ѡжѡнãли нã ме, ка-те стãнѣм лѡч^{ѡѡ} (= тућѡ),
мѡсли да знãде, смѡсл^{ћу} нѣшто, чѡсѡѡ бунѡшѡте;*

вѡсоко лѣтѣ, кѡлаво тò ѡдѣ, нѡћѣ нѡкогã, нѡје нѡкѣѡ, сѡѡѡно самлѣвѣно.

*ѡ: тò је вѡѡ^{ца}, на тòл^{кў} далѡину, плѣтећã ѡгла, милѡна рãд^{ти}, Нѡкола
Кòзãр, плãћã кѡрију, пòкòјнѡ Мѡлãн^{на}, њѣгова ѡловѡна, рѡз^{чан} пýт, свѡ-
ленѣ кòшуље, сѡѡѡни куп^{јѣри};*

*вѡдѡ се, ѡшли свўкут, л^{јѣпо} мѡришѣ, ѡрѡмѡчѣ се пòмало, нãми ѡрѡѡ-
далò, ѡрòшѡрује кўћу, дòбро се избѡсѡр^{ло}, пòсве сѡѡѡнѡ;*

зѡмўс гãдно бѣло, ѡ јã, ѡ синòћ, нѡ мени, нѡ теби.

*ѡ: бѡвѡ Æугослãв^{ја}, задò ко бѡк, мòрете вѡ, òчињòк ми вѡда, бѡле
дѡжве, нек је жѡв, Нѣверòв зѡд^н, мòј Æле, ѡмã стò кѡлã, òпò лѡсѡѡ, òћемо мѡ,
нѡва гòведа, сѡлнã вòјска, нѣмã сѡѡѡда, ѡѡјѣ лудѡ;*

*бѡ гãдно, бѡрãј за се, вãзда вѡчѣ, дѡрãм га, зѡдã код Мѡлана, слãтко
кѡнў, лѡжў сò, сѡнў òд грãда, цѡкнў ко ледѣница;*

јòш вѡдно, л^{јѣѡ} пѡшѣм, сãмо нек је мѡрно.

ѡ: држãли бѡкове, нãшã дѡка, и дãнã-жѡва, Æле ѡз Грковãцã, ѡдѣ у
Лѡвно, бѡло му ѡме Мѡлòнã, нãправѡмо офãнзѡву, стѡгло ѡѡсмо, твòјã ѡрѡѡ,
гòни ѡ у ѡрѡѡорак, дòста ѡрѡчãнã, да ўстанѣ Тѡѡо;*

*бѡла за њѡм, сãмо му òчи вѡрѣ, дўго жѡвѡò, бòгами нѡсам, свãшта се
ѡрѣжѡв^{ло}, нѣмòј ѡрѡчãѡѡ, чѣсѡѡѡѡ му, шѡрѣ се лòпови;*

зѡми лѣжѡ, вѡди òѡѡрѡл^{кѣ}, ѡрѡл^{чно} чѣсто.

ї: Жърко Бѡжїн, вѣл"кї чѡјек, гѡрњї Йвет"ћи, д̀анаињї мѡмци, шт̀а ће ј̀аднїк, мѡре с ј̀еднїјем, кѡ'ї си тї, ће и л̀аньскї сн"јек, од обадов̀ї, ı̀ѡкѡјнї сїа̀рї, сѣдмї д̀ан, ћ̀аћн ћ̀аћа, црнїје дан̀а;

бр̀удї га, нѣ волїмо, в̀азда гѡл̀амї, ж`їїї ѡнѡ, нїкат не з̀акаснї, ı̀зм̀амї ме, ј̀ун̀ачї се, кѡсї ѡкѡ кућѣ, ѡїїшѡ ı̀ Гр̀аво, ı̀р̀ажї ћ̀авла.

ѡ: Бѡб"нѣ к̀ућѣ, ни гѡвора, ѡв̀а гѡд"на, Јѡја шв̀ајцује, ı̀гр̀ај кѡло, вїди му ѡбр̀аз̀а, пѣт ѡвнѡв̀а, на ѡгради, ѡсам п̀ут̀а, ı̀ нашом ı̀ѡљу, ѡд̀а ко ı̀рѡсјак, сїн ми ı̀рѡфесор, у сѡб"цу, т̀кала ı̀ѡр̀б̀акѣ, у цѡкулама;

вѡдї Л̀убова, вѡлї зїму, гѡнѣ н̀аро"т, д̀онесе ми к̀авѣ, кѡљу се, мѡремо к̀ашнѣ, ѡб̀аће ѡкѡ кућѣ, ı̀ѡјѣде свѣ, ı̀ѡнїјѡ р̀анѣ, сѡвѡ га ћ̀аћа;

нѣмѡј гѡре, д̀ѡсїа за данас, ѡд главу, ај ѡдо"вд̀а, ѡклѣн си тї, ı̀ѡд р̀аст.

ѡ: др̀жѡ вѡле и кѡње, д̀ѡбра жѣна, ѡћѣ ѡни, од ѡнїје, по ı̀ѡду, ı̀ѡкѡјнї Јѡвѣша, нѣм̀ај ı̀ѡсла ш њѡм, ı̀ѡшїен чѣк, ı̀рѡб̀ушена г̀ума, расїр̀ѡд̀ај тѡ, нѣм̀а слобѡдѣ, ı̀мала ı̀вѡр"ло, д̀ѡлазѣ чѡбани, ѡн је шѡфѣр;

не гѡворѣ, гѡни га, к̀орисїї прїл"ку, наѡбл̀ачї се р̀ано, наı̀ѡварї на лѣја, ѡбашѡ нас, ѡсїав" тѡ, ı̀ѡгзїѡ обећање, ı̀рѣд̀сїало нам, ı̀рѡсїљѣ пѡ себи;

ѡме нѣћу, нїје гѡшѡво, д̀ѡ јутрѡс, бїће д̀ѡбро, ѡ ток нѣм̀а нїшта.

ѡ: в̀азда бѡс, Вѡјка Јѡв"на, гѡ ко мїш, д̀ѡњї к̀амѣн, д̀ѡбрїје му к̀ол̀а, вѡлї лѡв, мѡј мѡмче, ѡвлики му нѡс, нѡћ с̀атра, трѣб̀а њѡзи, ч̀ув̀а ѡвце, кат прѡћѣ ı̀ѡсї, ı̀вѡј сїн, ı̀ѡ ми свѡјїа, ı̀ѡ си тражила, Шѡл"не к̀ућѣ;

в̀азда вѡд̀ај, гѡн̀а кр̀аве, д̀ѡћѣм кѡ-тебе, зѡвнѡ га ј̀учѣ, кѡчї га ћ̀аћа, мѡ-р̀ам р̀ад"ти, нѡс̀а га в̀азд̀ан, ı̀рѡб̀ај зѣру, скл̀ѡк̀а се п̀ан;

с̀а-си вѡљно, а јѡј, ı̀р̀адї свѡјски;

ѡ: што би рѣкѡ Бѡжо, н̀аишла вѡјска, у Дѡцу, порѣни карї"ѡлу, лѡйови пѡкрадошѣ, на мѡїѡру, тѡ му је ı̀ѡбро, тѡ ми је ı̀рѡблѣм, врлѣтна Рѡга (овца), иза Сѡб"ћа к̀ућ̀а, нѣм̀а сїѡсѡбносїи, мѣтнѡ у ı̀ѡрбу;

вѡдали је свѡкут, мї дѡћї, и дѡћѡшѣ пѡ ме, зѡвнѡ ме, в̀азда нѣшто извѡдајѡ, трѣба ı̀рѡб̀аїшї, нек ı̀ронѡсајѡ, м̀ало ı̀рѡѡдаїшї, ујѡлїјѡ се;

сјѣди ѡвде, ѡнде ћемо, гѡрѣ ı̀ѡ њу.

ѡ: бѡгдашкѡ б̀лаго, к̀аква нам је б̀удућнѡсї, пѣт вѡлѡв̀а, дѣснѡ р̀аме, стѡ ћ̀авѡл̀а, зѣленѡ вѡће, м̀ладѡ чѣљаде, сл̀авѣ Свѣїѡк Стѣв̀ана, с̀а со"бѡм, г̀адна сїа̀рѡсї, с ı̀ѡбѡм, ı̀с Црнѡк Л̀уга, ѡт чѣлїчнѡк матрїјала;

б̀ацѡ свѣ, бїѡ р̀ат, нѣ дѡћѣ чѣсто, д̀ѡшѡ ћ̀аћа, нѣмѡј ми рѣши, ı̀рѣбрѡј д̀ѡбро, ı̀кѡчї ми се нѡга, ı̀бѡ се ı̀ р̀уку, ı̀шѡ ı̀ кућу;

в̀акѡ ћу направ"ти, д̀ѡбрѡ је бїло, н̀акѡ тї жївїјѡ, д̀авно ı̀мрѡ.

у: пѹшѣ бѹра, дѣбѣ ко бѹре, дрндали вѹну, нѣшта дрѹгѣ, баца ѣубар, свѣ-
кѣ јѹшро, за кѹвѣње, лѹков"на за јаја, Љѹб"ца Милѣјкова, мѹка жѣвѣ, вѣс"ла
ѣѹшка, доће Рѹси, правѣ шрѹшѣ, ѣзвѹћи ѹши, шѹмскѣ пѹт;

нѣка бѹдѣ, вѹцарѣли се, дѹрѣла вѣзда, жѣѹбр"ло се, вјѣч"то кѹкѣ, лѹдовѣ
у млѣдости, љѹљни га мѣло, мѹчѣ се, нѹд"ли му пѣсѣ;

тѣмѣ ѣ вѹчѣрно, мѹчно му, ѹрадѣ мѹшки, нѣмѣј чѹдо на сѹнцу.

у: у бѹњѣшѣшѣ, Пѣро Вѹјева, дѣбѣла дѹкашѣ, дѹге му лѣче, старѣ ѣѹшѹруми,
ѣмѣ жѹшѣ"цу, ѣзводи зѹб"ћ, стѣлна јѹн"ца, у кѹшѣни, нѣмѣј бѣти љѹшѣ"ца, лѣтѣ
мѹшѣ"це ѹ очи, ѣмѣ ѣраѹнука, ѣде сѹкрѣ"ца;

дѹгује му, заслѹжујѹ да ѣдѣмо, сѹтра кѹмује, свѣшта накѹѹје, мѣраш
наѹч"шѣи, обѹзимѣ ме стрѣ, ѣѹшѣује у сѹботу, свѣ ѹшѣвиѣб, чѹѣа грѣ;

ѹ кућѣи, ѹз мене.

у: Здрѣвко Вѹков"ћ, вѣјѹ вѣци, дѹжнѣк ѣе врат"ти, бѣлѣ га зѹшѣ, направи
зѹбѣѣѣ, кѹмова кѹћа, лѹдѣ нарѣт, љѹди мѣшѣи, пѣкѣјнѣ Нѹнѣ, пѣде ѣѹж"и,
ѣспуцале ми рѹке, пѣсве сѹженѣ, шѹ клип"цу;

бѹнѣ се, вѹѣѣ се, гѹрѣ прѣ-собѣм, кѹмѣм те бѣгом, мѹждѣ лѣст, мѹшѣмо
вѣду, ѣѹлѣ се, рѹжѣи га, рѹчѣмо ѹ пѣт, сѹшѣ се л"јѣно, шѹнѹ јѣј ѣшѣ;

дѣназ бѹрно, пѣгѣнѹ лѹдо, радѣ мѹчки, ѣѹсѣшѣѣ! (узивѣ за тѣрање вуко-
ва), сѣд" шѹ, шѹжно, брѣте.

у: чѹло се бѹкѣње, ѣде на бѹће, сѣмо да му је у вѹѣѣње, у Дѹвну, кѹма
Рѹжа, тѣ ѣ ѣроцѣдѹра, на ѣрѹзи, бѣло му сѹћѣње, ѣѹжна ѣна, укѣшѣшѣење
жѣвѣца, пѣкѣјнѣ Цѹја, ѣнѣ чѹшѣ"ца, шѹшѣло днѣ;

гѹкѣи, гѣлѹбе, мѣраш се гѹрашѣи, закѹшѣли зѣмљѹ, зашѹшѣло се, ѣзвѹче се
ѣн, јаѹкала дѣбога, кѹшѣли ѣѣбѣ, љѹшѣ се тѣ, вѣзда мѹчѣи, сѣмо шѹшѣи;

ѹздѣѣ се ѹ се, нѣће пѹцати ѹ те.

у: бѣѹнѣ рѣк"јѣ, ѹватѣ гѣлѹба, јѣдан бѣѣбѣ Кѣћѹн (во), прѣшут за кѹма, не
пѣрѣ нѣгѹ, у ѣкрѹгу, с ѣнѹ стрѣну, нѣмѣ рѣзѹма, ѹ ѣрошлѹ сѹботу, сѣѣрѹ кѹћѹ,
ѹ Црнѹ Гѣру, на чѣјѹ стрѣну, шѹшѣлѹ прѣчу слѹшати;

бѣднѹ у сѣлу, влѣдајѹ тѣл"кѣ гѣдѣнѣ, глѣдајѹћи га, заѣрнѹ јѣ рукаѣе, за-
ѣшѣшѣ се у Глѣмѣч, јѣѹчѣ дѣбога, пѣмѣло кашѣѹѣѣ, с"јѣчѹ рѣдом;

дѣѣшѣи нѣвраћѣ, зѣлѹд" ти пѣсѣ, прѣбѣѣи шрѣшѣшѣи нѣсѹво, тѣ ти је ѹсѣшѣи.

р: тѣ су брѣд"ла, ѹз ѣвѣ брѣдо, на вр Стѣрет"нѣ, за грѣм, грѣч ме ѹватѣи, бѣло
дрѣво, свѣ и јѣдно зрѣно, крѣшѣена дѣѣца, мрѣшѣв ти бѣтѣн, рад"ла у Прѣлуѣи,
смрѣдѣ ко ѣрѣч, сѣшрѣшѣени ѣспѣшѣ грѣжѣе;

брѣзѣ ми сѣт, врѣцѣли мѣт, дрѣжѣло се блѣго, дрѣкѣ ко прѹт, крѣчмѣ мѣсо,
ѣрѣснѹ ко лѣдѣн"ца, стѣде рѣзѣшѣи, шрѣговѣли сѣ ѣшѣма, ѣрѣче о-смѣја;

ѣвѣдѣ врѣлѣшѣно, јѣси се врѣло ѹбѣјѣ, сѣшрѣмо ти је тѹдѣ, шрѣке лѹч! (узивѣ
при лучѣњу жагѣади).

р: сн^ијѣк по бр^дма, има бр^чне, врбички псй, кѹца др^ва (= цијепа), јадн^а је ова др^жава, засмр^дше куп^ијери, у Крчев^ни, попал^ше мр^цне, ода бос по сир^нишиу, бй^о ир^говац, пр^ава ир^нца;

бр^сиē лист, вр^ши се око мене, др^жим једну козу, заир^жав^ам чорбу, кр^си^или дјѣцу, одр^жав^а краву (= осјеменеује), ир^еир^жав^а месо, паметно ир^геује;

ир^ци, ир^ци! (узвик за дозивање оваца);

р: м^ој бр^ко, бй^јо бр^с, гр^к ти сир, била др^нда, ко звр^к, удари му кр^в на н^ос, крај кр^мак^а, б^ијели мр^с, имала ир^жањ, уб^о га ир^н, ос^ијѣци он^о ир^не, ир^на га шт^ета п^очела, а с^ат ир^није дан^а;

вр^ши нешто, др^ндали в^уну, мр^шиши се, ир^ва се (= рве се), ир^шиē по мени, р^че по св^у н^оћ, добро ли ср^кн^е, ир^чем за њим;

ид^е бр^зо, а м^и ир^ком, ир^но му било.

р: бр^ко Милош, осв^оиле вр^бе, так^а вр^си^а, није п^осве гр^ко, има д^оста др^ва, он^ај звр^ко, м^оре и п^осно и мр^сно, он^ај мр^шо, рад^и нам Ср^бо, сир^ван ли је, било ир^ва у пр^шуту, има Шир^бац;

довр^ши т^о, доир^кала п^о ме, збр^зћемо н^екако, кр^чли кам^ење, накр^ко се п^обро, оир^бала м^лада, иоир^ск^о в^оће, разбр^кн^о се, сир^каши се у ку^ћу;

бр^зо ли ир^ади;

р: у бр^зу в^оду, каж^е му ир^к, од гр^дније р^ан^а, в^иди му обр^ва, н^е ир^не, и^с Цр^но^к Лу^га;

загр^не код^жун, ивр^ши др^во, ир^оир^лај добро, наср^ну на ме, идоир^вди ми књ^иж^цу, н^еће до-га н^е свр^не, кад^т ивр^ши у гла^ву, да се не ир^гдиш;

рад^ли наир^но, бй^{ће} ир^зо.

О БОЈИ ВОКАЛА

20. У говору Бастаса дуги вокали, и акцентовани и неакцентовани, у принципу имају нормалноштокавску артикулацију, а приближно иста квалификација може се дати и за краће вокале који су наглашени – то су гласови чије су изговорне вриједности веома блиске онима у стандардном српском језику. Кад је у питању боја вокала, појава отворености неакцентованих вокала средњег реда најбитнија је специфичност овог говора.

Овдје су потпуно непозната дифтонгизирања каква се срећу у територијално блиском ливањско-дувањском говорном типу (в. Рамић 1999: 292, 295).

21. Одавно је Ј. Вуковић констатовао да је у вокалском систему босанских говора у знатној мјери дошло до измјене боје дугих вокала *a*, *o* и *e* (Вуковић 1963: 24). Вуковићев закључак потврдили су каснији бројни моно-

графски описи различитих говорних типова, при чему се као посебно изразита карактеристика издваја затварање дугог *a*.⁶

22. За говор Бастаса карактеристично је да се у њему може понекад чути затвореније дуго *a*. Водећи рачуна о ограничениости перцепције приликом презентовања овако осјетљивих гласовних реализација и могућности да слушни утисак истраживача понекад може навести на погрешан траг, сматрамо да је овакво *a* најсличније оном које се може чути у западнобосанским ијекавским и личким говорима⁷, док је стање у змијањском говору знатно другачије.⁸ Из истих разлога које наводе Дешић и Драгичевић (в. фусноту 7), ни овдје нису навођени примјери за наведену појаву.

23. Стандардну боју вокала у говору Бастаса најчешће нарушава помјерање артикулације кратких вокала *e* и *o* у правцу *a*. Анализирајући говор Срба ијекаваца у Ливањском пољу прва је Ђ. Чустовић запазила да „неизразита боја вокала карактерише и овај крај“ (1960–1961: 109).

У раду о артикулационој вриједности вокала у ванакценатској позицији, Н. Рамић је на примјеру говора Срба доњег Ливањског поља показао да је у том говору изражена тенденција ка отварању ненаглашених кратких средњих вокала, навео карактеристичне примјере и дао образложења наведене појаве (Рамић 2004). Уз констатацију да је Д. Петровић детаљно анализирао артикулационе вриједности кратких неакцентованих вокала у змијањском говору и да се стање у говору Срба доњег Ливањског поља подудара у много детаља

⁶ Појава затвореног дугог *a*, у већој или мањој мјери, присутна је у ијекавскошћакавским говорима (Брозовић 1966: 137), у говору Змијања (Петровић 1973: 29), у икавскошћакавским говорима западне Босне (Пецо 1975: 87–90), у западнобосанским ијекавским говорима (Дешић 1976: 33–34), у икавскошћакавским говорима у околини Дервенте (Баотић 1983: 49), у међуријечју Ријеке дубровачке и Неретве (Халиловић 1996: 45–46). У српским говорима затварање дугог *a* нарочито је маркантна појава на простору између Врбаса и Украине (Козмара 2016: 36).

⁷ „На читавом терену Босанске крајине може се понекад чути мало затвореније *a*. Такав изговор имамо и кад је тај вокал под акцентом и кад није, и кад се налази уз сонанте и уз консонанте. Тешко је утврдити у којим позицијама је ова појава чешћа, а није лако ни показати да ли је степен затворености вокала *a* исти у свим положајима у ријечи и у свим крајевима западне Босне. Због тога, а и због далеко бројнијих примјера у којима се *a* изговара као и у књижевном језику, нећемо ничим посебно обиљежавати затвореност тога вокала“ (Дешић 1976: 33).

„Дуго *a* изговара се нешто затвореније од стандардног, мада не у свим позицијама и, чини ми се, не увијек у истим позицијама. Праву природу таквог *a* тешко је одредити без прецизнијих мјерења, а, исто тако, за утврђивање домашаја ове појаве потребна су знатно минуциознија испитивања од оних каква су у нашој дијалектолошкој пракси уобичајена и каква сам ја спровео. Због тога овдје ово запажање о артикулацији вокала *a* и не документујем посебним потврдама“ (Драгичевић 1986: 45).

⁸ „Дуго *a*, без обзира на то да ли је акцентовано или не, на знатном делу овог терена показује више-мање јасну тенденцију ка затварању, при чему је то најизразитије у суседству лабијалних консонаната и сонаната, али не и искључиво у њиховом суседству“ (Петровић 1973: 29).

са стањем које налази Петровић, Рамић додаје да разлике између ова два говора ипак постоје – у говору Змијања вокалски троугао је затворен ($a \rightarrow o \rightarrow e \rightarrow a$), а у говору доњег Ливањског поља средњи вокали се отварају ($e \rightarrow a \leftarrow o$) (Рамић 2004: 458–460).

Парафразирано, Рамићева расправа о овом питању своди се на следеће:

За говор Срба доњег Ливањског поља карактеристично је да је изговор кратког e и o у почетној и завршној позицији ријечи у границама штокавског просјека. У финалној позицији за чување вокалских разлика пресудан је морфолошки моменат. Помјерање артикулације најизразитије је у постакценатској позицији, а може се остварити и у осталим слоговима. Ту се ради о „неоштећеним“ фонемама, алофонима који имају дистинктивну функцију као и оне фонеме чија је артикулација стандарднојезичка. Вриједности таквих алофона артикулационо су ближе вокалима e и o него вокалу a . Могуће је и помјерање у зону сусједног вокала, али тада је већ у питању вокалска замјена (исто: 458–460).

Рамић закључује да је појава факултативне природе, те да је утисак да се нормалноштокавске вриједности рјеђе остварују.

Да је све наведено карактеристично и за говор Бастаса, потврђује грађа коју смо прикупили за овај рад:

e^a : *Ајде^aрова драга, б^oле^aсⁱан, за в^eче^aру, г^oве^aда се чу^vвала, прода^vвати г^oве^aда, два^dе^aс^eиⁱ, пр^vаво д^eбе^aла, у Де^bе^aља^vц^uма, им^o д^eве^aиⁱ сⁱн^oв^a, ђ^eи^eл^aна, н^eм^a нⁱ з^eр^e, ј^uне^aиⁱшина, ј^uче^aш^hа ч^oрба, к^eце^aља, к^eце^aље се н^oс^lе, кⁱсе^aл^a в^oда, ни к^rај^eра, на к^rе^vе^aи^u, М^aркано^aв^e и^oд^eиⁱе, н^eм^a ко м^rђе^aла, им^a н^aј^mе^aнⁱк, н^eс^rе^hо ј^eдна, и^oд^eи^aи^o, у и^oд^eиⁱи, д^aти и^rас^eи^u, д^oшло и^rо^lе^aхе, т^o му је за р^oђе^aнд^aн, с^a с^rе^hо^m, м^jе^rла ш^eми^eраи^uру, шт^a с^e и^eре^aи^a вⁱд^lо, ч^eи^eр^eсⁱ тр^eћ^e, ч^eи^eр^eсⁱ ч^eт^vрт^e;*

на^hе^aрало га, док и^rе^bе^aр^u, пр^vаво и^rиⁱе^aкло, у^kис^eл^a се;

и^zа^hе т^o н^aв^eл^aко, с^a-сам с^eр^bе^aс, с^uи^eр, у^vе^aч^e.

o^a : *к^uла б^eго^aва, Г^lамо^aч^aни, п^oд^lј^eлⁱ се Ж^dр^aло^aва^vц, о^sтала ј^aло^aва, Сⁱма Коз^oмо^aра, Л^bе^lо^aва, Мⁱло^aв^aн Р^aдⁱн, од Мⁱло^aр^aда, им^o Мⁱло^aр^aиⁱ, М^aрк^oва, Нⁱко^aла К^oз^aр, н^a том т^u и^oи^oм^aну, нⁱ и^eи^oро, око П^eи^rо^aва, т^o су му сⁱно^aви, сл^aдо^aл^eиⁱ, пр^aм со^bо^m, у с^uбо^aи^u, и^dе з^a и^oб^oм, з^oви Т^oдо^aра, с Т^oдо^aром, Ур^oшо^aва к^uћа, ч^eи^vо^aра к^oла, ч^eи^vо^aро и^u к^uћи;*

д^oђ^oш^e г^lадни, бⁱло з^aи^vо^aрено, мⁱло^aвала га з^eру, н^e мо^aре нⁱшта о^kус^lти, н^e мо^aре с^oб^oм, н^e мо^aремо, и^oд^eо^aш^e, д^oбро и^rо^hо^aш^o, р^aдо^aв^o се оⁿ;

и^eи^o ти, и г^oи^oво, н^eко^aлико п^uт^a, св^e и^uи^oм^aн.

⁹ Овакве реализације указују на замјену $a \rightarrow e$.

24. Отварање кратког акцентованог вокала *o* забиљежено је у два примјера – код истог информатора: *ð^andā* се кòси, *ð^andā* у августу.

25. Високи вокали *u* и *y* веома су постојане фонеме.¹⁰ У грађи немамо примјера који указују на одступање од стандардне артикулације.

ВОКАЛСКЕ ЗАМЈЕНЕ

26. У говору Бастаса супституције вокала најчешће су последице асимилације и дисимилације, понекад аналогije, а некад је пресудан нејезички, екстралингвистички чинилац. Поједине вокалске замјене могу се тумачити и као последица претходне помјерености артикулације појединих вокала, премда је у неким гласовним склоповима понекад тешко утврдити да ли је узрок супституције претходно отварање или затварање вокала или се пак ради о директној асимилацији односно дисимилацији према сусједним вокалима.¹¹ Ипак, укупни подаци наводе на недвосмислен закључак: потпуне вокалске замјене ријетко се могу доводити у везу са претходним помјерањем артикулације јер би такви случајеви били потврђени много већим бројем примјера и у оним позицијама ријечи гдје нема услова за дјеловање асимилационо-дисимилационих процеса.

27. Замјенама су обично обухваћени кратки и неакцентовани вокали, веома ријетко дуги и акцентовани. За супституције знају и домаће и стране ријечи. Највише је потврда за замјене вокала *a*, подједнако често долази до замјена *e*, *u*, *o*, док су супституције вокала *y* скоро занемарива појава. Већина примјера који су се нашли у нашој грађи већ је раније потврђена.¹²

28. Супституције *a* у *e* обично су дисимилационе природе према *a* у сусједним слоговима:

наш *árмен*, врли жйто на *àрмену*, пòкòјнй *Дàмјен* и *Дàмјенòвка*, доће *дй̀мљечàр*, ймàм *елèргију*, *елèргичан* на пèрје, дòђу *жèндàри*, òдмà лèти по *жèндàре*, й̀љеда, за й̀љеду гòдй̀нà, јèдан од й̀љеду, *јерèб̀ца*, крй̀јò се у *јеслама*, пй̀шè *лей̀й̀н̀цòм*, дòбар *мàјден*, ўдарй̀ *й̀ечей̀*, бй̀ла п̀на *й̀д̀ей̀ша*, у *й̀д̀ей̀ши*, *й̀р̀ј̀ей̀шè*¹³ *Иле*, *й̀й̀гер*, *Цй̀нцèр* (= Цинцар – планина сјевероисточно

¹⁰ „Међутим, кад је реч о високим вокалима, дифтонгизација представља облик отварања, будући да недостаје простор за даље сужавање“ (Ивић 1998: 262).

¹¹ Нпр. *мр̀ђела* –*мр̀ђѐла* –*мр̀ђала*; *òсам* –*òса̀м* –*òсом*.

¹² Доста сличних или истих примјера може се наћи у радовима о сродним или територијално блиским говорима, гдје су већ дата образложења узрока наведених вокалских замјена. В. нпр.: Чустовић 1960–1961: 101–109; Петровић 1973: 29–45; Дешић 1976: 34–56; Драгичевић 1986: 45–69; Рамић 1999: 289–298; Цукут 2021: 25 и литературу на коју је тамо упућено.

¹³ О фонетским ликовима ове именице у ливањско-дувањском говорном типу в. Рамић 1999: 291.

од Ливна), иш *Чеї̀р̀а̀злї̀ј̄а*, у *Чеї̀р̀а̀злї̀јама* (= Чапразлије, село ливањске општине);

в̀а̀зда м̀ь̀е̄ц̄к̄а̄, н̄е м̀ь̀е̄ц̄к̄а̄ј док ј̀е̄д̄е̄ш, д̄ӣљ̄е̄чкало га;
је л д̄е̄, је л д̄е̄ да л̄а̀ж̄е̄, је л д̄е̄ да н̄ӣсам,¹⁴ ако *ї̀кеї̀*⁹ д̄о̄ђ̄е̄, *саї̀* или *нї̀-кеї̀*, *нї̀кеї̀* за *нї̀кеї̀*, *нї̀кеї̀* му д̄о̄ста;

пр̄о̄ђ̄и се *бу̀дал̄е̄шӣ*¹⁵не, сл̄ӯшати његову *бу̀дал̄е̄шӣ*¹⁵ну.

Влада двојство облика *ѡ̀ба* и *ѡ̀б̄е̄*.

Према коријенима *враб-*, *расї̀-* и *крад-* овај говор припада другој Ивићевој зони (в. Ивић 1964: 383–393), те је: *вреб-*, *ресї̀-*, *крад*.¹⁶

Примјери са *ре* који су се нашли у нашој грађи карактеристични су за говор најстаријих информатора:

вр̄ебац, н̄е мош о̀стати од *вр̄еба̄ца̄*, *вр̄еї̀ци* навал¹⁷ли;

на̀р̄е̄сї̀о в̄ел¹⁸к̄ӣ, *ї̀до̀р̄е̄сї̀о̄* му зуп, *ра̀зр̄е̄сла се*.

Код преосталих говорника који се и даље могу сматрати аутохтоним представницима басташког говора облици са *ре* све више се свде на спорадичну употребу.

Редовно је *кр̄а̀сї̀и* и сл.: *кр̄а̀дем* б̄о̄гу да̀не, в̄о̀лиј̄о̄ *кр̄а̀сї̀и*, д̄ће *ї̀красї̀и*.

Као у ливањско-дувањском говорном типу, и овдје је: *ж̄е̄њ̄е̄*, *ж̄е̄њ̄е̄мо*, *ж̄е̄њи*, *ї̀о̀ж̄ев̄е̄но* и сл. и „секвенце *-ж̄њ-* или вокала *-а-* у основи облика глагола *ж̄е̄ї̀и* нема“ (Рамић 1999: 290).

29. Замјене *a > o* резултат су дисимилације и аналогije:

Г̄о̀сї̀ова, *д̄вї̀сї̀о* к̄ї̀ла̄, да̀о̄ им по *д̄вї̀д̄е̄сї̀о* ма̀ра̀ка̄, *ђ̄е̄ о̀на̄ ко̀ба̀н¹⁹ца*, *ї̀зми ко̀ба̀н¹⁹цу*, на *лї̀водама*, по *лї̀води*, *мӣї̀р̄о̀љ̄е̄с*, *о̀сом са̀тї̀*, ста̀ви на *о̀сї̀а̀л*, на *о̀сї̀алу*, ко̀д²⁰ла се *о̀ї̀ова*, полаг̄о̄ *о̀ї̀ову*, о̀бу̀кла ж̄ена *ї̀а̀нї̀оле*, *ї̀вет²¹ћа ра̀звол*, *ї̀љеду* и *ї̀рї̀сї̀о*, *ї̀ма̄ ї̀ї̀олу* плӯћа̄, *на̀з̄о̄ чо̀раї̀е*;

не *за̀ї̀вор̄аї̀*;

до̀лѐко, бра̄те; *до̀лѐко* ми, није *до̀лѐко*, *ј̄е̄д̄во-ј̄ед̄вомӣц̄е̄*, *ј̄е̄д̄во до̀ђе*, *ма̀шол̄а*, д̄ј̄е̄т²²та.¹⁷

Осим у стандардном лику *ї̀о̀ла*, овај количински прилог јавља се и у слџедећим фонетским варијантама: подиј̄ели *ї̀д̄ї̀оли*, *ї̀зми ї̀о̀ло*, у *ї̀д̄лу* о̀сам.

30. Асимилационо-дисимилациони процеси у једном броју ријечи доводе до промјене *e* у *a*:

¹⁴ У конструкцији *је л д̄е̄* (у овом говору непознато је *је л да*) ради се о дисимилацији према *a* из везника *да* који слиједи непосредно након такве конструкције: *је л да да > је л де да*. У форми *де* ова ријечца увијек се чува и ако се нађе на крају говорног такта.

¹⁵ И код Дешића је потврђен облик *бу̀дал̄е̄шӣина*, за који он сматра да је настао додавањем суфикса *-е̄шӣина* (Дешић 1976: 37).

¹⁶ Прецизне границе ове појаве између говора икавског и ијекавског становништва југозападне Босне в. у Рамић 2010: 37.

¹⁷ Сличне примјере промјене *o* у *e* в. нпр. у Дешић 1976: 33–34.

густа ли је *ђѝй̄ал^нна*, нисам *м̄й̄тар̄е* ми, каже *м̄й̄тари*, нѣм̄а ко *мр̄ђала*, ако б̄уде *сал̄амѝа*, п̄укла му *слаз̄ѣна*, с *й̄ар̄ас̄е* з̄овѣ, на *й̄ар̄аси*, б̄и ли *фа-фар̄он̄а*, у нов̄им *ѝй̄алама*, н̄амажи ми *ѝй̄але*, б^нј̄ѣл̄а *ѝгара*, цр̄н̄а *ѝгара*, јањећ̄а *ѝгар^нца*, он̄ је *шв̄ѣр̄ѝар^н*¹⁸, о-*шв̄ѣр̄ѝара* к̄уп̄им.¹⁹

31. Промјена *e* у *u* углавном је биљежена у туђицама:

д̄олаз^нли *г̄й̄омѝри*, ај на *игл̄ѣну*, унук ми *иж̄ињ̄ѣр*, о̄тиш̄о у *Ингл̄ѣск̄у*²⁰, п̄ѣде *сик̄ираѝја*²¹, м̄ало *ѝм̄ѣн̄ѝа*, ц̄ак *ѝм̄ѣн̄ѝа*;

м̄ало *игл̄ѣн^нш̄ѣмо*, м̄оре г̄ума *ис̄л̄од̄ираѝи*, м̄ор̄а се *й̄с̄ан сик̄ираѝи*.

И овдје је познат хиперикавизам *миђу*²²: *миђу* н̄огама, ст̄йсн̄ѣ га *миђу* ноге.

32. Након дисимилације, замјена *u* у *a* записана је у облицима двију именица:

г̄они *баѝик̄ло*, п̄а з *баѝик̄ла*, й̄спала *ӯй̄ачн^нца*, н̄ѣ д̄ир̄ај у *ӯй̄ачн^нцу*, те у презенту глагола *мирисаѝи* (у овом говору *мир̄ишаѝи*): што л^нј̄ѣпо *мар̄уши*.²³

33. Супституције *u* у *e* карактеристичне су за страну лексику:

аѝел̄ѣрија, о̄стала н̄ова *вѣй̄рӣна*, др̄ж̄и у *вѣй̄рӣни*, *ин̄ѝелег̄ѣн̄ѝан* ч̄ѣк, н̄ѣће см̄ѣтати тв̄ој̄ој *ин̄ѝелег̄ѣнцији*, он̄ је у *К̄ѣк̄ѣнди*, й̄д̄ѣ у *м̄ѣдеѝн̄ск̄у* шк̄олу, ӯв̄укла *м̄ѣн̄ђуше*, *мес̄ирача*, пр̄ав̄и *й̄иѝд̄н̄ѣр*, зн̄ам с̄амо *ћер̄ил^нцу*.

Само је *вр̄ешак*, *вр̄ешка* и сл.: *вр̄ешак* ми кр̄ӯв, *вр̄ешко* м̄ѣсо.²⁴

34. Смјењивање вокала *u* и у специфично је за облике властите именице *Аћим*: п̄ок̄б̄ј̄н̄и *Аћим*, з̄вала *Аћима*; *Аћум* Цв̄ѝј̄ан, зн̄ам *Аћума*.

Дисимилацијом је формирана форма глагола *й̄омир̄уши*, а аналошког је поријекла облик именице *й̄олукл̄ѝника*.

¹⁸ У говору Бастаса само је *шв̄ѣр̄ѝар*, док у западнобосанским ијекавским говорима „обично се јавља у изворном њемачком облику, а само ријетко са веома продуктивним наставком *-ар^н*“ (Дешић 1976: 53).

¹⁹ И ови примјери углавном су већ запажени у ранијим студијама. Исп. Петровић 1973: 36–37; Дешић 1976: 53; Драгичевић 1986: 65 и др.

²⁰ Исто је и у Чустовић 1960–1961: 109. За замјену *e* у *u* Ђ. Чустовић на истом мјесту наводи и *й̄ровисур*.

²¹ Пецо сматра да је ово хиперикавизам (1975: 147).

²² Тако је и у Рамићевој грађи (1999: 294).

²³ Овај облик потврђен је и у Рамић 1999: 297.

²⁴ „Једино у *вр̄ешко* имамо *e* према тал. *fresco*, насупротив њем. *frisch*, што значи да је ријеч о два различита извора“ (Дешић 1976: 55)

Данас је много чешће *īāñīr* него *īāñūr*.²⁵

35. Супституције *o* у *a* најчешће су дисимилационе природе:

aiāīēka, Свѣта Богòрад^ца, нисам Свѣтѣ ми Богòрад^цѣ, прòзори од бòрав^нѣ, мѣħала у б̀ураву вòду, гòшав сам, је ли гòшав рúчак, ĩmā и смрчѣ и ж̀елав^нѣ, нѣмòј забòравити кòнай, стѣгни кòнайом, лабарай̀òрија.²⁶

Као код Дешића (Дешић 1976: 40), и овдје је: *ēīa* т^м те ĥāвле, *ēīa* ти дѣ, нѣмòј, *īāka* ти бòга, де, *īāka* ти òбраза.

36. У већини говора читавог штокавског подручја у одричним облицима глагола *моћи* понекад се умјесто вокала *o* јавља вокал (в. Ивић 1985: 16). Тако је и у говору Бастаса: *нѣ мере, нѣ мерем, нѣ мереш* и сл.

Данас су све обичнији гласовни ликови именица *грòб* и *грòбље*, а у говору аутохтоних информатора биљежена је углавном секвенца *ре*: ишли нà *грѣбље*²⁷, òде млат у *грей* и сл.

Као у ливањско-дувањским говорима, и овдје је *сīēвена*.²⁸

37. Супституције *o* у *y* потврђују сљедећи примјери:

avijūn, *armūn^кка*, Јòво *армунїкаш*, ја ĥу бац^ти б̀умбу, буħа, оħемо на буħе, п̀ун ваг̀ун, ишла д̀òкїуру, ис к̀увера, у к̀уверу, п̀ечен к̀уї^тж̀ер, огул^ти к̀уїцїјерā, за милїј̀ун гòдїнā, òлук (= полог), м̀етни у шиф̀уњ̀ер, б̀òлї га шїї̀умāк.

Замјене *o* у *y* у позицијама уз назалне сугласнике, које су код Дешића и Драгичевића потврђене мноштвом примјера,²⁹ нису битна одлика овог говора. Као што се види из наведених примјера, и ако су се оствариле такве супституције, махом су у вези са туђицама, те је могуће да су неки ликови са у преузимани и без фонетске адаптације.

38. Умјесто у јавља се *a* у: п̀укла ми н̀аракв^ца, к̀уп^ла јòј н̀аракв^цу.

39. Супституција *y* у *o* извршена је у: ĩстїскā боб̀уљ^це, п̀рж^ли кок̀урус, уват^ла се ïāоч^на, ïāоч^нāк, у ф̀ѣбровāру.

Смјењују се *o* и *y* у прилогу *близу*: *близо* ти је, ни *блїзу* и сл.

²⁵ Већина информатора тврди да се сјећа кад се говорило само *īāñūr*.

²⁶ Код Ђ. Чустовић забиљежено је и *слабода* (1960–1961: 109).

²⁷ У западнобосанским ијекавским говорима именице *грòб* и *грòбље* углавном се јављају са секвенцом *ро*: „Само једном сам забиљежио *грѣбље* Пљ (= Пѣуље – Д. К.), и то у југозападном дијелу Босанске крајине, у околини Бос. Грахова [...] Ту је утицај католика икаваца несумњив, пошто сам код њих забиљежио: *грѣй*, *грѣбље*. Наравно, то се може сматрати и остатком старијег стања, због тога што и у Херцеговини, одакле су дошли Крајишници, имамо *грѣб*, *грѣбље* (поред *грòб*, *грòбље*)“ (Дешић 1976: 40).

²⁸ „Однос *o ~ a ~ e* претеже у корист вокала *e* у *сīēвена*“ (Рамић 1999: 296).

²⁹ В. Дешић 1976: 42–47 и Драгичевић 1986: 55–57. О изоглоси наведене појаве у говорима сјеверозападног огранка источнохерцеговачког дијалекта в. Драгичевић 2001: 87. Најновија истраживања додатно су прецизирала Драгичевићеву изофону: „територијом Шипова пролази граница распрострањавања ове појаве“ (Цукут 2021: 23).

ВОКАЛСКЕ РЕДУКЦИЈЕ

40. Укупни домашаји вокалских редукција у говору Бастаса, како је то показала презентована дијалекатска грађа, у суштини су у границама просјечности која влада у српским западnobосанским ијекавским говорима херцеговачко-крајишког дијалекта, а у много појединости има подударности и са сусједним ливањско-дувањским говорним типом (исп. нпр. Петровић 1973: 29–62; Дешић 1976: 56–72; Далмација 1997: 35–42; Рамић 1999: 299–302; Драгичевић 2000: 16–17; Црњак – Козомара 2015: 699–702; Цукут 2021: 33–39 итд.). Очекивано, потврђена је и несумњива припадност сјеверозападном огранку херцеговачко-крајишког дијалекта (в. Драгичевић 1985: 85), као и чињеница да редукције које се срећу у овом говору нису типично босанске. Наравно, вокалске редукције одлика су кратких вокала.

41. Вокали *a, e, o, y* у говору Бастаса нису често подложни редукцијама. Уколико се јављају, оне се остварују у ограниченом броју ријечи и обично су потпуне.

42. Потврде неутралисања вокала *a* забиљежене су у сљедећим случајевима:

1) Иницијално *a* досљедно се губи у ријечима *акумулаѿтор*, *аѿеѿиѿиѿ* и *ашлама*: *кúпијō нōв^ф кумулаѿтор*, *ѿзашла киселѿна ис кумулаѿтора*, *вāздā* је *ѿмō дōбар ѿѿѿиѿиѿ*, *нѿмāм ѿѿѿиѿиѿа*, *шлāме вāзда рōдē*, на *ōвōј шлāми повр кућē*.

Појаву губљења иницијалнога *a*, мада не и досљедно, потврђују и примјери: *тō нам Мѿрика рāдѿ*, *мѿричкā пōсла*; али: *рāдијō у Аѿерици*, *Аѿерика* је *крѿва* за *ōвō злō*.

2) У медијалним позицијама ријечи редовно неутралисање вокала *a* присутно је у облицима именице *кравāѿа*: *вāзда нā ѿему крвāѿа*, *ѿмāм крвāѿу*, *стāви крвāѿу*.

Губљење се понекад спроводи и у именицама *ѿарадаѿз* и *срамоѿа*: *ѿрдā'ис* *нѿкет нē дозрē* ко *вāљā*, *кúпи ѿрдā'иза*; *тō* ти је *срмōѿа*, *нē* мош *сā-крити срмōѿу*. Ипак, ове именице чешће се употребљавају без извршене редукције.

У вокативу именице *браѿѿ* вокал *a* губи се у приснијој говорној комуникацији. Примјери овакве редукције вокала *a* биљежени су само код особа женског пола: *није*, *брѿѿе*, *мōреш*, *брѿѿе*, *јōш* *јѿдну пōпити*, *āјде*, *брѿѿе*, *ка-си нāјāла*. У оваквим и сличним говорним ситуацијама „основно значење именице *браѿѿ* сасвим је изблиједјело и свело се на функцију узречице, тј. ријечи која се у приповиједању често употребљава и служи говорнику за успостављање ближег (братског!) односа са слушаоцем“ (Дешић 1976: 56).

3) Замјеница *свако* и везник *него* често се јављају без финалног *о*: *сва̀к* се *бд̄ӣ*, *сва̀к* ће те *прим̄*ти, нека *сва̀к* сво̀е глѣд̄а; л̄ев̄шӣ *нек* т̄и, ни́је *нег̄*^к ј̄утр̄ос, при́је *нек* је *дд̄ш̄о*.

Без крајњег *о* једном је забиљежено: *ва̀к-вд̄л̄*ки.

Редовно је *ӣр̄а̄ф-с̄ӣа̄н̄*ца.

45. Редукције вокала у биљежене су само у медијалним позицијама ријечи.

1) У се редовно губи у сљедећим облицима ријечи: *не* волӣм *жва̀нце*, *уму̀ти* *два̀ жва̀нцетӣа*, *стру̀но̀ жѣлдац*, *кокд̄ш̄н̄ӣ жѣлдац*, *добр̄о̀ ј̄иро*, *крат̄-*
ка ми *ӣд̄ӣкош̄ља*;

а̄ј *од̄д̄а*, *од̄д̄а* ти је *ла̀шњ̄е*, *м̄оре од̄овд̄а*, *од̄онд̄а* ми је *жѐна*, а̄јмо *ӣр̄е-*
кос̄ӣра.

Може се напоредо чути *бра̀зер* и *бу̀ра̀зер*, а *кукрзод̄в̄на* је рјеџа од *ха̀плоглогӣом* формираног облика *курузод̄в̄на*.

2) Потврда за дјелимичну редукцију пронађена је само у облицима именице *доручак*: *дод̄р̄чак*, до *дод̄р̄чка*, при́је *дод̄р̄чка*.³⁰

46. За разлику од осталих вокала, вокал *и* веома је често подложен редукцијама.

1) Дјелимичне редукције вокала *и* много су чешће од потпуних. У већини случајева оне се јављају у медијалним позицијама (рјеђе у финалним) кад се вокал *и* нађе иза акцентованих вокала. Овакве редукције најизраженије су кад се такво *и* налази поред сонаната, мада нису ријетки ни случајеви редуковања уз друге сугласнике. О овој појави свједочи низ примјера:

ӣма̀ јо̀ш сн̄"ј̄ега по *бр̄д̄ма*, *вѣл̄к̄о* чељаде, *вӣл̄ца* му *кл̄а̀п̄а*, *по̀ла̀г̄о* *вд̄ло-*
в̄ма, *нѐ да̀ј* *га̀дов̄ма*, *на̀слон̄и* *на̀* ме *гла̀в̄цу*, *од̄в̄а* *гд̄д̄на*, *м̄ореш* кроз *Др̄а̀ж̄цу*,
изва̀ди ми *жа̀в̄цу*, *Пѐро* *ид̄е* у *З̄ѐн̄цу*, *пу̀на* *цӣма* *зла̀ӣцӣе*, *го̀ни* на *кд̄њск̄им*
кд̄л̄ма, *то̀* је *сӣња* *ку̀кав̄ца*, *та̀мо* у *ку̀ћ̄ци*, у *ла̀д̄ци* је *но̀ш*, *лѝс̄ца* *по̀куп̄ла*
пӣла̀т, на *Сто̀јкину* *љ̄евер̄ну*, *вид̄и*ж да је *ма̀н̄ӣ*, *чу̀ва* *ма̀ӣер̄ну* *р̄обу*, да *м̄* је
до̀ћи, *ку̀ма* *Мӣл̄ца*, *на̀м̄* би *одгов̄арало*, *ӣма̀* *нѐд̄љу* *да̀на̀*, *да̀нашња̀* *од̄млад̄на*
нѐ *ува̀* у *ста̀р̄е*, *ла̀ду*ју под *ора̀с̄ма*, *изл̄егла* *ӣӣл̄ће*, *ра̀с̄ӣов̄на* *сла̀бо* *го̀рӣ*,
л̄еж̄о у *са̀м̄ци*, *за̀кључ̄ала* се у *со̀б̄цу*, *код̄* *на̀с* је *за̀дња̀* *с̄ӣа̄н̄ца*, да *ӣ* *ка̀ж̄ем*,
пӣла̀ла се *ӣр̄е̄н̄ца*, *нѐће* *мо̀ћи* *ста̀ти* *ӣје̄ӣан̄ца*, *по̀легла* *ӣе̄н̄ца*;

ба̀ц̄ли *по̀ла*, *ва̀д̄ла* *куп̄"ј̄ере*, *во̀з̄ли* га *да̀љ̄е*, *вес̄е̄ли* се *вӣ*, *вӣд̄"немо*
ка̀ко, *вӣд̄"неш* *тӣ*, *вӣд̄"неӣе* *ка̀шњ̄е*, *вд̄д̄"ћу* те у *Л̄ӣј̄ево*, *во̀з̄ли* *кам̄ӣјон*, *гд̄н̄"не*
ва̀ктом *бла̀го*, *дд̄б̄"ӣи* *што̀го̄ћ*, *за̀раӣ"ло* се у *апрӣлу*, *ко̀с̄ли* *ру̀чно*, *ку̀ӣ"немо*
под *гр̄ед̄ом*, *мо̀л̄"ћу* га да ми *скӣн̄е* *чѐлу*, *но̀с̄ли* *то̀*, *од̄се̄ӣ"ла* да *нѐма̀* *тѐлета*,

³⁰ Због спроведене промјене *-ну-* > *-ни-* у глаголима III Белићеве врсте, изостаје и могућност редукција вокала у облицима типа *крену̀ӣи*, *скину̀ӣи* и сл.

òсїав" ми рáсада, òїї"шò ù Ђапе, їомòз" ми, їровòд"ло цїркус, рáд"ли свù зїму, рòд"ла сїна, рїш"ли зїт, сїїав"ћемо пўну кáцу, нёмòј їрáж"їи белáја, сáмо ћемо га ћїшн"їи, ùваїї"ло га ù лèђ"ма, чáсїї"ли нас свїм и свáчїм, нè дá ћáвò шүїї"їи;

вòл"кò ми трèбá, нèкол"кá пўта, нòл"кò нáрода итд.

2) Случајеви редукције у предакценатској позицији веома су ријетки. У грађи је забиљежено: їмá љуб"чїцè, Тòдòр дрђò гòсїї"јòну, Стáна їм је бїла уч"їшè"ца, рèци уч"їшè"ци.

3) Примјери потпуних редукција иницијалног *и*, као и у другим српским говорима, и овдје су потврђени у именицама *инјекција* и *Италијан*: прїмá нèкције, мòрá дòб"ти нèкцију, *Талијани* су дòбри бїли и сл.

Без иницијалног *и* забиљежен је и глагол *имишираїи*: мїїїрá га, знá дòбро мїїїраїи.

4) Медијално *и* неутралише се у ограниченом броју неких именских ријечи: прáвá кáїїòлкиња, òжáрї ме кòїрва, набèри кòїрвá, прáвї кòрїò, сјèдè на кòрїу³¹, бїјò мїлцáјац, ўдáта за мїлцијонèра, нёмá орјенїацијè, стáви кљўч на їдòду (= подзида), рáсўла се їржна, чепркајў у їржни, он је ù *Пржнама*, мòја Вèсèлкá је била у *Прлуци* (*Пржине* и *Прїлука* – села у Ливањском пољу), прòлїла сїїрне (= спирине, помије), їмá сїаблизáїор, сїїрáшло јèдно, рáзапò сїїрáшло, затвòри фрїждер, вїди їмá ли у фрїждеру, нёмá га чèїри дáна, чèїри-їèї пўтá, њїма чèїрїмá, чèїрсїò кїлá.

За овакве редукције знају и неки облици глагола и прилога:

бјèшїе òвдалèн, вїћèїе вї, вїћеш кáкò је, їзласїе їс кућè, кўїїе прње, сїрèмїе се зá вакта, сїãнїе;

вòлкò ти вòлїм, довћèња, дáј кòлкò-їòлкò; ўколкò ћемо мї тò урад"ти.

Вокализација сонаната *н* и *л* након губљења медијалног *и* није необична појава: нїје зрèла лубèнца, слòм"ли сáнце, вòлї б"јèлў слáну, нòс"ле їкàнцу, повáљало сву шèнцу; гўла мáло мрквè, д"јèдлї зèмљу, мòдлї га и сл.

5) У финалним позицијама ријечи вокал *и* доста често губи се у облицима императива, нарочито у положају испред партикуле *де*: бјèш тáмо, довè-дè ї вáмо, донèз-дè, мўж-дè (мучи-де), нòс-те ћáвò, їомòз-бòк, сїãн-дè и сл.

Везници *или*, *али*, *ниїи* и рјечца *ли* сасвим су обични и са финалним *и* и без њега: *или* тї, *или* јá; *ил* ћáћа, *ил* мáтèр; *али* кáко, *ал* нè знáм; *ниїи* сам те звá, *ниїи* ми дòлази; *ниї*^ò гòворї, *ниї* рòморї; їмá *ли* те, ћè *ли* сáд^т їћи; је *л* те пїтò, је *л* јá и сл.

47. На крају укупне анализе вокалских редукција важно је додатно скренути пажњу на неке моменте који су вези са редукцијом вокала *и*.

³¹ Понекад се у овом облику иза сонанта *р* развија полугласник: кòрèїò.

1) Иако су приликом транскрипције вокалских редукција типа *бр̥д̥ма*, *у соб̥цу*; *в̥ид̥ћеш* ти, *ш̥у̥и̥и̥и̥и* и сл. честа колебања изазвана слушним утиском, ипак се на основу укупног броја података може утврдити да је у басташком говору ово најчешћи тип редукције вокала *и* у медијалним позицијама ријечи. Нису, међутим, ријетке ни редукције које као крајњи исход имају гласовну вриједност полугласника (*бр̥д̥ма*, *с̥д̥б̥цу* нпр.), при чему треба напоменути да су у свим наведеним и сличним примјерима теоретски остварива оба типа таквих редукција. Мање фреквентни тип редукција (оних у правцу *ə*) овдје није биљежен из практичних разлога: први је већ поменути, неријетко ограничени дOMET слушне перцепције при одређивању степена редукције; други је редундантност варијанте таквог типа редукције кад је у питању структура слога (или ријечи) јер се у оваквим позицијама не остварују потпуне редукције, те је овдје свођење на полугласничку вриједност најједноставније посматрати као алофон дјелимично редукованог *и*.³²

2) Кад су у питању вокалске редукције финалног вокала *и* у облицима инфинитива и глаголског прилога садашњег, говор Бастаса припада ареалу западнобосанских српских говора који је карактеристичан по пуним облицима типа *ради̋и̋и̋и̋* и *раде̋и̋и̋*, што га прикључује западнијој зони овог говорног комплекса (о томе в. Козомара 2016, фуснота бр. 67, и Козомара 2019: 660–661). По истој особини чврста изоглоса успостављена је и према сусједним икавским говорима, гдје у поменутиим глаголским облицима редовно изостаје завршно *и* (Рамић 1999: 301).

СУДБИНА ВОКАЛСКИХ СКУПИНА

48. Вокалске скупине у говору Бастаса углавном имају исту судбину „какву имају и у главнини других српских говора у Босни“ (Драгичевић 2002: 209).

1) У облицима неколико именица, те глагола *јаха̋и̋и̋и̋* скупина *аа* < *аха* сажима се у једно дуго *а*: *изи̋ј̋о̋ два̋ та̋и̋ра̋ гра̋*, *не̋ма̋ гра̋* ђвок л̋ета, *један са̋и̋и̋*, *им̋а̋ по̋ са̋и̋а̋* да је *т̋ӳ*, *н̋о̋ге* се ђсјекош̋е̋ *ђ-си̋ра̋*;

зн̋а̋ла̋ ја̋и̋и̋и̋ на *ко̋њу*, *а̋ј* па *ћу* те *и̋ђја̋и̋и̋и̋* на *ма̋га̋рцу*, *ӳз̋ја̋ла̋ на̋ њу*, *ӳз̋ја̋и̋и̋и̋* на *ма̋гаре*.

2) Група *аа* < *аја* такође се контрахује у *ā* у формама глагола *си̋ја̋ја̋и̋и̋и̋*: *си̋ја̋ла̋ св̋ӳ н̋о̋ћ*, *си̋ја̋ле̋* до *Л̋ј̋е̋вна*, *не̋ море си̋ја̋и̋и̋и̋и̋* на *но̋гами*.

3) У бројевима од *‘II* до *‘I9* неакцентована медијална група *ае* редовно се сажима у *ē*: *један̋е̋з дан̋а̋*, *један̋е̋с̋торо̋ г̋ђв̋е̋да̋*, *дван̋е̋с̋и̋ на̋вил̋ја̋ка̋*, *дван̋е̋-*

³² Ради поређења са општим стањем у западнобосанским ијекавским говорима интересантно је погледати грађу и коментаре у: Петровић 1973: 41–44; Дешић 1976: 61–70; Далмација 1997: 37–39; Цукут 2021: 33–38.

Финална скупина *ao* сажима се у *ō* и у ограниченем броју именица: имала *вѣӣō*, добар му *кòӣō*, пòкупѣ *òрō* пѣлāt, дòшō *Пāvō*, ѣдē у *ѣākō*, добар *ѣдōсō*, туп ми *свр̄дō*, òстō један *чāvō*.

Контракција завршне секвенце *ao* спроводи се и у придјеву *округао*: прāво *окрүгō*, *окрүгō* у лицу и сл.

За прилог *жао* правило је као за придјеве типа *брао* – група *ao* остаје несажета: *жāō* ми је, бѣло ѣм *жāō* и др., или се сажима у *ā*: вāзда ми *жā*, *жā* ми гā је итд.

Везник *као* обично се јавља у гласовној форми *ко*, при чему је ово *o* редовно кратко: свѣдно *ко* да глѣдāш, ѣдē *ко* мōмак, пүче *ко* пүшка, *ко* ѣ тѣ, *ко* да би ме пѣтō, пјѣвā *ко* слāvүј.³⁴

У посебним говорним ситуацијама умјесто *као* и може се чути *кај* и *ки*: прљāv *кај* прāсе, добар *кај* крүв; чѣст *ки* сүза, свѣдно *ки* цүра, *ки* стāрѣ стāрац.³⁵

7) Медијална скупина *ao* зна за сажимање у *ā* без обзира на то да ли је акцентована или не: остала *жāвица*, ѣзвади *жāвицу*, мōја *зāва*, Мѣлкинōј *зāви*, тō сē звāло *кљүчāн"ца*, плāстичнā *күѣāнца*, вāзда бѣјō *нāѣāk*, прāво *нāѣākа*, *нāѣākо* му бѣло, дрвенē *сāне*, дјѣчињē *сāн"це*.

Контраховање у *ō* спроводи се у облицима именице *умиваоник*: нāпољу је *умивōнѣк*, ѣно сапүна на *умивōнѣку*.

Медијална секвенца *ao* > *o* у ликовима именице *саобраћај*: злō је тāј *сōбраћāј*, гѣнē се у *сōбраћāју*.³⁶

Скупина *ao* < *ахо* сажима се у *ā* у облицима именице *Грахово* и њеним дериватима: ѣдē ѣз *Грāва*, ўдарѣ *грāвац* (= врста вјетра), тākѣ су ти *Грāвљāни*, òде ў *Грāво*, *грāвскѣ* лōпови.

Сасвим је обично: *нāормāлан*, *нāормāлна*, *нāормāлно*.³⁷

8) Група *-ау-* контрахује се у *ā* у формама глагола *уѣаучѣи се*: уѣāчила се свā, уѣāчило се брāшно.

Редовно је *зувар* (< за *ухар*): зүвār би бѣло, зүвār ти је ѣ тō и сл.

сажимања често се могу чути и у говору ливањско-дувањског типа (Рамић 1999: 304), а забиљежени су и у прилично удаљеном говору требавских Срба (Драгичевић 2002: 206).

³⁴ „За *ко* претпостављамо да је добијено контракцијом, уз накнадно скраћивање вокала *o*“ (Николић М. 1991: 215).

³⁵ Везник *ки* познат је низу других говора. О тумачењима његовог поријекла в. у Дешић 1976: 80 и литератури на коју је тамо упутио. У Дешићевој грађи нема потврда за облик везника *кај*. Овај везник свој коначни лик највјероватније је добио у процесу: *као* и > *ка* и > *кај*.

³⁶ „Кратко *o* је забиљежено код поменутог везника *као* и у *сōбраћāј*, *сōбраћāјнā*, гдје *ao* није било на апсолутном крају ријечи (као што је то случај са већином осталих примјера) и гдје је *a* било под акцентом“ (Дешић 1976: 78).

³⁷ Тако је и у ливањско-дувањском говорном типу (Рамић 1999: 304).

бијџ аси, *бранијџ* се, *бунијџ* се, *вадијџ* мѣда, *видијџ* Уроша, данаске се *враијџ*, *вријџ* се овда, свашта *говоријџ*, *долазијџ* лани, *завадијџ* се ш њим, зѣру *закаснијџ*, *излазијџ* у Гѣр^нцу, *излијџ* плѣчу, *јавијџ* да је стигџ, *кѣсијџ* у Шегртије, *крѣсијџ* га пѣп Шешум, *куијџ* масти, није *мислијџ*, *навалијџ* ићи, *наиалијџ* чѣлу, *нѣсијџ* писмо, ништа није *ѣкусијџ*, *ѣазијџ* се жѣнити, свѣ *ѣставијџ*, вѣзда се *иѣијџ*, *иришијџ* му љз уши, *радијџ* у Л^нјевну, *рѣдијџ* се, *рѣшијџ* зѣт, *сѣвијџ* трѣбу, *сѣмлијџ* код Јанека, *сѣишијџ* га (= погодио) кѣменом, *сѣчијџ* га (= спазио, примијетио) у Ждрѣлѣвцу, *иѣглијџ* ко сѣвоња, *иѣужијџ* га, *ѣбијџ* бѣга у њему, *шкѣијџ* прѣсѣт и сл.

Овакво *j* понекад има слабију артикулацију:

бѣциџ се кѣменом, *зѣидслиџ* се, *кѣлиџ* клѣпац, вѣзда *љѣубиџ* дјѣцу, није *мјѣриџ* жѣто, *нѣниџ* га ѣѣвѣ, није ни *ѣкусиџ*, дѣбро *иѣиџ*, *сѣгњѣџ* у трапу, *сѣраиџ* ѣвце, *иѣражиџ* цивѣкѣт.³⁹

Према инфинитиву глагола *бѣлѣиши* радни глаголски придјев гласи *бѣлијџ* или *бѣљџ*: *бѣлијџ* га дрѣп; *бѣљџ* га зѣп и сл.

16) Вокалска секвенца *-oa-* редовно се сажима у *ā* у облицима именице *резервар*: *нѣсѣ пѣн рѣзервѣр*, *имѣ јѣш пѣ рѣзервѣра*, ѣсталѣ дѣста гѣрѣва у *рѣзервѣру*.

Такву судбину има и скупина *-oa-* која води поријекло од *-oja-* из форме именице *иѣјас*: *стѣви пиштѣѣл зѣ иѣс*, *вѣда дѣ иѣса*, *дрѣжи нѣж зѣ иѣсом*.

17) Обично је *чѣѣк*, *чѣѣка*, *чѣѣку*..., а понекад се након неутралисања међувокалског *j* група *oe* контрахује у *ē*: *знѣ чѣѣк*, *питѣј чѣѣка*, *рѣци чѣѣку*.

18) Група *oo* < *ol* контрахује се у *ō*: *гѣ* ко ѣд мајкѣ рѣђен, ѣде у *Дѣ*, *Кѣ* зарове кѣкоши у *Дѣѣу*, *ѣѣвѣ* га дѣнесе, спѣштѣ се на *кѣѣу*, *пѣн крѣѣѣ* куп^нјѣрѣ, смрдѣ *рѣсѣ*, ѣвом је иѣме *Сѣкѣ* (име коња), *нѣви сѣѣѣ*, *тѣ* ти је *сѣѣѣѣѣвѣ*, *сјѣдѣ* на *сѣѣѣѣѣу*, *ѣѣѣ* се у прст;

бѣ се с вѣлом, *зѣѣ* га нѣжом, *нѣѣѣ* се на брѣкву;

мѣмак и *иѣѣ*.

19) Сажимање секвенце *-oo-* (< *-ocho-*) у дуго *-o-* спроводи се у облику именице *иѣѣѣѣѣ*: ѣде у *иѣѣѣѣѣ*, дѣшѣ у *иѣѣѣѣѣ* и сл.

20) Финална секвенца *yo* < *ul* (као и скупине *ao*, *eo*) најчѣшће се контрахује у *ō*:

бѣнѣ пр^нјѣтељ, *блѣнѣ* у нас, *мѣло вѣрнѣ*, *зѣдѣ* ко бѣк, *закрѣнѣ* се, *зѣсѣ* кѣву, *закрѣнѣ* кѣжѣн, *закрѣнѣ* се у клѣнцу, *згрѣнѣ* пѣдрум, *вѣкѣ зѣнѣ*, није ни *зѣнѣ*, *изврѣнѣ* се, *изгрѣнѣ* жѣра, прѣво *издѣнѣ*, *изѣ* се, није ни *кврѣнѣ*, *крѣнѣ* нѣкут, *мѣишѣ* у ѣѣп, *мѣкнѣ* двѣпѣт, *ѣѣѣ* чѣзме, *ѣсвѣнѣ* сн^нјѣк, *ѣишѣ* га, *ѣшкрѣнѣ* врѣта, *иѣлѣнѣ* на ме, *иѣгѣнѣ* на прѣгу, *иѣкрѣнѣ* му се кѣмѣн у зѣчи, *иѣѣлѣнѣ*

³⁹ О гласу *j* који неутралише скупину *uo* в. Ивић 1966: 115.

му се вѝ, м̀ало *й̀дчинѝ*, *й̀риг̀рнѝ* се, *й̀унѝ* ј̀уго, *с̀сѝ* ч̀до с̀ли, здр̀во *с̀в̀нѝ*, д̀бро *с̀вр̀нѝ* р̀ге, *ск̀йнѝ* с в̀рата, ко да ¹е *ск̀р̀нѝ*, *ис̀й̀рунѝ* ск̀р̀с-н̀ск̀р̀с, т̀ је ѝн *с̀ук̀нѝ*, *ш̀у̀й̀нѝ* л̀пту.

Присутни су и аналошки облици типа: *зам̀'ј̀нѝ* за р̀акију, *разм̀'ј̀нѝ* га Бр̀анко, *см̀'ј̀нѝ* га, *уч̀нѝ* му се (исп.: Дешић 1976: 90).

Акцентована финална скупина *уо*, забиљежена само у облику *чуо*, понекад се чува: *ч̀уѝ* сам те, *н̀ије ч̀уѝ* и сл., или се и она сажима у *ѝ*: т̀ сам д̀вно *ч̀ѝ*, је-ш *ч̀ѝ* да ¹е М̀иле д̀шѝ итд.

21) Скупина *уо* < *ухо* разбија се гласом *в* у именици *ухор*: *цр̀в̀нѝ* ј̀ј се *у̀в̀ѝр*, *н̀ем̀а п̀ѝ у̀вора*, а чува се у творбеним облицима типа: *в̀иди што с̀е зау̀ѝријѝ*, *зау̀ѝр'ла* се ѝн̀а п̀й'ца.

22) Медијална група *уо* контрахује се у *ѝ* у форми именице *Духови*, која се јавља у два различита морфолошка облика: сутра *Д̀ѝве*, за трѝ д̀на *Д̀ѝви*.

23) Остале скупине добро се чувају – како оне које су акцентоване, тако и оне које се налазе на границама твореница, што се види на основу неколико следећих, произвољно одабраних примјера:

ај *а̀мо*, *В̀еиме*, *одн̀еси г̀р̀ѝор'ну* з бун̀ара, *й̀м̀а змиј̀а* у *г̀рау*, *заѝс̀иаде* за нами, *наобл̀ач'ло* се, *н̀ѝй н̀аоч̀але*, *в̀ећ й̀м̀а н̀аусн'цу*, д̀бро *науч̀ијѝ*, *пр̀ѝпѝ ѓ̀ердѝ* (= у потпуности, сасвим), *й̀о́асијѝ* се, *й̀ѝузак* му ѝднѝк, *й̀р̀еѝб̀у̀кѝ* се, *ч̀асом ѝн т̀ѝ й̀р̀еѝкр̀нѝ*, *к̀упи ако в̀аљ̀а* и *й̀р̀у̀ба*, *й̀р̀ѝѝд̀ај* м̀ало, *в̀азда смо у с̀й̀рау*, д̀бри ми *й̀ѝѝѝци*, *ћ̀ау̀ље* (узвик за т̀рање говеда) итд.

49. Одраније је познато да се према судбини финалне вокалске скупине *ао* у радном глаголском придјеву српски говори западне Босне раздвајају у двије зоне – зону *-а̀* (дио Босанске Крајине у којем се секвенца *-ао* своди на *-а̀* – в. Дешић 1976: 73–75) и зону *-ѝ* (преостала територија, гдје *-ао* > *-ѝ* – исп.: Петровић 1973: 59–60; Дешић 1976: 76–90; Далмација 1997: 32–35; Драгичевић 2000: 18–19; Црњак – Козомара 2015: 704–705; Цукут 2021: 44–45).⁴⁰ Као што се види на основу ексцерпираних грађе, говор Бастаса припада већем ареалу – зони *-ѝ*.

Скоро редовно контраховање неакцентованих секвенци *-ео*, *-уо* у *-ѝ* у облицима радног глаголског придјева потврђује компактност говора Бастаса са свим осталим српским говорима западне Босне. Ако се изузме слушни утисак истраживача, и скупина *-ио* у облицима глаголског придјева радног и остале, мање фреквентне вокалске секвенце углавном имају исту судбину као и у свим другим западнобосанским говорима.

Велика је сличност и са судбином свих вокалских група у ливањско-дувањском говорном типу (в. Рамић 1999: 303–305).

⁴⁰ Према рјечничкој грађи из гламочког краја, и то је подручје које у потпуности припада зони *-ѝ* (в. Бојиновић 2015 и 2018).

СУПСТИТУЕНТИ НЕКАДАШЊЕГ ВОКАЛА Ђ

50. Рефлексе некадашњег вокала *jaīī* у говору Срба доњег Ливањског поља детаљно је описао Н. Рамић.⁴¹ Према подацима које тамо налазимо, јасно је да говор Бастаса (као једног од села из тог ареала) одликује углавном досљедна ијекавска замјена *jaīīa*, уз изузетке који су специфичност и других ијекавских говора, те мањи број контактних икавизама.

Грађа којом располажемо у потпуности је потврдила резултате Рамићевих истраживања. Да бисмо избјегли понављања свега оног што је тамо већ речено, овдје ћемо, навођењем најважнијих појединости, настојати да прикажемо само опште стање, а занемарити ситније детаље.⁴²

Рефлекси дугог *jaīīa*

51. Одавно је у више дијалектолошких радова уочено да правило по ком један кратки слог има вриједност једне море, а дуги двије море (Симић – Остојић 1989: 218) не стоји на чврстој основи (или никад није ни стајало?!), кад су у питању континуанти дугог *jaīīa* у српским ијекавским говорима.

Имајући у виду чињеницу да је за истраживача биљежење ијекавских континуаната *jaīīa* који је по поријеклу дуг најосјетљивије питање (в. Пецо 1964: 47) и да се презентовани подаци увијек морају узимати уз дозу резерве, за говор Бастаса може се констатовати да је некадашње дуго *jaīī* у принципу дало ове рефлексе: $\hat{\text{f}} > \text{ʷjê}$, $\hat{\text{b}} > \text{ʷjé}$, $\hat{\text{v}} > \text{ʷjē}$.

За овакве континуанте *jaīīa* карактеристично је сљедеће: „То су фонетски специфичне једносложне секвенце настале од дифтонга чија су два елемента раздвојена прелазним *j*. Јача асимилаторна снага другог, отворенијег елемента старог дифтонга његов високо затворени први дио свела је на редукован вокалски елеменат боје *и*, који је изгубио слоготворност, што је истовремено, дисимилационим процесом, условило да се прелазно *j* изразитије реализује, да ојача у фонетском смислу“ (Рамић 1999: 421; 2010: 50).

У раду се налази доста примјера који одсликавају овакво стање, а из укупне грађе наводимо и:

$\hat{\text{f}} > \text{ʷjê}$: *бʷjêл* ко *снʷjêк*, *йзвѣла вʷjêк*, *оде чʷти вʷjêсѣи*, на *Пʷтāљу врʷjêднѡм*, *пāмѣт ʷ главу*, *дʷjêиѣ*, *звʷjêри*, у *лʷjêвѡј рʷци*, *лʷjêвʷ рʷку*, *лʷjêн*, од *лʷjêйѡг живѡта*, *нʷjêм*, *йрʷjêкѣ сʷдѣ*, ни *рʷjêч дѡбʷти*, *нѣмā свʷjêсѣи*, *цʷjêлѣ свʷjêи*, *сʷjêд* ко *ѡвца*, *нѣстало йм сʷjêна*, *кʷпʷли сʷjêно*, *ѡстѡ слʷjêй*, *пѣрʷсала*

⁴¹ Рад под насловом *Стање континуаната jaīīa у говору Срба доњег Ливањског поља* први пут објављен је 1999. године, као и у књизи Рамић 2010. Ради поједностављења, приликом даљег упућивања на литературу и он ће бити обухваћен овом скраћеницом.

⁴² Из разумљивих разлога (осим у појединачним случајевима), приликом анализе континуаната *jaīīa* у говору Бастаса нећемо се, наравно, дотицати ни морфолошког нивоа језичке структуре.

сл^лјѣй̄о цр^лјѣво, љц̄о би сн^лјѣк, нѣ бй̄ сн^лјѣга, у ӣ^лјѣс̄ио ст̄авй̄, з̄алй̄ цв^лјѣће, п̄ўкла ц^лјѣв, ц^лјѣл̄о с̄ело, ц^лјѣл̄у н̄оћ, нй̄смо ц^лјѣй̄љени;

и к̄ошуља *вр^лјѣђ̄а*, н̄ем̄ој да се *гр^лјѣш̄им*, *д^лјѣл̄и* и ш̄ак̄ом и к̄ап̄ом, шт̄а *з^лјѣв̄аиш*, *л^лјѣв̄а* се в̄ода, *л^лјѣч̄и* д̄ушу, *м^лјѣњ̄ам* постел̄йну, *ӣр^лјѣђ̄е* з̄ д̄р̄уг̄у стр̄ану, *р^лјѣш̄имо* ост̄ати, *сл^лјѣћ̄у* н̄а гла̄ву, *ӣр^лјѣб̄и* се, *ц^лјѣн̄и* га ч̄удо, *ц^лјѣй̄а* др̄ва;

б^лјѣдо ж̄ив̄й̄, *л^лјѣно* му ӯстати, *л^лјѣйо* р̄ад̄й̄, *л^лјѣйо* смо ж̄ив^лли, ај̄ *ӣр^лјѣко*, *р^лјѣй̄ко* к̄ат, *с̄ӣ^лјѣш̄њ̄ено* ӯн̄тра, *ӣ^лјѣсно* нам л̄ѣжати.

ћ̄ > *јѣ*: *г̄ола б^лјѣда*, *б^лјѣли* му з̄уби, *б^лјѣсна* л̄ис^лца, *бл^лјѣда* у лӣцу, *вр^лјѣдан* ли је, ст̄игли на *вр^лјѣме*, *гл^лјѣио*, у *гн^лјѣздо*, нема *д^лјѣл̄ов̄а*, ко м̄ало *д^лјѣӣе*, шт̄ит̄н̄а *жл^лјѣзда*, *ћ̄е* су *кл^лјѣш̄ӣа*, *л^лјѣӣа* у гла̄ви, *л^лјѣйо* чељаде, с̄ўтра *м^лјѣна*, ӯз̄ела м̄ало *мл^лјѣка*, *ӣ^лјѣвац*, о̄де *ӣ^лјѣсак*, ж̄ўт̄ога *ӣ^лјѣска*, *р^лјѣдак* сл̄ўч̄ај̄, *р^лјѣй̄ки* к̄ўрузи, на *св^лјѣй̄у* га н̄ем̄а, к̄упи *св^лјѣће*, *к̄ој̄а* 'е *ц^лјѣна*,

б^лјѣл̄и се, *вр^лјѣђ̄ало* ме, *гр^лјѣш̄ли* в̄азда, *дод^лјѣл̄о* му, п̄о̄ч̄ели *др^лјѣма̄ӣи*, *задр^лјѣм̄о*, *зам^лјѣнили* к̄ўћу, зн̄а с̄амо *зай̄ов^лјѣда̄ӣи*, *зай̄р^лјѣй̄ли* му, *изл^лјѣч^лла* се, н̄ије се *м^лјѣњ̄ала*, њ̄ему *нам^лјѣн^лли*, да ти *нас^лјѣчем*, *ожд̄р^лјѣб^лла* се, *ӣод^лјѣл^лӣи*, *ӣом^лјѣшали* се, *ӣрец^лјѣн^лло*, б̄р̄ате, *ӣрец^лјѣй̄ӣи* к̄ој̄у, *ӣр^лјѣӣили* ӣм, *ӣром^лјѣн^лла* се, м̄ало *ӣрор^лјѣд^лӣи*, к̄ако су *ријѣш̄ли*, *с^лјѣче* бл̄й̄т̄ву, *убијѣд^лли* ме, т̄о г̄а *увр^лјѣд^лло*, н̄е вид̄им к̄онац̄ *уд^лјѣва̄ӣи*, *ус^лјѣчем*;

ћ̄ > *јѣ*: за *Бл̄агов^лјѣс̄ӣи*, ӯ *л^лјѣв̄ој*, б̄ила ӯ *несв^лјѣс̄ӣи*, т̄о ти је за *ӣр̄й̄ӣов^лјѣс̄ӣ*, п̄о *ц^лјѣл̄и* д̄ан̄;

св̄ашта *д̄о̄н^лјѣли*, само *з̄ам^лјѣн̄ӣш*, н̄е *изл^лјѣч̄и* се, *ӣс̄ир^лјѣч̄и* се, р̄ек̄о *о̄д̄н^лјѣӣи* га, сл̄або ти т̄о *о̄ц^лјѣн̄ӣ*, *ӣо̄б^лјѣд̄и* га, ч̄асом *ӣо̄б^лјѣл̄и*, *ӣд̄д^лјѣл̄и* се, *ӣр̄оц^лјѣд̄им* вар̄ен^лку, *ӯб^лјѣд̄и* ме, *ӯвр^лјѣд̄им* се;

в̄ав^лјѣк, *ӣд̄ӣр^лјѣко* ме гл̄ед̄а.

Идентични рефлексии билежени су и у позицијама гдје је долазило до секундарног дужења:

в^лјѣр̄н̄и д̄р̄уг^к, т̄а̄нак сам ти ја̄ *в^лјѣр̄н̄ик*, *л^лјѣп̄и* ти *з̄ав^лјѣс̄а*, у вӣш̄е *м^лјѣс̄ӣа*; *ӣл̄а̄ком^лјѣр̄*;

с̄амо *б^лјѣж̄а* о̄вд̄а, *нам^лјѣш̄ӣала* к̄ўћу, *ӣом^лјѣр̄а* к̄ола;

н̄исам *на̄м^лјѣр̄но* и сл.

Ради поређења са стањем у сродним говорима, укратко ћемо се осврнути на нека ранија истраживања. У монографијама о западнобосанским ијекавским говорима Д. Петровића (1973), М. Дешића (1976) и С. Далмације (1997), уопште узевши, дијалекатска грађа упућује на закључак да се тамо према некадашњем дугом *ја̄й̄у* дугоузлазне интонације обично срећу континуанти са дугоузлазним акцентом, док је укупан број рефлекса *ја̄й̄а* који је био под дугосилазним акцентом много ближи стандардним вриједностима.⁴³

⁴³ У говорима југоисточне скупине херцеговачко-крајишког дијалекта доста раније доказано је да се стандардне вриједности јављају у рефлексима *ја̄й̄а* који је био дугосилазне

У змијањском говору Д. Петровић нашао је много више потврда за континуант *ujé* него за класично *ujè* и закључио: “Уосталом, овде је једино важно питање да ли је *è* у секвенци *ujè* дуже од *è* у осталим позицијама у истом говору. За мене оно јесте дуже“ (1973: 218). Кад је у питању рефлекс *ijè* у овом говору, он „не показује битнијих одступања од одговарајућег стања у књижевном језику“, као ни рефлекс дугог *jaīīa* у постакценатској позицији (исто: 219–220).

Слично је стање и код М. Дешића (1976) и С. Далмације (1997) – углавном се срећу рефлекси *ujé*, *ijè*, а због честих редукција компоненте *u* у крајишким говорима, јављају се и фонетске реализације са *je* и *jè* (в. Дешић 1976: 99–109; Далмација 1997: 26–29). Ни Дешић ни Далмација не наводе ниједан књижевни облик са *ujè*, при чему Дешић наглашава: „Чуо сам га свега неколико пута, али то је било у брзом темпу говора, кад се скраћују сви дуги акценти, тако да се овај податак не може узимати као доказ о постојању класичног рефлекса *ujè*“ (1976: 110). Дешић с тим у вези констатује и да се у ванакценатској позицији често могу појавити рефлекси *u(jè)* (исто: 106–109).

Кад се сумирају истраживања у личким говорима, сазнајемо следеће:

„а) Да говор личких јекаваца на цијелом подручју и у свим позицијама зна за хетерогене рефлексе дугог *ǃ*,

б) Да је јављање двосложних замјена најчешће под силазним акцентима, рјеђе под узлазним, а најрјеђе у неакцентованим позицијама (изузимајући, дабогме, флексионе наставке), и

в) Да су, укупно узевши, двосложне замјене нешто рјеђе у говору јекаваца сјеверозападне Лике (оточко подручје), али не у оној мјери која би допуштала да се овим говорима да статус посебне зоне у оквиру говора личких јекаваца као цјелине“ (Драгичевић 1986: 39).

И новија истраживања српских западnobосанских говора источнохерцеговачког дијалекта, као и говора српског становништва које живи у међупростору ријека Врбаса и Босне, показала су оно што су за судбину континуанта *ijè* насталог од *jaīīa* са дугоузлазним акцентом утврдили Петровић, Дешић, Драгичевић и Далмација – да је стандардни, краткоузлазни акценат на компоненти *e* скоро непозната или занемарива појава у овим говорима.

Кад су у питању рефлекси дугог *jaīīa*, оно што се за западније српске говоре чини много актуелнијим у новијим описима јесте чињеница да се у доброј мјери искристалисала једна битну појединост – прилично је стабилна

интонације, а да се изговорне вриједности дугог *jaīīa* који је имао дугоузлазни акценат не слажу са нормираним рефлексом *ujè*. Нпр. Г. Ружичић у пљеваљском говору биљежио је рефлекс *ujé* (1927: 113), а исти такав рефлекс регистровао је и А. Пецо у источнохерцеговачком говору, гдје је вокал *e* сачувао „дио своје дужине и послјије цијепања дифтонга у два слога“ (1964: 50). Ј. Вуковић у говору Пиве и Дробњака констатује да „узлазни акценат гласа *e* из групе *ijè*, од гласа *jaīī*, стоји квантитетски између обичног кратког узлазног и дугог узлазног“ (1938–1939: 14).

уједначеност рефлексā дугог *jaīia* у правцу: $\acute{k} > \text{"j}\acute{e}$; $\acute{k} > \text{"j}\acute{e}$; $\bar{k} > \text{"j}\bar{e}$, дакле стање је у суштини идентично оном које налазимо у Рамићевом опису континуаната *jaīia* у говору Срба доњег Ливањског поља. Тако су углавном идентични рефлекси билежени и у говору Чечаве⁴⁴ (Козомара 2005: 25–26), у говору Јаворана (Црњак – Козомара 2015: 703), у српским посавским говорима између Врбаса и Укрине (Козомара 2016: 628–629), доминантни су и у српским говорима Шипова (Цукут 2021: 40). Мање-више исто стање налазимо и у лексиколошким радовима из говора у околини Бање Луке (Црњак 2006; 2007; 2009; 2011). Потврђени су, премда нису тако чести, и у Бранешцима (Драгичевић 2003: 306–307), Кремни (Драгичевић 2007: 336–337), као и у Бањи Врућици (Драгичевић 2007: 104–105). На крају, и истраживања говора млађег становништва Дервенте и Бање Луке показала су да се и у урбаним говорима чују овакве фонетске реализације континуаната *jaīia* који је по поријеклу био дуг вокал (в. Цукут 2013: 603–604; Козомара 2020: 201–202).

За овдје наведене говоре, дакле, није актуелно ни Вуковићево правило да „кад је једанпут добијено у већини ијекавских говора двосложно *ије* место *jaīia* под силазним акцентом, са акцентом на првом вокалу двосложне замене, нема услова да се тај изговор помера у корист једносложног јекавског изговора, баш зато што је *и* под акцентом“ (1951: 34). Овдје је акценат помјерен на други дио секвенце некадашњег дифтонга, на вокал *е*, јер се на компоненти *и* више не налази интонационо и димамичко тежиште.

Надамо се да ће нова истраживања додатно расвијетлити ову појаву и омогућити дефинисање веома интересантне изоглосе у српским ијекавским говорима.

Рефлекси кратког *jaīia*

52. За разлику од рефлекса дугог *jaīia*, кратки рефлекси веома су сродни са онима у књижевном језику, што, између осталих, потврђују и ови примјери:

вјѣвер"ца њоћекoјā, вјенчāнї кѹм, вјѣтāр нoсї, oбјеси на вјѣшал"цу, oн ће за дјѣвера, дјѣшешцe, дјѣцo мoја, дјѣчї крeвѣтац, дѹговјечни лѹди, трāж"ли зāмјену, прāвā мјѣра, oт"шo ми мјѣњāч, мoреш нā мјесѣц, мјѣсеч"на ко дāн, вїс"ле мјѣш"не, стїгло обавјештїѣње, рāдї у обезбјеђѣњу, нāш oдјел,

⁴⁴ „Наш материјал, наиме, упућује на то да је вокал *и* из првобитног дифтонга *ie* редукван и изгубио слоговност, те да је други дио компоненте (вокал *е*) у свим позицијама постао дуг и носилац акцента кад год је такав слог био наглашен. Отуда, ако се занемаре изузеци, дуго *jaīi* у чечавском говору даје сљедеће вриједности: $\acute{k} > \text{"j}\acute{e}$, $\acute{k} > \text{"j}\acute{e}$, $\bar{k} > \text{"j}\bar{e}$. [...] У свим случајевима резултат је исти а разлика је само у акценту, који се, као што се види, остварује у дугосилазној интонацији на компоненти *е* према краткосилазном акценту на вокалу *и* у стандардном језику, док се дугоузлазна реализација, опет на вокалу *е*, јавља према стандардном краткоузлазном *е*“ (Козомара 2005: 628).

кòјā ње твòја òијена, ијèвч^нћ, сāv ијèгāv, ијèна на уста, кò ње иòбједнѝк, нèмā иòвјерèња, бѝла иòдјела, дòбѝли ирèмјешѝај, правична рāсѝодјела, ишли на рāзмјену, дòбѝли рāсвјейѝу, да му дāдем сāvјейѝ, свјезѝина јўтрòс, ўтрни свјèшлò, сјèвèрнā страна, зā сјемена, дòбѝли увјерèње, сòк са ијèвч^нцòм, убāци јèдну ијèй^лу;

бјèжѝ о-свāчек, мој бòго, што бјèснѝ, вјèнчаћè се, ни дòдјейѝи се нè дā, дòсјейѝим се, дòсѝјела дò нās, зādјела у иглèвачу, нèмòј штā зāмјер^нѝи, исјецкāј нāsитно, штā-ш мјèр^нѝи, нādјели му Арсèније, свè нāмјешѝено, òвјер^нѝи књѝжицу, прāво òсвјез^нло, нѝсам мòгò òсјейѝ^нѝи, òшѝјевала му је, иòмјери мāло, знā дòбро сādјейѝи, сјèди зèру, слāбо ијèнѝ, и јā му иòвјеровò, иòсједашмо, нèмòј се иòсјейѝи, рјешāваѝи се полāко, свèга се сјèћā, убјèћѝивал^н га, ўсјекò кóчѝћā;

вјèч^ниò шўтѝ, нѝшта нѝје вјèчно, нāјсмјешнијè ми бѝло, јā ћу нāмјесѝиò тèбе, òвдè је òијед^ниò, àј умјесѝиò мèне.

(О ОВОМЕ В. И Т. 89.)

Екавски рефлекси *jaīa*

53. Међу фонетским ликовима са екавским рефлексима старога гла-са *jaīa* који су се нашли у нашој грађи најчешћи су они који су познати из ранијих радова о ијекавским говорима. Углавном су то фонетизми које признаје и норма српског језика – већином примјери у којима се секвенца је нашла иза сонанта *p*, те они са префиксом *нѝ*:

на Брèж^ннама, брèсѝ^нћ, под брèшч^нћом, имā врèмена, врèћа брāшна, нѝје грèшка, пèкò дрèновачу, дрèњ^не кўпили, играју се ждрèбāѝи, ко ждрèб^нца, вātā с мрèжòм, сѝјали рèйу, пò-сѝпревòм, Бòбина ирèшња;

јòш је врèла, тāmāн зрèли, пòчèло пòмало зрèѝи, идрезала се, ирèвāлѝи прикол^нцу, рèжи, не чекај, сўждрèбна била;

от ирèкључè, ирè-кућом, ирèд нòћ, ишло се ирèко полја;

дòђе нèко⁴⁵, òд некогā, донèси ў нечему, нèшѝиò га бòлѝи и др.

54. Са *e*-рефлексом редовно се остварују: њѝ òбе, бѝле òбе, обећање лўдòм рāдовāње, прошѝр^нле му се зèн^нце, ко у зèн^нцу да дѝрнèш, èно га на шèсѝи, стārā цèсѝа;

нèмòј обећаѝи, òбећāли смо, мòреш се озлèд^нѝи, иòзлèд^нла рāну, цèлѝиваѝи.⁴⁶

⁴⁵ Непознати су облици *њeko*, *њешѝиò* и сл. в. и Рамић 2010: 75.

⁴⁶ „У овом погледу нема потпуне једнакости између говора, али ипак се ради само о ограниченом броју лексема: *обе*, *цесѝа*, *целиваѝи*, *обећаѝи*, *зеница*, *озледиѝи* и још понеке. [...] У низу случајева треба мислити на утицај морфологије, на старе дублете или на моменте ванјезичке историје“ (Ивић 1994: 132–133). О сличним појавама в. и у: Ђуровић 1980: 294; Драгичевић 1980: 205–206; Николић М. 1991: 242–244 и тамо наведеној литератури.

Биљежено је само *īēlo*.⁴⁷

55. Дисимилационим путем формирану су екавизми: *оделѣње* и *слѣдовѣње*.

Уколико није извршено јотовање, са рефлексом *e* редовно је биљежено: *ноде, нонде, овде и онде*.

Екавизми као што су: за *врѣме бѣвшѣ Југослѣвијѣ, дѣлаз⁴⁸ јѣ лѣкѣр, ишѣ лекѣру, одвѣдѣ га сѣирѣлѣње; разѣмѣ, разѣмѣш* тѣ мѣне нису аутохтона појава у овом говору.⁴⁸

56. Са рефлексом *ије* редовно је: *īр⁴⁹јѣдлог*, а напоредо *īрѣлаз* и *īр⁴⁹јѣлаз*, те *īрѣћи/īрѣћи*, и *īр⁴⁹јѣћи/īр⁴⁹јѣћи*, уз утисак да су форме са *ије* нешто фреквентније.⁴⁹

Само са *e* јављају се: *īрѣвоз, īрѣглед, īрѣлом, īрѣнос*.

Као у Рамићевој грађи, и овдје се нашло: *гѣрѣишина; гѣрѣла, гѣрѣли, гѣрѣло, иѣгорѣ, иѣгѣрѣла, иѣгѣраиши* и сл. (Рамић 2010: 74).

Икавски рефлекси *јаӣа*

57. Без обзира на територијалну блискост говора ливањско-дувањског типа, утицај икавског говора није оставио знатнијег трага на говор Бастаса.⁵⁰

58. Највећи број овдје присутних икавизама (и нестандардних и кодификованих) настао је фонетским путем кад се кратко *јаӣ* нашло у положају испред вокала *o < л* и сонаната *ј* и *љ*:

ја би љ колије мѣгла у *Бијѣгѣраӣ*, иѣн⁴⁹јѣли *биљѣц*, покрѣвали се *биљѣом*, ӣмѣ *биљѣк, гѣрѣјѣње* љвели, *гѣрѣјѣӣа* ти је (према *гѣрѣјѣӣа < гѣрѣјѣӣа*), и *гѣрѣјѣӣа* и срамѣта, нѣ мош глѣти од *гѣрѣјѣӣѣ*, љзмѣ свѣј *дѣјѣ*, спѣвѣ ко *кѣд⁴⁹љѣ*, пѣкн⁴⁹ѣ

⁴⁷ Ово је врло честа појава у ијекавским говорима (в. Ивић 1985: 133)

⁴⁸ „Контактнѣг су типа (обично из војничког живота) и нису битна одлика говора“ (Рамић 2010: 65). У вези с оваквим типом екавизама у ијекавским говорима занимљиво је Дешићево тумачење: „Могу се поставити два питања: 1) како је информатор упознао екавски изговор? И 2) због чега један ијекавац жели у својој средини, у своме селу, да говори екавски? Мислим да су Крајишници (особито они старији) могли научити екавску варијанту нашег језика у војсци или за вријеме боравка у екавским срединама, у које су долазили ради зараде, а у новије вријеме такав изговор могу чути преко радија и телевизије и прочитати у новинама. У ствари, ријеч је о прилагођавању другом изговору. У којим приликама Крајишник ијекавац постаје екавац? Одговор би био: онда кад разговара са непознатом, страном особом. Зашто то чини? Вјероватно зато што сматра да је екавски изговор репрезентативнији, отмјенији. Мислим да се ту огледа оно што постоји у свим језицима свијета: утицај културнијих и економски развијенијих региона и њихових центара“ (Дешић 1976: 120–121).

⁴⁹ Финални звучни сугласници у наведеним облицима чешће се јављају као беззвучни – дјелимично или потпуно: *īрѣвоз⁴⁹, īр⁴⁹јѣлас* и сл.

⁵⁰ Очекивано, нешто већи број контактних икавизама може се чути у селима доњег Ливањског поља територијално ближним простору који захвата ливањско-дувањски говорни тип.

ти *мијјур*, данас *нед^уља*, *нед^уљѐ* ми, у *нед^уљу*, у *ионед^уљак*, до *ионед^иљка*, црче о-*смија*.

вòлијò ба̀би, *грìје се*, *жìвијò* тì, дело *и*, сàв *изгòријò*, нìшта нìје *ѝзијò*, дòбро *ѝјò*, сàмо *ѝиѐ*, *нàјвòл^лјò* би òстати, *òбìљѐж^л* свèѐ, *ѝодмијурìло* се, *ѝдије* мàло с̀упѐ, *ѝòсијем* свèгà пòмало, чàсом *ѝрòврије* (аор.), у свàшта се *раз̀умије*, *с̀ијò* т̀уте, *с̀мије се*, *с̀мијем се*, *с̀миј̀ се*, *ѝијò* нап̀уш̀ати, нìје *ѝијò*, *̀г̀ријà* дàнас, *̀г̀ријàна* ¹е чòрба, *̀сијали* л̀ука;

ѝзнàј̀рије свè знàла, *нàј̀рије* ће àмо, јèднòм *нѐд̀иљно*, *ѝòслије* свèтàцà, òстави зà *ѝòслије*, нìје мòгло *ѝошѝèнијè*, *ѝрије* вàкта, мàло *ѝрије* нек ће дòћи и сл.

Паралелно са *и*-рефлексом у употреби је и: (-) *јèò*, (-) *сјèò*, *с̀мјèò*, *ѝèò* и сл.

Присутне су (мада не и честе) и форме: *мàлоѝрìм* се јàвила, *ѝдмàло-ѝрìм* дòшò, *ѝòслѝм* пòсла.⁵¹

Данас је обично: *Бèòград/Бèòград^и/Бèòграѝ*.

Уз преовлађујуће *г̀ријòѝа*, записано је и: нè мож га глèти од *г̀ријà^ò*⁵² (Гмн).

59. Аналошким путем настали су икавизми: *д̀вѝ*, *д̀вѝмà*, *д̀вѝс̀ѝа/д̀вѝ-с̀ѝò*, *òбад̀вѝ*, *òбад̀вѝмà*.

Као и у многим другим говорима, редован је и икавизам *с̀икира^ò*⁵³: *с̀икира*, *с̀икире*, *с̀икиру*.

У употреби је само одрични облик *нисам^ò*⁵⁴, „лексички икавизам нормалан у књижевном језику ијекавског и екавског изговора“ (Ивић 1966: 104).

60. Мало је икавизама који се могу довести у везу са контактом ијекавског и икавског становништва.⁵⁵

Међу фреквентним ријечима са рефлексом *и* увијек се јављају облици именица *д̀јед* и *нев̀јес̀ѝа*:

д̀ѝда Л̀укѐ, т̀вòга *д̀ѝда* С̀ѝмѐ, àјде, *д̀ѝде*, *д̀ѝдови* ѝм бра̀ћа ро̀ђенà, пòкòјнì *д̀ѝѝ*, свòм *д̀ѝду*, Милановòк *ѝр̀анд^òда*, Тòдука ти је б̀ѝјò *ѝр̀андѝѝ*;

⁵¹ Ови фонетски ликови „могли би бити нанос из говора сусједних икаваца, а ако се има у виду тумачење наставка *-ије* из *ирије* у РЈА (в. *ирије*), могли су се развити и на овом терену“ (Рашић 2010: 61).

⁵² О овом в. Марковић С. 1958: 44–46.

⁵³ Исто је и нпр. у: Реметић 1970: 112; Тешић 1977: 191; Ђуровић 1980: 299; Симић М. 1978: 45; Драгичевић 2007: 338 итд. Појава је позната и у екавским говорима: „На целом подручју шумадијско-војвођанског дијалекта (као и на многим странама ван њега) говори се *с̀икира*“ (Ивић 1993: 328).

⁵⁴ „Само је у граничним селима Ливањског поља, на сјеверозападу, забиљежен паралелизам *и^òјесам / нисам* Ну Гр (= Нуглашица, Грковци – Д. К.), а у свим осталим мјестима је *нисам*“ (Рашић 2010: 54–55) и то је једна од изоглоса по којој се говор Бастаса разликује од већине говора обухваћених Дешићевим истраживањем, гдје „рефлекс *ије* у одричним облицима глагола *јесам* јавља се у свим западнобосанским ијекавским говорима“ (Дешић 1976: 104).

⁵⁵ О контактним икавизмима в. и Дешић 1976: 122; Вујић – Баотић 1989: 167.

нѣвисѣа, *Ѡ*, *нѣвисѣа*, *нѣвисѣа* Бѡја, његовѣ *нѣвисѣѣ* сѣстра, *кажѣ нѣвисѣи*.

Контактни су и икавизми *ѣоѣломир* и *угломир*.

Редовно је *вѣдра* и *дѣжва*.

Са континуантом *и* биљежени су надимци (пејоративне конотације): *Бѣћан*, *Бѣћко*, те неки антропоними из сусједних Богдаша: *Мѣлѡјко Цвѣѣић*, *у Цвѣѣићѣ*, *Цвѣѣико Рамић*.

У називима и именима домаћих животиња само са *и* записано је: *бѣка*, *бѣкан* (за овце), *бѣкан* (за свињу), *Бѣлѡв* (пас).

Присутни су и икавизми: *кажѣ* да *бѣжѣ*⁵⁶, *бѣжи* кѣћи, *бѣжи* тѣмо, *нѣћѣ* ти се *кашњѣ вѣроваѣи*, *нѣ вирѣј* му, али су малобројнији од јекавских форми.

Рефлекси секундарног *јаѣа*

61. Псеудојатизми су познати говору Бастаса, премда је, чини се, њихов број нешто мањи него у већини других ијекавских говора. У нашем дијалекатском материјалу потврде за рефлексе секундарног *јаѣа* нашле су се у овим примјерима:

дѣвенѣ *вѡдѣјѣр*, *ѣво* ти *вѡдѣјѣр*, *наљили* *вѡдѣ* у *вѡдѣјѣре*, *наш зѣсјѣвак*, *у* *нашом зѣсѣјѣвку*, *зѣѣјѣвак*, *на зѣѣјѣвку*, *кѡлѣјѣр*, *кѡсѣјѣр*, *пѣчен кѣѣјѣр*, *огѣлѣти кѣѣјѣрѣ*, *вѡли кѣпус* с *кѣѣјѣрма*, *на кѣѣјѣрѣиѣу*, *кѣѣјѣруша*, *прѣвѣла кѣѣјѣрушу*, *тѡ ѣ сѣјѣрак*;

да *видѣш* што се *кѡсѣјѣрѣ*, *ѣскѡсѣјѣрѣ* се *на* ме.

Сви наведени псеудојатизми веома су стабилни у басташком говору и нису биљежени у другачијем фонетском лику.

Уз обично *дѣѣѣлѣна*, *кѡрѣјѣн* и *умѣваѣи* се *рјеђе* се може чути *ћѣѣѣлѣна/ћѣѣѣлѣна*, *кѡрѣн* и *умѣѣваѣи* се.

Увијек је *сирѡмак*, *кѣселѣ*, *кѡлиба*.⁵⁷

(О појединостима у вези са стањем континуаната *јаѣа* у морфолошким категоријама и још неким детаљима о којима овдје није било ријечи, опширно в. у Рамић 2010: 47–86.)

ПОКРЕТНИ ВОКАЛИ

62. У говору Бастаса јављају се, као и у књижевном језику, покретни вокали *а*, *е* и *у*. Да ли ће се у појединим ријечима употријевити покретни вокал или ће изостати – не може се дати општеважеће правило. Грађа којом

⁵⁶ О тумачењу икавизама *вѣдра* и *бѣжи* в. Ивић 1993: 328–329.

⁵⁷ Сви овдје наведени секундарни рефлекси *јаѣа* образложени су у Рамић 2010: 80–82. В. и литературу на коју је тамо упућено.

располажемо показује велики степен подударности са стањем у осталим западнијим говорима.⁵⁸

1) Покретно *a* углавном се јавља у генитиву и акузативу јединице придјевско-замјеничке промјене и у облицима појединих прилога:

ниђе *ва̀кѡга* живѡта, *вѣл^нкѡга* ми бѡга, *Ѹзо вл^нш^нѣкѡга* сѣра, прѣтѣска *дѡ-брѡга*, *из другѡга* п^нта, *имѡ нѣкѡга жуѣиѡга* п^нјеска, *једнѡга* у Бѡгдаше, *Ѹб^нти кѡга* пѡзн^ната, *кѡег^на* ѣе, ниђе *никог^на*, *ѡвог^на* сам *м^нлѡг^на*, *ѡвог^на* *вѣл^нкѡга*, *ѡвог^на* ти нѣ д^нам, *ѡног^на* *м^нлѡг^на*, нѣм^на *и^намеиѡга* чѡјека, *и^нрѡга* Ѹ мјесѣцу, *рѡђенѡга* бр^ната, *за свѡга* живѡта, *за Свѣтѡга* Јѡв^нана, *Слѡб^ннога* сѣна, *о-и^накѡга* чѡјека, ни су имали *и^нѡг^на*, *ц^нр^нѡга* кр^нѸва;

ђек^над^на и буд^не, *кад^на* би мѡгло, ако *к^нѸд^на* пѡђ^неш, *нѣкад^на* и по св^нѸ зѣму, нѣ ид^нем *никуд^на*, п^нш^не *ѡдонд^на*, *ѡи^нуд^на* испѡ-шкѡл^не, и *сад^на*, св^нѸкуд^на се в^нѸцала, и *и^над^на* с^не мѡрало, *и^над^на* се није ѡстављала.

Наведене категорије ријечи јављају се и без покретног *a*:

ш^наљ^нѸ *бѡлеснѡк* чѡјека, *г^наднѡг^н* в^нремена, с^на *заднѡг* мјѣста, *једнѡк* у Бастасе, *једнѡк* у Челѣбѣи, око *нишег* бун^нара, *нѣкѡк* Пољ^нака, *иѡкѡјнѡк* Аѣима, кот Лу^нише *иѡкѡјнѡк*, *св^накѡ-камена*, и-*свѣ*-гласа, *с^нѸвѡ-кр^нѸва*, бѡгу ли ти *и^нѡвѡк*, *и^нѡк* Хрв^ната, ѡ-*и^нѡк* чѡјека, *чѣтѣврѣиѡк* Ѹ Шумњ^наке, преко *чѣтѣѡвѡк* пѡља;

нѡс^нло се *дѡс^наи*, *ка-су* ми *ђ^нађа* и м^нтѣр Ѹмр^нали, *ка-тѣ* глѣд^наш, *кад* ѡгладнѣи, *каи* пѡпије, *куд* ѡђеш, *нѣкаи* пѡц^нр^нни, *нѣкаи* нѣм^на га, *никад* је није спомѣн^нла, *с^наи* настѡ, дивѡта *с^над*, ако ме и *сад^н* Ѹв^нати, а *с^наи* ц^нр^нније дан^н.

У облицима датива инструментала и локатива множине придјевско-замјеничке промјене ријетко се јавља покретно *a*: шт^на ѣе бѣти с *ниш^нма*, ни *нѣгов^нма* није свѣдно, а никако није билежено у старијим деклинационим типовима *нишијем*, *ѡвијем*, *ц^нр^ннијем* и сл. као ни онда ако се након замјеничке или придјевске ријечи налази нека именица: *ѡвѣм* л^нѸд^нма, пѡ *наши^нм* сѣл^нма, на *л^нјѣи^нм* ријѣчима.⁵⁹

2) Покретно *e* јавља се у дативу и локативу јединице придјевско-замјеничке промјене, инструменталу јединице појединих именичких замјеница и у облицима прилога *кад* и *сад*:

на *Бѡб^ннѡме* бун^нару, *ва̀кѡме* чѡјеку, по *дѡбрѡме* га зн^на, казѣвѡ *ђекѡмѣ*, ниѡком *жуѣѡме*, у *Зѣканѡвѡме* дѡцу, с *киме* би мѡгѡ, *ѡме* бѣло, бр^нату *лаж^нвѡме*, ниѡ *ниѡмѣ*, ш *њи^нме* бѣјѡ у вѡјсци, свѡј на *сѡме*, *Сѣтѣинѡм* *ђ^нађи*, ѡ *иѡмѣ* ти прѣч^нам, ш *чѣме* би ѡвѡ ѡчист^нла, гѡвѡр^нли *и^ниѡѡкомѣ*;

ако им^наш *кадѣ*, *кадѣ* би се рад^нло; *с^надѣ* сам бѡлѣ, нѣш *с^надѣ*.

Изостанак покретног *e* потврђују ови примјери:

⁵⁸ Највећи број примјера налази се у: Дешић 1976: 91–98. Дешић је на истом мјесту докле успио дати и правила о (не)јављању покретних вокала у различитим позицијама ријечи.

⁵⁹ Слично је и у говору личких јакаваца (Драгичевић 1986: 85).

на Пўтаљу *вр^нједнѡм*, у *Другѡм* рату, с *кѡм* је, рāнѡш мāчка ђ мѡм трѡшку, нā *неквѡм*, према *нўглāрскѡм* грѡбљу, лāкѡ је *ѡдмѡейнѡм* рѡћи, *ѡдкѡјнѡм* Аћ^нму, ко *ѡрāвѡм* чѡјеку, вāљѡ *свāком*, *свѡм* дјѡтѡу, *сѡарѡм* исāну, нѡ може вāзда пѡ *ѡвѡм*, према *Урѡшовѡм* клāнцу, у *Црнѡм* Лўгу, у *Шѡгрѡшовѡм* дѡцу.

3) Мало је потврда за употребу покретног у:

нѡчему се нѡ мош нāдати, о *свāчему* ми причāј, по *свѡму* бѡљѡ, чѡму ће тѡ, о чѡму бѡло, причāј о *шѡѡдѡчему*.⁶⁰

ЈОШ НЕКЕ НАПОМЕНЕ О ВОКАЛИЗМУ

63. У т. 19 већ је наведено доста примјера који показују силабичку функцију сонанта *р*. Од осталих појединости издвајамо сљедеће:

1) Већој фреквентности вокалног *р* понекад доприносе и вокалске редукције: *брѡше*, *врѡшено*, *кѡјрва*, *крвāша*, *кукрзѡв^нна*, *ѡрдāис*, у *Прлўци*, *срмѡша*;

сāкрла се, *ѡдкрли* га и сл.

2) Девокализација силабичког *р* потпуно је извршена у позицијама испред вокала *о* < *л*: *ѡѡрѡ* ђд лаче, *ѡѡѡрѡ* свѡ мāст, *сāѡрѡ* га, *ѡмрѡ*.

Увијек је *срѡбрен*, *срѡбрена* и сл.

3) Осим у формама са девокализованим *р*: *ѡмарла*, *ѡмрала*, *ѡмрали*, овај глаголски облик чује се и силабичким *р*: *ѡмрла*, *нѡ умрла* дāбѡгдā, *ѡмрли* ѡбѡје ѡ сāt.

Подједнако су чести гласовни ликови *гѡрак* и *грк*.

4) До девокализације може доћи и кад се вокално *р* нађе у позицији испред вокала након губљења фрикатива *х*, при чему се испред таквог *р* развија полугласник, који преузима силабичку функцију као акценатован или неакценатован вокал, што зависи од акценатског типа облика ријечи у којој се појави. Највише примјера забиљежено је у формама глагола (-)к^рхāѡи^н⁶¹ и они су чешћи од оних у којима се огледа чување вокалности оваквог *р*:

⁶⁰ Слаба фреквентност промјене *о* у *е* у формама типа *вāшом*, *нāшом*, *ѡдѡлѡѡм* и сл. ограничила је јављање покретног у, те је јасно зашто се у грађи нашао овако мали број примјера.

⁶¹ У говору Бастаса овај глагол има веома развијену полисемантичку структуру, као и мноштво деривата: **кѡрати** -ам несвр. **1.** *ломѡиѡи*, *ѡдламāѡи*, *сламāѡи*; **2.** *халāѡѡиво*, *мно-го јесѡи* или *ѡѡѡи*. ~ **се борѡиѡи се**, *свађāѡи се*; **докѡрати**, -ам свр. (некоме) **1.** *дојачāѡи*, *ѡбѡјѡѡиѡи*, *савладаѡи*. **накѡрати**, -ам свр. *наѡѡрѡѡиѡи* у великој количини. ~ **се ѡѡѡиѡи се**, *ѡрејесѡи се*. **ѡткѡрати**, -ам свр. *умањѡиѡи*, *ѡдѡѡиѡи*. **пѡкѡрати**, -ам свр. **1.** *изломѡиѡи*, *ѡлоломѡиѡи*, **2.** *све ѡјесѡи* или *ѡѡѡиѡи*. ~ **се ѡѡѡуѡи се**, *ѡсвађāѡи се*. **прокѡрати**, -ам свр. *ѡробѡиѡи*. **скѡрати**, -ам свр. (нешто, некога) **1.** *слѡмѡиѡи*, **2.** *ѡјесѡи*, *ѡѡѡиѡи*. **укѡрати**, -ам свр. (некога) *ѡѡѡиѡи*, *исѡѡуѡи*. ~ **се 1.** *ѡѡи незван*, **2.** *ѡѡѡѡи* у *нешѡѡ*.

дòкəрā му, дòкəрāһемо мī њйма, дòбро се кəрā, кəрāһемо се док мòгнē-мо, нāкəрāли се, нāкəрò се, д̄йкəрāло му от плāтē, йòкəрāли се, свē йòкəрāшē, йòкəрāшē се ў нашòј кўһи, нē, скəрā ми рўку, скəрāла нòгу, скəрò пòла кйла печéња, ўкəрā се кòд нās, укəрāһе га Калāба, ўкəрò се ў блато и сл.

Слични су примјери девокализације у формама именице *врх* и глагола (*-врһи*, али су много рјеђи: *с вəра*, на *вəру*; *д̄вəрò*).

Појава овакве девокализације различито се тумачи у литератури. Оно што аутор овог рада поуздано зна јесте да се такве фонетске реализације у облицима глагола *кəрāши* и сл. могу чути на читавом простору доњег Ливањског поља, а и даље у правцу према Босанском Грахову. Докле се распростире појава овако изразитог остваривања „јасно израженог самогласника неутралног типа“⁶², а у слоготворној функцији⁶³, остаје да се утврди на-кнадним истраживањима.

64. Промјена вокалног *л* у у спроведена је с максималном досљедношћу: глāдан ко *вўк*, вијјү *вўци*, чўшљāла се *вўна*, кўпи ми *вунйцē*, вёл"ка *дубйна*, сāmљети *òнò јāбўкā* и сл.

65. Некадашњи полугласници имали су судбину као у књижевном језику: *мāло вòска, сāv мòдар, мòмак й пò, нйједна не вāљаде, са òкрāјка; јèsмо, нйсам...*⁶⁴

66. Без изузетка су фонетизми: *удòвац, удòв"ца, ўнук, ўнука, ўшорак, ўскрс*.

Уз обично *ўш*, *ўши* и сл. забиљежено је и *вāшке*.

Б. КОНСОНАΝТИЗАМ

67. Консонантизам говора Бастаса одликује стање које је карактеристично за већину босанскохерцеговачких говора – „не зна за велика одступања од истог гласовног система у нашем стандардном језику“ (Пецо 2001: 613). У главним цртама, сугласнички систем овога говора разликује се од оног у стандардном језику по сљедећем: 1) примјери употребе не доказују реинтеграцију фрикатива *x*, 2) артикулација сонанта *j* често је нестабилна у међувокалским позицијама, 3) у процесима новог и јекавског јотовања понекад се као крајњи резултат јављају констриктиви *ć* и *ž* и 4) у неким романизмима изговара се африката *s*. Схематски се консонантски систем може приказати на овај начин:

⁶² В. Петровић – Гудурић 2010: 198.

⁶³ В. Шкарић 1991: 192.

⁶⁴ Непознати су случајеви типа *бўнòвен, òшец* и сл., који се веома често срећу у говору Змијања (Петровић 1973: 34).

òdai̯i, вазда *òdò* бòс, да *òhe* кiша, *òhe* òбàрски, *ràмљe* нà задњy нòгу, кò ће га *ràн^иi̯i*, *р̀скала* лѣшнiке, *р̀шићe* зyб^има;

èj, ће си, *i̯i̯p̄o* òде, прàво *лáдно*, нiје пòсве *лáдно*.

71. Губљење сугласника *x* у медијалним позицијама карактеристично је, између осталих, и за следеће облике ријечи:

са *врà*, пòшò ÿз *Гр̀àва*, òдeм ÿ *Гр̀àво*, *гр̀àорасi̯i*, бiла змiја у *гр̀àу*, *Дòве* (= Духови), брала *м̀àу̀нà*, дàнас *м̀àуне*, *њeви* рòђàци, до ÿ *њiве* кyће, *њiво* не прòпадà, бiла *ѝр̀eлада*, ÿдe на *с̀àрану*, ц̀р̀кла ò-*с̀i̯iр̀à*, у *с̀i̯iр̀àу*;

зàj̀декали га, прàво *залáд^ило*, *зayóрила се*, ÿдeм *нар̀àн^иi̯i* га, нек се *òлáдe*, *ѝр̀елáд^ићеш* се, *ћe* *ћe* га *сар̀àн^иi̯i*, вазда *с̀i̯iр̀àyе*.

72. У финалним позицијама ријечи неутралисање фрикатива *x* најчешће је у генитиву множине придјевско-замјеничке промјене и у потпуности је спроведено:

од *Бàсi̯iàикi̯i* млѝнà, да је *вàкi̯i* пазàрà, òд *вàишi̯i* кyћà, ÿвати^ò *вòл^икi̯i* ко-мáдà, ÿз *гòр̀нi̯i* Ѐветi̯iћà, *дàнаш̀нi̯i* òбичàjà, *жeнски* пòслòвà, дò *зад̀нi̯i* нòгy, од *зàj̀едничкi̯i* пàрà, ÿмà *и̯i* колко òћеш, бiло *и̯i* плeвà, без *ѝкаквi̯i* прìмàњà, из *j̀eднi̯i* дòста бiло, јеси вìдиjò *Јòвинi̯i*je, ÿмà ли *кàквi̯i* жeнà, док је *љeи̯iшi̯i* дàнà, *нàи̯iшi̯i*je цyр̀à, *њeмачкi̯i* м̀àр̀àкà, ни òд *њi̯i* вàj̀дe, ÿмàм jòш *òвàкi̯i*, за òвi̯i пàр гòдi̯iнà, òвi̯ije ÿмà дòста, *ѝр̀вi̯i* дàнà, да вìдиш *ѝỳсi̯iи̯i* м̀р̀àвà, *свàкаквi̯i* чyдà, *свàкi̯i*je нàп̀р̀àвà, *ср̀eи̯iнi̯i* в̀рeмeнà, *с̀i̯iàрi̯i* лyдi̯i, *ò-и̯iвòji̯i* нiко нe бi, *ц̀р̀нi̯i* дàнà, дò *Шòл^инi̯i* кyћà.

Досљедно се губи и у првом лицу једнине аориста:⁶⁵

би̯i jà рàдо, *би̯i* те пòслушò, jà *би* рeкò, jà *би* нàj̀вòлиjò, *вeљò* нeћу, *нe* *вићò*, jàдна ми м̀àj̀ка, àj̀де àмо, *реко*.

Његово губљење у финалним позицијама записано је и у:

пòпò се нà *вр*, б^иj̀eлi̯i *гр̀à*, кyвала *гр̀à*, j̀eдан *мà*, *ѝр̀òi̯iу* òвде, дòбар, *сир̀ò-мà*, прàво ме *с̀i̯iр̀à*;

нà *вр* б̀р̀да, на *в̀р* Дi̯iнарe, *иòв̀р* себе, *свр* жeнe.

73. На мјесту гдје је некада стајао сугласник *x* неријетко се могу срести и други гласови, обично сонанти *v* и *j* и оклузив *k*:

бiло пyно *бyвà*, нàвàлi̯i *бyвàч*, прeшò на *дyвàн*, кyповò Сàви *дyвàна*, *зyв̀ар* ти је, j̀eдe бeс *крува*, ц̀р̀на *кру̀ва*, из j̀eднòг^к *мàвà*, òд *њeвi̯i* кyћà, зà *њiвy* дj̀eцу, *òћyв* је прi̯imi̯i, вòлиjò *òћyвy* нек *ћàћи*, ко *ѝàсi̯iyв*, нàћy *ѝyвà* ÿ кyћи, свe *рeи̯iyв* прeкрi̯ijò, цyре спрeмалe *ру̀во*, ÿзми тy *сòвy*, сàлi̯ила му *с̀i̯iр̀àвy*, испo-*с̀i̯iр̀eвe*, пò-*с̀i̯iр̀eвy*, малo *сyвi̯ije* др̀вà, нòл^ики *ѝр̀був*, вi̯idi *ѝр̀бувà* му, ни *ћyвà* вj̀eтра, стàвi̯i ÿза *у̀вà*, ц̀р̀вeнi̯i jòj се ÿвòр, ÿмà ми нeштò ÿ *у̀вy*;

⁶⁵ У овом говору веома су чести облици аориста без морфолошке ознаке (jà *рeче*, *сj̀eде* jà и сл.), те су малобројни и примјери губљења *x* у 1. л. једнине.

кӯвала гра, неће се дӯго кӯва̄ӣи, с̄ӣр̄ав̄ли ме, ус̄ӣр̄ав̄ло га, ч̄асом ӯску-
ва̄, ӯсӣӯва̄ се, право се бӣјо ус̄ӣӯв̄о;

зӣн̄ла ко а̄ждаја, т̄о је а̄жд̄а̄јка (= велика змија), кроз *Бас̄ӣа̄е*, у
Бас̄ӣа̄има, лежала у *Бӣја̄ћу*, жена му *Вл̄а̄ӣња*, да вид̄иш* *грӣја̄*, *грӣј̄о̄ша*
ти је, не море од *грӣј̄о̄ш̄е*, оде у *јендек*, ва̄ра ме *кӣјавица*, у *кӯини*, пошто-
в̄о *ма̄ћ̄ју*, *Мӣја̄јло* (према презимену *Михајило*), по̄к̄о̄јна *Мӣј̄о̄ља*, *мӣјови*,
п̄ӯкн̄ће ти *мӣј̄ур*, т̄о се зов̄е *ӣе̄ј̄ар* (= дрвени тањир), бӣли *ӣе̄ј̄ари*, да̄ј ми *ко̄ј̄у*
ӣло̄ју, *ӣро̄ја* ме оћерала от куће, уби *ӣр̄о̄маја*, бӣли на *ӣр̄о̄ма̄и*, цр̄че о-*смӣја*,
т̄о ми је *сна̄ја*, о-*сна̄е̄*, *Сӣра̄јо* Лекс̄ин (према *Сӣрахиња*);

по̄ч̄е *кӣја̄ӣи*, т̄о је *оба̄ја̄ӣло*, *ӣло̄ја̄ӣи се* (*ӣло̄ја̄ње* = врста игре каменим
плочама), *ӣодмӣј̄ур̄ло се*;

ӣш̄о у *Бӣка̄ћ*, *Гра̄ково*, у *Граково*, добра *кра̄на*, о̄вд̄е је *кӯкиња*, у *кӯкињи*,
ӣма̄м *бр̄ук*, трӣп̄ут *пер̄с̄о бр̄ук*, пр̄о̄стрла *ӣе̄ӣик*, *А̄њ̄џ̄елка* ӣмала *ша̄р̄лак*, пу-
стӣ *сир̄о̄ма̄к*, о̄стало *сир̄о̄ма̄ка*, св̄е *сир̄о̄ма̄ци*.

74. Именица *орас* јавља се углавном у форми с аналошким *с*: добар
орас, н̄ема по̄же̄ко̄ј *орас*, цр̄не ми р̄уке од *ор̄ас̄а*, *ораси* р̄од̄ли, а понекад и у
форми *оро*: н̄ема ни *ора*, прес̄ад̄ли *оро*.

75. Именица *кожух* у овом говору увијек гласи *ко̄ж̄ун*.

(О консонанту *х* в. и у т. **48** и **86**.)

ФРИКАТИВ Ф

76. Према је „прерано да се говори о његовој пуној реинтеграцији“
(Драгичевић 2007: 344), чињеница је да је у консонантском систему баста-
шког говора констриктив *ф* постао прилично стабилан глас, нарочито у лек-
семама које су у српски језик ушле у скорије вријеме, гдје се консонант *ф*
ријетко замјењује другим гласовима.⁶⁶ Исп.:

геогра̄фија, мо̄жеш до̄бити *ӣнфра̄кӣ*, *ка̄рам̄фӣл*, бӣли у *ка̄фа̄ни*, ӯзми
ми ј̄едну *кӣфлу*, испе̄ћу *кро̄фна̄*, ӣма̄ *лӯф̄ӣа*, оде *на̄ф̄ӣа*, *ӣерф̄е̄кӣ* мо̄мак,
о̄г̄ӯли се с̄ав *ӣла̄ф̄о̄н*, о̄н је *ӣр̄о̄фесор*, зв̄о̄ни ти *ӣш̄ел̄е̄ф̄о̄н*, ӣд̄е на *фа̄кӯлӣе̄ӣ*,
зг̄ӯсла се *фа̄рба*, о̄ћеш *фа̄фар̄о̄на̄*, ј̄есу *фа̄ӣшӣс̄ӣи*, *ћ̄е ф̄ен*, т̄ешк̄е *ф̄ӣз̄чк̄е* по̄-
слове, *Ф̄ӣлӣӣ* ј̄о̄ј бӣј̄о̄ р̄азред̄нӣк, о̄т̄ш̄о̄ ӯ *ф̄ӣрму*, ста̄ви ӯ два̄ *ф̄ӣшека*, ӣма̄
Мӣле ф̄ре̄зу, м̄етни ӯ *ф̄рӣждер*, см̄р̄зо̄ *хӣдро̄ф̄о̄р*, ӣма̄ ли ве̄ћ̄и *ша̄ра̄ф̄ӣџ̄ер*,
ӣе̄ф на же̄љезн̄ци, нӣје о̄н за *ӣо̄ф̄ера*;

⁶⁶ Оваква тенденција запажена је и у српским посавским говорима између Врбаса и
Украине: „У поређењу са неким другим говорима сјеверозападног огранка херцеговачко-
крајишког дијалекта разлике су више него примјетне (в. нпр. Петровић 1973: 67–68, Дешић
1976, 138–140, Петровић 1978: 67, Драгичевић 1986: 98–99). Ипак, мора се узети у обзир
чињеница да је у последњих 30–40 година дошло до смјене генерација и процеса који неми-
новно намећу цивилизацијске тековине. Свакако да је и у говорима који су у не тако блиској
прошлости били предмет изучавања тренутна слика сасвим другачија“ (Козомара 2016: 64).

нѐмōј ме *зафрkáватии*, *узáшāј* па ћемо *исфрѐзатии*, трѐбало би тō *òфāр-баии*, *фāли* му свѐ, *фāрбā* прōзоре.

Познати су и случајеви јављања неетимолошког *ф*: кòл^нкō је *грāфйрāн*, стāви у тў *кòфѐриу*, имā ли мāло *фāиѐ*, *фйбрйрā* тākō, *Шйфйиāр*, *Шйфйиāри*, пробўшијō се *шлāуф*.

77. Замјене сугласника *ф* другим гласовима карактеристика су говора најстаријих информатора. У новије вријеме такве супституције углавном се свode на облике ријечи из сфере архаизама или историзама или оне које су и даље општеприхваћене у већини српских говора.

У грађи преовлађују замјене *ф* > *в*, док су рјеђе оне у којима се умјесто *ф* јавља *й*. Исп.:

кад је прòшō *àсвāлии*, слāба *вāјда*, нйкаквѐ *вāјдѐ*, имā *вāлйнку*, нāправ^нјō *вāлц*, прāвй *валцивиkāии*, дōбра *вāмйлија*, у ц^нјѐлōј *вāмйлији*, спāла *вāрба*, прò-б^нли *вѐдери*, *вѐлге* зā трактор, мѐтни у *вйждер*⁶⁷, òћу јѐдан *вйлциāн*, прйје пйли из *вилциāна*, дōбра му *вйрма*, извўћи мāло *вйиийь*, убāци у *вйшек*, бйјō *вйшкāл*, *влāша* рāкијѐ, *вломāстйер*, бйле *вòрйниие*, цāр *Врāњо*, *врѐшак* ми крўв, òста *врѐшка* пйта, нѐмā ни *врйждера*, кўпи *врйиāь* кавѐ, *вўзбал*, штā сам *вўчйјā* дōн^нјѐла, пō двй *вўчије*, л^нјѐпа ти *кава*, *кавѐни* сўди, јѐ бйјō *кавѐиција*, āј на *каву*, ис *кўвера*, *кўвер*, слāба *навāка*, у òйсāјду сам, *Сйевāнија*, *Сйѐвāн*, *Сйѐво*, пòкōјнй *Трйвўн*, влāжни *шеверйни*;

вāли ми пāрā, сāмо *вркћѐ*, мōре *йòйрѐв^нии* ў око, *ййрѐв^нли* га;

сјѐћāш се тй *Пйлииā*, кўћнā *йòдўмѐниā*, *йрāиāр*, сāмо ми òстави *òлду-йѐ*, дāнас *Трйиўњци*, стāви јѐдан *шāрāи*, дòлаз^нјō му *Шћѐйō*.

(О судбини констриктива *ф* још примјера в. и у т. 86.)

СОНАНТ *Ј*

78. По фонетским карактеристикама сонант *ј* не одступа од стања у стандардном језику. Нестабилност његове артикулације у појединим позицијама у ријечи алофонске је природе, што је особина и других мање или више сродних говора.⁶⁸

79. Сонант *ј* редовно се губи кад се нађе непосредно иза вокала *и* у облицима императива на *-ј(ије)*:⁶⁹

⁶⁷ Забиљежено је и *жвйждер* – према глаголу *жвйждийи*.

⁶⁸ “Та је појава више условљена природом српскохрватског *ј* него припадношћу некога говора овоме или ономе дијалекту одн. овој или оној дијалекатској скупини” (Николић М. 1991: 282).

⁶⁹ „Изразитошћу артикулације сонанта *ј* с посебним нагласком на алтернативне форме императива типа *сйј* и на приличну постојаност секвенце *-ији*, овај говорни тип се, између осталог, оштро одваја од ијекавских штокавских говора доњег Ливањског поља и Гламоча” (Рамић 1999: 314).

гpи се, д̀о̀лї ма̀ло во̀дѣ, за̀лїи́е ми цв"јѣ́ће, дѣ на̀лї, а̀јде се о̀бpи́, и́и ту́ ка̀ву, и́о̀кpи́ се, о̀зѣ́бе, и́о̀лїдѣ́ ми ма̀ло, и́о̀и́и́и́е по јѣдну, pазбї́ ми п̀о десет, са̀кpи́ му се, у́ми се па а̀јде.

80. Позициона нестабилност сонанта *ј* најчешће се манифестује кад се појави између два вокала, а обично су то комбинације у којима је један вокал *и*. Такво *ј* углавном је дјелимично редуковано:

а + е: да 'е била, *шиа́ 'е* било, *ја́е*, тако́ *ка́ѣ*, *ѣво*, *ка́ѣ*, *о́дма́ 'е* крѣно́, *о́нда 'е* било, *и́р̀о̀шлā́ 'е* сахрана, *чу́валā́ 'е*;

а + и: ба́ица, п̀о̀к̀о̀јн̀о̀м кума *Га́и*, на *Крива́ици*;

е + и: чу́је се бле́и, ко *јѣина*, својо́ј *се́и*, покојно́ј *Си́еи*;

и + и: у ц"јѣл̀о́ј ва̀мили́и, долазе́ *Бу́лии*, ја́вим *Или́и*, ма̀ло *но̀ви́и*, *си́а̀ри́и́м* људ"ма не сме́та;

о + е: у́дарали бр̀о́е, *дво́е* чеља́ди, *дво́е-и́р̀о́е* фал"ло, рѣди́ *дво́е*, *д̀о̀-бр̀о́ 'е*, *д̀о̀шо́ 'е* Ра́де, *и́р̀о̀шлṓ 'е*, све́ *сво́е*, у *сво́е* ауто, *и́р̀ебалṓ 'е* до́ста, један *чо́ек*;

о + и: бо́и́м се, ва́зда ми *бр̀о́и* (= приговара), *го́и́и* дјѣцу, њи́ *дво́ица*, *и́о̀и́и* ко́т куће́, *си́о̀и́и* дрѣка, *и́р̀о́и́ца*;

у + и: нешто бру́и, *Ву́ина* њива, *Ду́ино* зво́но, ко́т *Лу́иши́е*, не прилази *си́ру́и*.

81. Појава губљења иницијалног *ј*⁷⁰ у облицима броја *један* и његовим дериватима, као и у формама помоћног глагола *јесам* и глагола *јесии* – потпуно је непозната овом говору:

један да́н, ни *један* јѣдїни, *једанѣси́и* да́н, *једна* по *једна*, од *једни́је* било до́ста;

једно два́пут, ба́р *једно́ч*;

јесам да́вно, *јесам*, да́ шта сам, *јеси* сти́го, мо́гли и *јесіе*, *јесу* на́ши;

ѣно га *јѣде*, док *јѣдѣм*, са́мо *јѣди*, *јѣду* ли *јѣду́*.

82. Са протетским *ј* редовно се јавља именица *улар*: *ју́ла̀р*, ста́ви ми *ју́ла̀р*, с *ју́ла̀ром*.

Протетско *ј* редовно је и у облику прилога *ојѣи*: *јо́иѣ* дошо́, а́јмо *јо́иѣ*; *јо́иѣи* па́да, мо́рам *јо́иѣи*, тра́жи *јо́иѣи* и сл.

Секундарно *ј* може да се јави испред слога са редукованим *и*: до́бићеш по *гу́јз"ци*, окрѣни́ла јо́ј *гу́јз"цу*, *и́ра́јс"ца*, за́клали *и́ра́јс"цу*.

Датив и локатив једнине личне замјенице *она* у говору Бастаса гласе: *њо́ј*, *њо́јзи* и *њо́зи*.

Аналошког је поријекла *ј*: *дво́јси́рук*, *и́р̀о́јси́рука*, *и́р̀о́јси́руко* и сл.

⁷⁰ Веома често неутралисање оваквог *ј* карактеристично је за један дио западњих српских ијекавских говора (в. нпр. Дешић 1976: 144–149; Драгичевић 1986: 89) и то је једна од важнијих изоглоса сјеверозападног дијела херцеговачко-крајишког дијалекта (Драгичевић 2001: 87).

(О још неким случајевима укидања или развијања сугласника *j* у хијату и консонантским скупинама в. т. **48** и **86**.)

ОСТАЛИ СУГЛАСНИЦИ

83. Остали консонанти у басташком говору најчешће се изговарају као у књижевном српском језику, што, између осталих, потврђују следећи примјери:

л: дoшлe *лaсiшe*, лeзи с мiрoм, ишo у *Лiвнo*, лoж^нли свy нoћ, вaздa шa-
рaлa лyкoв^ннoм;

тaкo бiлo, гвoздeнe вилe, нaж Дoлaц, мaлo иглeн^нсaлe, гoрi јeлoв^ннa,
иdлiлa кiшa;

мeтни нa *aсiшaл*, oсjeтiм бoл, иmа тy бoкaл, e јe кaишaл.

р: рaд^нлo сe из дaнa y дaн, бiјo нaс рeд, вoли рибy, рoд^нлa дeсeтoрo,
прaти рyбинe;

имaли aрaрe, брaиi Јoвo, гoрe нек јyчe, иoрyчи мy дa сe нe шaли, били y
Cаpa'евy, штa сaм вид^нлa ишeрeшa;

дoбap дaн, гoн^нли ђyбap, зap идeш, пyн лaвoр, бiјo свaкi мaјсiтoр, иmа
иpакишoр, ишли нa Шaишoр.

н: пa кидaј нaиoр (= oвчи ђyбap), нeмoј нaзoр, свe јe тo нeмaр, никуиi
нeћy, нoћ^нли кoд нaс, y Нyглaиш^нци;

нaшa Aнђeлкa, бiјo и oстo бeнa, aјдe, бoнa, ђaвo гa дoнeсe, нијe нoсo
oиaнкe, иoнeси зa пyтa, рaнo крeнo;

звao Бoгдaн, вaздaн прeд врат^нмa, гaдaн мy oб^нчaј, кo oкoн чoк, jадaн
oн, сiшaн ми лyк, нијe бiјo уиyчeн.

љ: пaдa ц'јeлo лeшo, лeиoз бiјo, брaлa лeшникe, Лiљa Мoмч^нлoвa,
дoдaвaј лiљкoм, кoд нeгa нeмa лyбaви;

вaљa сe oвдa, штo дaљe oд нe, брaлa зeљe, сaмo сe кeвeљи, мeљy млино-
ви, oсiављaм пoмaлo, иoљyби сeстpy;

кyпи пo вришaљ кaвe, прeшo тoл^нкy дaљ, иmам жyљ, иp'јeишeљ Влaдe,
yч^нишeљ Жaл^нцa, нoсo шaриeљ.

њ: y њeвoј кyћи, oд њeгoвe жeнe, нијe њeз^ннo, нa Њив^нци, свe њивo,
питaј њy, стaдe гa њискa, сaмo њyшкa;

y Врбaњи, зaдњи дaн, jaњe мo'e, иmали кoњe, мaњe зa трeт^ннy, иeњo сe
нa крoв, рaњeн y рyкy;

нoсo гyњ, мeљe кo жрвaњ, дoбap мy кoњ, сјeбo нa иaњ, y oнaј шушaњ.

м: мaлa сoбa, мeћe y цeпoвe, ми сe нe пeтљaмo, мисл^нли oстaти, мoјa
oчeв^ннa, мoрe сe нeкaкo, yрaди мyшки;

о чѣму причāш, брāнимо га, кѹмим те бѡгом, не ум"је ништа; сāмо да ђдѣ, иимāн пѡсла, крāло шѹму;

вѡлим јѡј нек ѡком, знāм штā ћу, кѹм Дрāго, ај сā мнѡм, не говѡри ниѡком, ииимāм те л"јѣпо.

в: узвār"ла варѣн"ка, вāша крāва, већинѡм кѡт кућѣ, вѣли ми, више тебе, вичѣ ѡ-све-глāса, дрндали вѹну, вѹче се ко пребијен;

не гѡвори ш њѡм, ћāвѡ га знāѡ, ѡстала жāв"ца, завирѡ мāло, нѡвā кѡла, ирāvим пѡту, била Сāва, сѡвāла га и ѡна, чѹвā се;

вāзда бāлāв, било му ѡме Гārѡв, сāмо жив, да си жив ѡ здрав, није крв пѹра, Милорāѡв син, њѣгѡв брѹс, а ѡн ирāv-здрāv, сāv се укаљѡ.

з: зā тебе, ўзми зāлогāj, нѣшто зāлѹиā, здрāvљѣ је нāјпречѡ, сāмо зѣру, имā зѣѡвā, није ни зинѡ, зимѡвѡ у Пр"јѣдору, Зѹле нам крѣчиѡ;

близо нāс, вѡзѡ га, нису ми дозвѡл"ли, жѣљезнā вратā, не воли кѡзи сир, било дѡста лѡзѣ, ѡмѹзе крāву, ииāзна јāја;

ѡстѡ без дрвā, вѡз га сāтрѡ, Илкāз причѡ, ирѣвоз баж дѡбар.

с: сām ћу јā, сāчекајѹ га, чѹвāj се, сѣка би рѣкла, сиии пѡмало, сѡвѡ ме дѡбога, ишѡ ко-Сиѡјкѣ, сирѡина Бѡја, нѣмā ништа до сѹбоиѣ, дѡбро сѹво;

зāбасѡ бијѡ, рѡд"ле му кāјсије, мисл"ла штā ћу, ниѡко осѡ-мѣне, сāt је на иѡслу, ѡсѡав" ми рāсада, нѣмā му сийāса, ўсѡѡ рāно;

брѣс потребѣ, нѣмā вас, тѹтњи вѡс, за дāнас, нѣмā ништа ѡд нāс, вѹче ме зā нѡс, ирѡљѣиѡс сād"ла, тѡ би бијѡ сийāс.

ж: крѣкећѹ жāбе, било ми жāѡ, сѹнце ти жārкѡ, ѡт"шѡ на жѣнѡнсѡво, подбāци жѣрѣ, а је жив, штā ти је живѡи, ѡмѡ жѹи"чу;

влāжна зѣмља, гѹжвā на пѹту, ѡстѡ ми дѹжан, тākѡ кāжѣ, мѡкра дѡ кожѣ, тѣшкѡ лāжѡв, рāжени крѹв, ирāж"ли га, ўжегло се;

нѣ бѣж њѣ, јѣж бијѡ ўшѡ, иримѡж га ў кућу, иѹж га пѡиѡ.

ш: није шāла, стѡскѡ ў шакѣ, ѡ-Шегрѡиā, мāло шѣшала, ширѡке ми лāче, рād"ла иийка, Шѡл"не кѹће, шийā тѣ брѡга, нѣћу се шѹгаиш;

дѡ вашије кѹћā, гѹишѡ ме, дѡшѡ-нѣ дошѡ, зāш"ћу му цѣповѣ, стѡгла кѡ-шев"на, лāшњѣ ми је вākѡ, навāл"ли мѡишѡ, свѣ иѡруш"ло;

бāш је дѡбро, вāш кѹм, глѣдāш свѡйје ѡч"ма, тѹп ми нѡш, ѡћеш ићи, иѡ-вишѡ кућѣ, рādѡиш ли дāнас, ирāжѡиш кāвгѣ, нāпала ўш.

ц: цāкли се, живѡ ко цār, цѡкѡћѣ зѹб"ма, понѣси цѣкер, штā цѡгāнѡиш, ѡбѡ цѡйале, цѡглā јѣдна, ўшѡ црв, л"јѣпа цѹра;

бāцā се кāменѡм, вијали вѹци, сā свѡјѡм дјѣч"ѡм, кѡсѡ у Дѡцу, исц"јѣиѡ свā дрвā, коирѹцā се, прѡћѡшѣ лѡвци;

тѡ је брѡљ"вац, нāћѣ му виц, сāмо грѹи и гѡтово, Нѣвѡн кѡкошињац, кѹп"ли илāц, тѡ му је синѡвац, ко стārѡ сийārāц.

ò: òà шта ћу, òалèко ми òвдà, òвèшòро òјèцè имà, у òèснӯ стрàну, òòбро
 и јè, òòћèмо у Бањалўку, òрàга му рàк"ја, у òрва ишли, попàл"шè òўимани;
 àјде àмо, дебèла ко бèдèв"ја, вòдò ме свўкут, кòјò си гòдйишиè, òòдије
 сјèд"иши, кàдà би бйло згòдно, нòге ко лèдèн"це, нàврцò мèда, стàви иòдà се;
 зàсàд би мòгло, јàд га ўби, ирàсàд гòй, рàсàд жўт, сàд га пўшти.

ӣ: ӣà жèна, ӣàкò ћу и рàд"ти, ӣèгл"ла вòду з бунàра, ӣèлèћò мèсо,
 ӣèшко нòј, с ӣим нèмàм ништа, нàбра пўну ӣòрбу, ӣрàж"ли му пàре, нè
 глèдàј ӣўћà пòсла;

нòс"ли се бàи"ћи, врàи"вò се у сèло, гòшòвò је тò, дàвà јòј ћèиел"нè,
 нàмоиàла кàнчò, òсйà'è дò суира, àјде ўсиàј, нèћу чàсйи ми, јèди и шуиши.

бòгаӣ нàроӣ, кàд гòӣ òћеш, штà ти је жйвоӣ, јòйèӣ нè би мòгло, кà-
 басй̄ ли је, бйли кòӣ кућè, лўдòсй̄ је тò рàд"ти, òдн"јèла вòда мòсй̄, гàдна
 сйàрòсй̄.

г: гàдно бйло, гàрава свà, глèдàј òòбро, гйнò зà нга, рàдй̄ гòрè пò се, òста
 гòшòво дò пèт, да сквàсй̄м гр̀ло, стèжè гўб"це, гўкни, гòлўбе, нàста гурàње;

бàгаве ми рўке, òогòн"ли с"јèно, кòга брй̀га зà тò, лàгò да је заврш"јò,
 нàгò се нàдà ме, нèмà мòгућносй̄и, бàка бйла иòгана, ругали се ш нòм;

бòг дà òòбро, вйди òòбрòг брàта, из òвог цèпа, иèшòг дèцèмбра рòђен,
 ò-свòг дйда òòб"јò.

к: нèћу ис кайрӣца, пòћерàј кари'òлу, àјде кврàгу, нàпанў га кèрови, кйс-
 ло свў зйму, из Мркоњ"ћа кòса, ишò на Кривàицу, кўи ми гèрмè;

дòђи ако мòш, вàкò ти је мèни, òòкòн сам, закйвò òграду, око пòднè,
 ирòкл"њала је, иòкàжèм јòј свè, свàкаквй̀е чўдà;

пòпијò бàрдàк вòдè, жèсйòк òвàј брўс, и јà сам лèвàк, нàисй̀рàк ће
 пàсти, бйјò òйàк, мòже у ионèд"љак, свàк се чўдй̄, у òнàј шумàрак.

СУГЛАСНИЧКЕ ЗАМЈЕНЕ

84. Типови сугласничких замјена који се срећу у говору Бастаса углавном су познати из ранијих радова, те их овдје наводимо без упућивања на постојећу литературу.

1) У више примјера потврђена је општепозната замјена $m > ч$ у: *јèднòч*, *јèднòч* ишò, *јèднòч"* би мòгло, по *јèднòч* ћемо, ако *јèднòч* и није, *нијèднòч* нисам бйла, *òдјèднòч* скòчй̄, мòре стàти *òдјèднòч*.

2) Увијек је: *жвàнце*, *жвàнцеӣа* и сл.

3) Промјена $n > њ$ карактеристична је за: òвч"јà *бèкиња*, рòдијò *дрèњак*, кò ће чйтати *òчèњаш*, *сй̀руња*, у *чàњку*, пўкò му *члàњак*, *чўњак*, прèћи *ишй̀ње*.

4) $n > м$ у: *иèришум*, нàбèри *иèришума*.

Биљежено је *бàгрèм*, *бàгрèн*, *бàгрèње*.

5) Умјесто стандардног *йиринач* овдје је *йірмич*, па тако и *йирмакуша* (= врста пите).

6) Дисимилацијом је умјесто *н* добијено *л* у: *òстō л"јѐм, л"јѐмац, дōб"ћу йўломōћ; зал"јѐм"ла дāбōгдā, зал"јѐмијō, ойўломōћ"ици*.

7) И промјена *љ > л* дисимилационе је природе у формама: *зайалѐње плўћā, за кālѐње, цаба мōлѐње* итд.

8) Уз обично *рѐзервāр* једном је записано *лѐзе"рвāр*.

Говори се *нāочālе*, а други гласовни ликови, као нпр. *наочаре, наочари* и сл. нису својствени овом говору.

9) Сонанти *в* и *љ* смјењују се у *црвен* и *црљен* и њиховим дериватима, уз напомену да се ликови са *љ* све рјеђе чују.

10) *л > ж* у: *ўват"ле му се жвāље, нйшта òнāј жвāљō, жвāљōња*.

11) *л > р* у: *лўвер*.

12) И овдје је потврђен општепознати ротацизам *ж* у *р*: *мōре, мōрем* ти рѐћи, *нѐ море, нѐ мореш* мр̄дн"ти итд.

13) Напоредо са *кāжѐм, кāжѐш* и сл. познато је и *кāѐ, кāѐм*, а рјеђе *кāрѐ, кāрѐм*.

14) Дисимилацијом *ж > з* формирано је: *зўч, пѐр"сала зўч*.

15) *з > ж* у: *њѐжйн брāт, њѐж"није синōвā*.

16) Асимилацијом према сугласнику у сусједном слогу гласовно је уобличено: *ошўшак, ошўш"ло се, шўши се, трѐбā дōбро ошўш"ици, шўшањ*.

17) Ако се занемаре десоноризације на крају ријечи, чешће је *з* него *с* у: *кўпијō јōј сѐрвйзѐ, прōшло дōста о-сѐрвйза, у сѐрвйзу бйјō* и сл.

18) Аналошко је *з* у: *ōйāзан, òйāзно* и сл.

19) Супституције *ч* у *ћ* спроводе се у: *ймō москвйћa, òћўв, направи ми сѐндвйћ, ћѐрйић, стāрй ћѐрйићи; мōре ћўћ"ици ц"јѐли дāн; ћййō* ти је *тō* (= отанко, слабо).

20) Замјене *ћ > ч* карактеристичне су за форме именице *мокраћа*: *дāб мōкрачу, мōрā вāд"ти крв* и *мōкрачу* итд.

21) Умјесто *ћ* јавља се *и* у: *йрѐй"на, тѐжй* за *йрѐй"ну*.

22) Ријечца *год* најчешће се јавља у лику *гоћ*: *ђе гōћ кāжѐш, кад гōћ òћеш, дōђи кāдгоћ, какву гōћ òћеш*.

23) Редовно је *й > в* у: *шѐвасй ў л"јѐвў нōгу, Рāде Шѐванōв, дōбро шѐвā, пōлāко шѐвājўћи, стāде шѐвāици*.

СЕКУНДАРНИ СУГЛАСНИЦИ

85. И за јављање секундарних сугласника може се констатовати оно што важи за сугласничке замјене – примјери који су се нашли у нашој грађи углавном су одраније познати. Међу секундарним сугласницима који се јављају у овом говору најчешће су сонанти.

1) Секундарно *n* потврђују следећи примјери:

за твѡга *īrānd*^а да била ўдāта, њѣгѡв *īrānd*^а *īī*, пр̄в̄и ѡмѡ *rādijōn*, јāvљај̄у на *rādijōnu*;

kīnd^а *salo* на јāднѣ л̄ўде, *kīndisō* нā ме;

ōdnēklēn ће га ѡтпрат^ати, *ēvo* *ōvдалēn*, *īzbi* *ōdne*^а *klēn*, *ōklēn* сам вѡду в̄ўкла, *ōklēn* си т̄и, *ōsvaklēn* нас ѡмā, ѡдвади *ōīālēn*; мѣтни *nōnde*, *nōndekare* била.

Секундарним *n* може се сматрати и *m* добијено асимилацијом по мјесту изговора у облику именице *īrām̄baba*.

2) Паразитско *r* забиљежено је у овим случајевима:

м̄й̄л̄и бѡже, *brēs̄kārna* дјѣтета, ц^ај̄ѣлā *grōmila*, нāбацѡ на ѡн̄у *grōm*^а *lu*, *īzā*ћи мāло нā *zdrāk*, на ч̄истѡм *zdrāku*;

brēzōbrāzan је кѡл^а *kō* и тѣжак, јѣ *brē*^а *zōbrāzna*, вāзда б̄ијѡ *brēs̄kāran*, *brūdī* га, нѣмѡј̄ ӣ јѡш *brūd*^а *īī*, стāде *l̄ūšīr*^а *īī*, бāш си *īrēzōbrāzan*, док се *rāzbrūdīm*, свѣ *sl̄ūšīrī*;

brēž њѣ, не иди *brēs* потребѣ, н̄ишта *brēs* вāс, свѣ *brēsīlāīno*; *īrēsž* њѣга.

3) Са секундарним *m* врло често је и облик *skōrom*.

Према *sēīšīēmbar*, *nōvēmbar*, *dēcēmbar* уједначено је *ōkīōmbar*.

4) Неетимолошко *l* увијек се јавља у форми именице *dīmlīje*.

5) Паразитско *k* стално се појављује у форми именице *ēksēncija*.

6) Секундарно *s* редовно је биљежено у форми именице *īīīīsov*^а *na*, а алтернирају облици *īīž/īīžī/īīū* и *ūcījeīī* са *sīūž/sīūžī/sīū* и *ūcījesīī*.

7) Уз *sīrāžārīīī* записано је и *sīrāžārčīīī*.

8) Аналошког су поријекла експлозивни *d* и *ī* у: *būldoždēr* (према *žde-rajīī*) и *īrvāīī se* (према *īrvī*).

(О секундарним сугласницима који се развијају у хијату в. т. 48.)

СУДБИНА СУГЛАСНИЧКИХ СКУПИНА

86. Разноврсни асимилациони и дисимилациони процеси обухватили су велики број сугласничких скупина, што потврђују примјери који слиједе.

-бд-: Дисимилацијом се ова скупина своди на -вд-: кāмо срѣћѣ да је ѡстѡ *āvđīh* (= Фикрет Абдић), затвѡр^ашѣ *āvđīha*; *ōvdān* ајде нā њиву, не бѡїм се *ōvdān*, в̄ишѣ вѡлїм *ōvdān*.

бз- → з: Редовно се ова група упрошћава у форми именице *zōva* односно *zovika*: набѣри ми цв^ајѣта *o-zōvē*, ош јѣдан сѡк *o-zōvē*, *zōvā* је здрава; ш̄ири се *zōv*^а *ka*, ѡмā вāко дебѣлѣ *zōv*^а *kē*.

-*двј*-: *йм̄а м̄еђед̄а*, ништа *о̄н̄а м̄еђед̄на*, преп̄о је *м̄еђеӣ*. Ни ова секвенца у иначе веома фреквентној именици ниједном није забиљежена у неизмијењеној форми.

-*дгл*- → -*гл*-: *йо̄глав̄ач* је *јастук*, говор̄ло се *йо̄глав̄ач*.

д-д: У сандхију се скупина *д-д* веома често неутралише: *ис̄йо-Динар̄е*, *ко-Дул̄е*, *о-д̄анаске*, *п̄оклон о-д̄да* и сл.

д-ж: Праскави дентал *д* губи се из ове скупине у: *в̄зда ко-ж̄ен̄а*, *момак ӣре-ж̄ен̄дбу*, *н̄ем̄а ништа о-жив̄о̄ӣа*.

-*дз*- → -*з*- у: *ӣд̄зда*, *на̄ й̄озди*⁷³; *о̄з̄ов̄н̄ем се*, *н̄еће да се о̄з̄ов̄н̄е*, *о̄з̄ов̄ни се*, *б̄она*.

-*дзв* → -*зв*-: *оз̄ва̄њало д̄уго*, *о̄з̄вон̄и трип̄ут*, *оз̄вон̄ло* и њему.

д-ј → *ј*: Упрошћавање је обично: *б̄ӣј̄о о-јӯир̄ос*, *ч̄ек̄ам вас о-јӯир̄ос* и сл., али не и обавезно: *о̄д јӯира* *д̄о м̄рака*, *о̄д јӯир̄ос* *н̄ем̄а стрӯј̄е*.

д-к → *к* у: *ис̄ир̄е-кӯћ̄е*, *ӣр̄е-кӯћ̄ом*, *ӣр̄е-кӯћу*.

дл- → *гл*-: шт̄а б̄и од *гл̄ј̄еӣа*, *йм̄ам д̄обро гл̄ј̄еӣо*, *то̄ ћу з гл̄ј̄еӣом изд̄уб̄ти*. Непознат је стандардни облик *длијеӣо*.

-*дм*-: Ова секвенца никад се не упрошћава у прилошкој форми *одмах*: *о̄дм̄а* *д̄олаз̄им*, *о̄дм̄а-н̄ам̄а* *а̄јде*, *з̄ови о̄дм̄а*, *н̄е м̄ор̄аш̄ о̄дм̄а*.

-*дн*-: У презенту глагола (-)*ӣас̄ӣи* секвенца -*дн*- никад није сачувана: *н̄ам̄и д̄о̄ӣан̄е* *тр̄ет̄на*, *з̄а̄ӣан̄е* *га* *ӣћи к̄ос̄ти*, *ис̄ӣан̄у* *нам* *д̄обри*, *о̄ӣан̄е* *в̄ода* *у* *љето*, *о̄ӣан̄у* *кр̄ушч̄це*, *ӣан̄е* *у* *локву*, *ӣрӣӣан̄е* *му* *Крчев̄на*, *ӣр̄о̄ӣан̄у* *св̄е* *тр̄о̄е*, *с̄ӣан̄у* *му* *л̄аче*, *ӯӣан̄е* *у* *б̄ун̄ар*.

-*дс*- → -*с*-: *д̄олазӣо* *на о̄сус̄ӣво*, *об̄учем ӣд̄сук̄њу*; *о̄с̄ј̄ече* *ми* *д̄обар* *к̄ома̄т*, *о̄сус̄ӣвов̄о* *ц̄ј̄ел̄и* *м̄ј̄ес̄ец*.

У мањем броју ријечи ова група остаје неизмијењена: *н̄ем̄а љ̄уд̄сӣва*, у *Шв̄ед̄ск̄о̄ј*.

д-с: И у сантхијским везама је често неутралисање секвенце *д-с*:

ка-Сава *п̄о̄ћ̄е*, *о-сваког* *ӯз̄м̄о*, *ӣре-с̄ес̄ӣру*, *ка-С̄имо* *б̄уд̄е* *д̄олаз̄ј̄о*, *м̄о̄жда ӣр̄е-см̄рӣи*, *с̄естра о-с̄ӣрӣца*, *н̄ека* *га* *ӣр̄е-соб̄ом*, *н̄е* *море* *о-срам̄о̄ӣе*, *о-с̄уб̄о̄ӣе*;

ка-сам *б̄ила*, *ка-се* *с̄ј̄е̄но* *г̄он̄ло*, *ни* *ка-с̄е* *б̄ило* *здр̄аво*, *ка-си* *н̄емо̄ћан*, *ка-су* *б̄или*, *ку-се* *др̄ва* *уб̄ацӯју*, *ку-су* *от̄шли*, *и* *са-су* *м̄лади*; *о-са* *ћемо* *др̄укчӣје*, *о-сӯӣра* *вољно*.

Граница ријечи понекад је разлог да група буде сачувана у неизмијењеном облику: *н̄екад* *су* *б̄или*, *нӣкад* *се* *н̄е* *зн̄а*, *ӣред* *с̄ам̄и* *р̄ат*, или се само оствари асимилација по звучности: *ка̄ӣ с̄ам̄* *н̄е* *мош*, *нӣкеӣ* *се* *н̄е* *науч̄и* *п̄ам̄ети* и сл.

-*дсв*- → -*св*-: *о̄свак̄л̄ен* *в̄укло*, *йм̄а* *нас* *о̄свак̄л̄ен*; *ја̄* *сам* *св̄о̄е* *ос̄вӣр̄о̄*.

⁷³ Према *ӣодзид̄а*: *ӣодзид̄а* > *ӣд̄зид̄а* > *ӣд̄зда*.

-*dcj*- → -*cj*-: *īp̄r̄es̄jed̄nik*, е је нам *īp̄r̄es̄jed̄nīshīw̄o*; *ōs̄jek̄lo* главу, трѣба је *ōs̄jēhi*, *ōs̄jēhu* нокте.

-*дск*- → -*ск*-: вѣзда *os̄kākō* од *ōstālī*, *ōskochī* од зѣмљѣ; живѣ *gōs̄iōski*, *ōskoro* причала.

-*дсї*- → -*сї*-: *ōs̄iāwāj* мѣло, дѣбро сам *os̄iāvō*.

-*дсї*- → -*сї*-: на *os̄iōjāny*, имају *īdōs̄iānāre*, бїли *īdōs̄iānāri*, тї нѣши *īp̄r̄es̄iāv̄nīci*, нѣмѣ *s̄res̄iāvā*.

д-сї → *сї*-: *o-s̄iārije* лјудї, *ko-S̄iāno'inē* кѹћѣ, *īshō ko-S̄iēvē*.

-*дсїв*- → -*сїв*-: тѣ ти је *lūs̄iivo*, нѣшо *ruk̄ovōs̄iivo*.

д-ї → *ї*: *ō-īōgā* дѣна, *īdē īp̄r̄ē-īeīku*, стѣви *īdō-īū* клѹпу.

Скупине у којима се праскаво *д* (односно *ї* након асимилације по звучности) нађе у положају испред африкативних сугласника веома досљедно су укинуте:

д-ђ → *ђ*: сѣв *ō-ђāvla*, *ko-Ђūrana*, *ō-Ђūrђeva*.

д-ћ → *ћ*: стѣни *īp̄r̄ē-ћаћu*, *ko-Ђīkānovē* кѹћѣ, *o-ћīћē* Јѡвѣ; *kā-ће* кѹћи, *kū-ћемо*, *kū-ћеш*, *sā-ћемо* тѣмо, *sā-ћу*.

д-ц → *ц*: *īshō kō-C̄viīka*, *īp̄r̄ē-c̄rk̄vu*.

д-ч → *ч*: *o-чēga* си, *ko-Челѣбїћа*, *o-чeiвр̄īka* кїша.

зв-: Обичо ова секвенца даје *жв*-: *жвїждї*, нѣ ваљѣ се *жвїждō-їи* у кѹћи, сѣмо му *жвїжнē*, *жвїжнēm*. Записано је и: бїло је и *звїждōкѣ*, дѣбро ли *звїжнē*.

У грађи напоредо имамо *зүчнїк* и *звүчнїк*.

-*зв*-: Секвенца -*зв*- из именице *цезва* непозната је овом говору. Увијек је замијењена групом -*зм*-: *цезма* с поклопцом, прокувај у *цезми*, *ōвү цезму* ми дѣла *Цүја* итд.

Билежено је и *їдēm* на *үнїарзүк*, *мѡрѣ рад̄ти үнїарзүк* (= ултразвук)

-*звл*-: Карактеристичне су дисимилације типа: *їзлāчїм* гүму, *їзлāч̄ли* дрва, *рāзлāчї се* (слично в. за групе *свл*- и -*свл*-).

-*зг*-: Обавезно је: *їмāш тү мѡзга*, нѣмѣ *мѡзга*, тамо ү нѣга на *мѡзгу* и сл.

згл- → *жгл*-: *жглō*.⁷⁴

з-з → *з*: *їзашō и-зāївора*, *їдē крѡ-зѣмљу*, *їзбјегли и-зēн̄цē*, *ōstō бе-зүбѣ*.

-*зљ*-: Само је: *ужљѣвāч*, бї ли *ужљѣвāча* итд. Уз *їжљүбē се*, *їжљүбї* ме, *їжљүбїшмо се*, *рāжљүїшї* ме, *рāжљүїш̄ло* *ї* и сл. све чешће су присутни и стандардни облици.

з-њ: нїшта *бѣж њē*, *їж њē*, ни ш *њїм* ни *бѣж њѣга*. И у овим везама све су присутнија изостајања асимилације по мјесту творбе.

з-ш → *ш*: *бе-шāлē*, *ї-Шегрїш̄*, *бе-шешїра*, *крѡ-шуму*.

ј-ј → *ј*: *dā-је* мѣни, *їдѡдā-јѣдну*, е, *мѡ-Јѡво*.

⁷⁴ И овдје је чешће *члāњак* (исп. Рамић 1999: 332).

-мњ-: чїст^нли *дїмља̄к*, на *дїмља̄ку*; *сумљив* ми је, било му то *сумљиво*; *сумља̄м* ја да је такō, нїсу *сумљали* да је он, *сумљō* у њега.

-мї- → -нї-: Углавном је: *ї̀анїљив*; *зай̀анїла*, ни старї овō нє *ї̀анїїє*, дōбро *ї̀анїї*, и сат *ї̀анїїм*, нїсам га ни *ї̀анїїла* итд.

-мц- → -нц-: *канција*; *канција̄* пō ц^нјелї дāн.

-нв- → -в-: *ивенїура*, їмали *ивенїуру*.

-нг- → -њг-: Редовно је *ањгїр*.

-нд- → -д-: Скупина -нд- никад није сачувана у облицима именице *команданї*: *комадāнї*, бїјō *комадāнї* и сл.

-нђ- → -њђ-: Веома често спроводи се асимилација по мјесту творбе у сугласничкој скупини -нђ-: баба *Ањђа*, засмијавају га *ањђели*, *Ањђелка*, код *Ањђелкє*, за Свєтōг *Арањђела*, *брњђуше*, *ўвўкла мїњђуше*, прāв^нли *їињђур*, свєжє у *їуњђу*.

-нж- → -ж-: он ти је *їжїњєр*, ўнук ми *їжїњєр*. Тако је и у: то је њєзна *їжїњ*, свāкє *їжїњи*; не *їжїњāвāј* свāшта, *їж^нњāла* нā ме и сл.

-нз- → -мз-: трōшї *бємзїн*, сїпō *бємзїна*; *їємзија*, мāле *їємзије*, јаднї *їємзионєри*, кā-ш у *їємзију*, ђт^ншō у *їємзију*. Чини се да је у овом говору чешће стандардно *бєнзїн*, а рјеђе *їєнзија*.

-нј- → -н-: У употреби је само облик *нєкција*: прїмā *нєкције*, дōбїла *нєкцију* (исп.: Тешић 1977: 196; Реметић 1985: 130).

-нк- → -њк-: *буњкер*, ђстō їм тў *буњкер*, нāшō дāске у *буњкеру*.

-нк- → -њк-: уништ^нли *їїєњкови*, прōшли с *їїєњков^нма*.

-нр- → -р-: Секвенца -нр- билежена је у упрошћеној форми у: *їдє вāредно*, зāвршї чєтвртї *вāредно*, а сачувана у: *вāнреднō* стāње.

-нс- → -с-: Искључиво је: *їсāн*, јаднї *їсāн*, свāшта *їсāну* трєбā и др.

-нск- → -њск-: *ђносїрањскā* гђвє^ада, *ђносїрањскє* кўће, *рањскā* прāсāт, *сїрањскє* зємље.

-нсї- → -сї-: дōшō *їсїєкїор* у прђдāвн^нцу, добрō-јтро, дрўже *їсїєкїоре*, прєпала се Данијєла *їсїєкїјє*, трєбā звāти *їсїєкїју*.

-нсїр- → -сїр-: дђнїјō тє свђје *їсїрумєнїє*.

-нї-: нђсї у *коїїєјнер*, свāшта се бацā у *коїїєјнер*; *момєїāлно* ђде.

-нї-: Финална скупина *нї* неутралише се секундарним *а* у: гђвєда се гђн^нла на *Бєнāнї*, їшō на *Бєнāнї*, окрєни на *кāнāнї*.

-нїр- → -їр-: дāвā *концєїрāшā*.

-нф-: Увијек је *карāмфїл*.

-нц- → -њц-: то је *гāњци* нђво, *глāњц-папїр*, ни *цвāњцикє*; сјāї се ко да гā *глāњцало*, трєбā то *ђглāњцаїи*, *ўглāњцали* кўћу. Ниједном није забиљежено чување скупине -нц-.

-њк-: Финална скупина *њк* ← *нк* неутралише се секундарним вокалом *а* у: *їїєњак*, прђшō *їїєњак* крђз грђбље.

-*ив-* → -*в-*: Потврђено је само *ува̄ӣи*: нѣ *ува̄* у ме, нѣ у ког нѣ *ува̄*, нѣсу *ува̄ли* у нас, нѣје у нѣшта *ува̄*.

-*ик-*: Увијек је ова скупина сачувана у форми именице *клӯико*: *вѣл^нкѣ* *клӯико*, *смѣтала клӯико*, *смѣтај* у *клӯиче*.

ил- → *бл-*: *испала ми блѣмба*, *ста̄в^нло му блѣмбу*.

-*ил-* → -*иль-*: *ѡнѣ ӯилье̄ӣња̄ке*, *ма̄јци ӯилье̄ӣња̄ци*.

-*икл-* → -*кл-*: Редовно је упрошћавање у: *била ѡклада*; *ѡкладѣ се*, *ѡкладѣмо се...*

-*ин-* → -*н-* у: *ша̄нѣ* му *на̄ уво*, да ти нѣшто *ша̄нѣм*.

ир-: Именица *ирезиме* може имати два лика: *ѣме* и *бѣзиме*, *ка̄ко* ти је *бѣзиме*; *брѣзиме*, *пѣшѣ* *ѣме* и *брѣзиме*.⁷⁷

ис- и -*ис-* у формама глагола (*о*)*исова̄ӣи* увијек су упрошћене: *ба̄ба Миша со̄ва̄ла*, *со̄вѣ* га, *сѣјем* га, *сѣјѣ* му свѣ *рѣдом*; нѣје ме нѣкат *ѡсо̄ва̄ла*, *ѡсѣј* му *ма̄тѣр*.

Именица *ӣе̄исѣја* јавља се у три фонетска лика: *ӣе̄исѣја*, *ӣе̄всѣја* и *ӣе̄сѣја*.

ӣӣ- → *ӣ-*: *ӣӣца*, нѣ би да је *ӣӣца*, *ја̄то ӣӣца̄* итд.

-*ӣӣ-*: Обично је: *Шѣфѣӣа̄р*, *јѣѣ* бѣрек ко-*Шѣфѣӣа̄ра*.

иф- → *ф-*: *нѣма̄* ни *фѣнѣнга*.

ич-: Увијек је: *чѣла*, *чѣле*, *чѣл^нња̄к...*

-*ич-* → -*вч-*: *кѡвча*; *закѡвча̄ӣи*, нѣсам *скѡвчѣ* (= *разумио*).

ӣш- → *ш-*: *дѡбра шѣн^нца*, *о-шѣн^нцѣ*, *шѣн^нчнѣ* брѣшно итд.

-*ӣш-*: Ова секвенца се чува или се замјењује у -*ви-*, па даље, након метатезе, и у -*шв-*: *љѣӣшӣ* нек ѡн, *на̄љѣӣшӣ* мѡмак; нѣ море *љѣвӣа̄*; нѣје *љѣшвѣ* дѡшла.

-*рк-*: *ѣма̄* у њега *ѣѣкул̄а̄р*, *пѣлѣ* на *ѣѣкул̄а̄ру*.

-*рѣ-*: *аѣелѣрија*.

-*ри-*: У грађи имамо само *ча̄шаф*.

-*риш-* → -*иш-*: *ѣгѣа̄ӣӣца*.

свл- и -*свл-*: Упрошћавање је обично у: *ѣво* ти *ѣрѣсл̄а̄к*, *на̄ђи* ми *ѣрѣсл̄а̄к*; *ѣрѣсл̄а̄чѣ се*, *ра̄зла̄чѣ се*, нѣје *се* ни *сла̄чӣјѣ*.

свр-: Увијек је: *швр̄а̄ка*.

-*скв-* → -*ск-*: *ѣма̄* л^н*јѣпа брѣска*, *ош брѣску*. Потврђено је и (претпостављамо чешће) *брѣска*.

-*сл-* → -*с-*: *даѣ* ми је *бл̄а̄госов*, *уз бѣжѣ бл̄а̄госов*; *а̄ј благосѡви* ра̄ђу, нек те *Бѣк^г бл̄а̄гѡсѡвѣ*.

-*сл-* → -*шл-*: Промјена је редовна у форми именице *ѣреслицѣ*: *ра̄д^нла* на „*Прѣшлици*“ (= *текстилна индустрија* у *Ливну*), *ѣмала ѣрѣшл^нѣу*.

⁷⁷ Овдје може бити и уопштавање према приједлогу *б(р)ез*.

-сл- → -ш-: *ш̄диш̄ш̄ај* ме, мѣне ће он *ш̄диш̄ш̄аӣи*.

сл-: Промјена у шл- увијек се врши у: ч̄ај о-шл̄ѣза, п̄ијем шл̄ѣзѡв ч̄ај, шл̄ѣме, на шл̄ѣмену, шл̄ѣӣан ѡдѡ дабѡгд̄а, шл̄ѣӣану је мајка вѡдала, пѡједош̄е шл̄ѣӣӣи.

сн- → сл-: *слӣмај* слѡбодно.

сњ-: Врло често је шњ-: скӣни *ш̄њ̄е*, ѡтпад̄а *ш̄њ̄и*, *ш̄њ̄им* нѣ прӣч̄ам, па шта б̄идн̄е *ш̄њ̄ом*.

сй-: тѡ је ш̄йрд̄ња, про̄ђи се *ш̄йрд̄њ̄е*; *ш̄йрд̄а се*, *ш̄йрд̄а се* ш̄ њ̄ом, св̄и се ш̄ њ̄ом *ш̄йрдали*.

сй̄-: Биљежено је *сй̄акло*, *ц̄акло* и *ц̄акѡ*.

-сй̄-: Упрошћавање је редовно у *масан*, *ш̄сан*, *ч̄сан*, а напоредо са бѡлесан, ж̄алосан записани су и стандардни ликови.

-сй̄в- → -сй̄-: *ш̄чесй̄овали* у рату, *ш̄чесй̄овѡ* и ѡн.

-сй̄м- → -см- у: *ш̄г̄уш̄и* га *ш̄сма*, *ш̄ма ш̄сму*.

-сй̄р- → -сй̄- у: *ш̄регисй̄ов̄ан* до краја гѡдн̄е, нисам *ш̄регисй̄овѡ* шта̄ ка̄ж̄е.

-сй̄сй̄-/сй̄-сй̄-: *ш̄есй̄ѡ*; *ш̄е-сй̄ѡӣӣн̄а*.

-сф-: Увијек је -св- у: прѡшѡ *ш̄св̄алӣи*, с *ш̄св̄алӣа*, на *ш̄св̄алӣу*; давно *ш̄св̄алӣӣранѡ*...

сч- → шч-: *ш̄ч̄ӣм* ид̄ете, *ш̄ч̄им* се б̄ав̄иш, н̄и *ш̄ч̄им*, договѡри се *ш̄ч̄ѡеком*.

ш̄д- → д у: ѣво з̄ѡ-*ш̄ѡје*, *ш̄ѡ-дан̄а*, *ш̄ѡдес̄ѡ-дѡв̄ѡӣѡ* гѡд̄иште.

-ш̄кв- → -кв-: *ш̄ѡква*.

-ш̄л-: Увијек је *ш̄ѡла*.

-ш̄љ- → -кљ-: Познат је само фонетизам *ш̄р̄акљ̄ача*.

-ш̄ск-: Некад остаје сачувана, а некад се упрошћава у -ск- или -ц-: *ш̄бр̄аӣск̄ѡ* з̄емље, *ш̄с̄ј̄ѡска̄* гѡвѡ^ада, *ш̄сй̄ӣски* цименат; у Другѡм *ш̄с̄ј̄ѡсѡм* рату; из *ш̄с̄ј̄ѡк̄ѡ*, кроз *ш̄с̄ј̄ѡк̄у*.

-ш̄сй̄- → -сй̄-: *ш̄ѡсй̄ѡ*, *ш̄ѡвесй̄ѡ*; ж̄ѡстоко му се *ш̄сй̄ѡсй̄ав̄и*.

-ш̄сй̄в- → -сй̄во-: шта̄ б̄и од ѡног *ш̄бѡг̄сй̄ѡ*, ц̄аба му *ш̄бѡг̄сй̄ѡ*, *ш̄бр̄асй̄ѡ*.

ш̄ћ- → ћ у: *ш̄ћу* га ј̄а з̄в̄ати, *ш̄ћѡ* он, *ш̄ћѡш* т̄и ӣћи.

ш̄х- → ш̄в-: Обичније је *ш̄вѡрић* него *ш̄вѡр*.

-ш̄ц- → -ц-: *ш̄ц̄ј̄ѡӣ* му ј̄ѡдну парц̄ѡлу, *ш̄ц̄ј̄ѡӣ* се кѡм̄ат, дѡћ̄ѡ да *ш̄ц̄ј̄ѡӣ* је.

ш̄ш- → ш: *ш̄ш̄* ј̄ѡднѡ *ш̄ѡ-ш̄ѡсй̄ѡ* веч̄ер̄и, *ш̄ѡ-ш̄ѡсй̄ѡ* п̄ут̄а.

-ш̄к-: ова скупина увијек је сачувана у форми именице *ш̄ѡка*.

-ш̄н-: Према укупним подацима редовно је: *ш̄р̄ѡӣна*, *ш̄р̄ѡӣно*...

-ш̄њ-: Обавезно је *ш̄ѡњ̄ак*, у *ш̄ѡњ̄аку* и сл.

шл- → вл- у: *шл̄ѡша* ракијѡ, ј̄ѡдну *шл̄ѡшу*, *шл̄ѡм̄сй̄ѡ*. Данас је сасвим обично и чување групе *шл-*.

шр-: Ова скупина често је сачувана. Мимо стандардних облика у грађи имамо: мѡтни у *ш̄р̄ѡш̄ѡ*, др̄ж̄им у *ш̄р̄ѡш̄ѡ*, *ш̄р̄ѡш̄ѡ* су стар̄и пр̄ј̄ѡтељи,

цар *Врањо*, свѣ ишло на *врѣнӣ*, *врѣӣа̄л̄* ракијѣ; Младенѡв брат је *ѣра̄ӣар*, спасѣӣ ѣ *ѣра̄ӣар*.

-*фс*- → -*ѣс*- у: бѣ'ѡ је *ѡиса̄јд*, у *ѡиса̄јду* сам.

-*фѣ*-: Подједнако су често потврђивани примјери *јѣфѣӣӣн* и *јѣвѣӣӣн* као и њихови деривати.

-*хб*-: тѡ је мѡј *абѡб*, ѡде кѡ-свѡга *абѡба*.

хв-: Према *хвалӣӣи* и *хвала* у грађи су много чешћи облици са *ф*- него са *в*-:

фѡлѣ се да дѡбро зарађивѡ, што *се фѡлѣ*, свѣ су се ш њѣм *фѡл"ли*; *фѡла* мѣлѡм Бѡгу, *фѡла* на кѡви, *фѡла* ти; нѣмѡм се ш чѣм *вѡл"ӣи*; *вѡла* вам ѣе чѣли и нѣ чули.

Радовно је *вѡӣа̄ӣи* и сл.

-*хв*-: У медијалној позицији ријечи ова скупина је упрошћена у -*в*-:

ѡдва̄ӣӣ ме нѡж^ш мѡло, мѡже *ѡдва̄ӣ"ӣи* до плафѡна, *зѡва̄ӣи* вѡдѣ, *зѡва̄ѡ* из бунѡра, *ѡбува̄ӣӣ* дѡбро, *ѡѡдува̄ӣи* ѡздѡ, *ѣривѡдѣ* зѣру, *ѡва̄ӣӣ* га зѡ врат, *ѡва̄ӣӣмо* се ѡ коло.

хл- и -*хл*-: И ове групе упрошћавају се редовним неутралисањем фрикатива *х*: дѡбар *лѡд"ӣ*, *лѡдна* сѡба, *ладнѡѡа* ѡвѣ дѡнѡ, дѡћерѡ у *лѡдња*чи, кѡп"ћеш му *лѡче*; *лѡдѣ* се, слѡбо ѣе тѡ *лѡд"ӣи*, тѡ ѣѣ *ладѡва̄ӣи*, *лѡдујѡ*, затвѡри да не *лѡӣӣ*;

није тѡ *ѣрѣлада*, ѣмала *ѣрѣладу*; прѡво *зѡлѡдѣ*, *излѡд"ло* се дѡбро, *ѡлѡдѣ* ми ѡдонѡ, мѡрѡ се дѡбро *ѡлѡд"ӣи*, *ѣрѣлѡдѣм* се, бѣли *ѣрѣлѡћени*.

-*хн*- → -*н*-: прѡво *издѡнѡ*, нѣмѡ, *ѣздѡнѡ*, да *ѡданѣм* мѡло, дѣ *ѡдѡни* зѣру.

хр- и -*хр*-: Слична је судбина и ових скупина:

бѣла слѡба *рѡна*, ѣмѡ *рѡнѣ*, *рѡну* кѡвѡ, ѡсјекли *рѡсӣи*, *рѡсӣи"ћ*, изгорѣ шпѡрет од *рѡсӣо"в"нѣ*; свѡшта *рѡнѣ*, *рѡнѣ* стѡку, вѡзда се дѡбро *рѡн"ли*; *ѡѡрѡнѣ* стѡрѡ ѡвцу, *сарѡнѣ* је ѡвде, *сарѡн"ла* га жѣва, *ѡрѡнѣ* пѣлѣћѡ.

-*хѣ*- → -*кѣ*- у: поднѣсѣ *зѡкѣ*јѣв.

-*чн*- → -*чм*-: *зѡѡчмѣ* кѡћу, *зѡѡчмѣм* плѣсти, нѡново *зѡѡчмѡ*, дѡј да ти *ѡѡѡчмѣм*, *ѡѡчмѣ* се кѡс"ти, *ѡѡчмѣ* се лѡж"ти, *ѡѡчмѣ* у Лѣвну, шта гѡћ *ѡѡчмѣм*, док нѣ *ѡѡчмѡ*.

-*чн*- → -*ћн*-: мѡрѡм *ћѡћн"ӣи*, *ћѡћнѡ*.

шк-: Ова скупина увијек је сачувана у облицима именице *шкѡла*.

-*шк*- → -*чк*-: *мѡчкара*, ѡдале *мѡчкаре*; *намѡчкар"ла* се.

-*шсѣв*-: Редовно је *ѡрушѣво* и сл.

шѣ-: Једном је забиљежено: бѡлѣ га *шѣѡмѡк*, а у свим другим случајевима употријебљен је књижевни лик ове именице. Информатори тврде да је раније било обично *шѣѡмѡк* и *шѣѡмѡк*.

ЈОТОВАЊА

87. Домашаји старог јотовања не показују битнија одступања од стања у стандардном језику. Из читаве грађе као интересантне примјере наводимо именице *гѡсѡја*⁷⁸ и *Госѡдина*, потврђене и у ливањско-дувањском говорном типу (Рамић 1999: 327).

88. Кад су у питању резултати новог јотовања, стање је у границама општег просјека који налазимо у већини западнобосанских ијекавских говора (в. Петровић 1973: 77–78; Дешић 1976: 162–164; Далмација 1997: 79).

1) По специјалном јотовању групе *-jīi-* и *-jǫ-* јотују се без изузетка: нѣш лăко *дѡћи*, *зѡбѡћи* ѡколо, нѣш *ѡзѡћи*, *мѡмѡћи се*, мѡгѡ *нѡзѡћи*, мѡрѡ га *ѡбѡћи*, *ѡшѡћи* пјѣшкѣ, *ѡрѣћи* ѡмо, нѣ море се нѣ *ѡрићи*, нѣје лăко *сѡћи*, *ѡћи* ѡнѡтра;

вăктом *дѡђе*, *дѡђѣм* јѡчѣ, дѡбро *дѡђѡ*, *зѡђѣ* зѡрано, *ѡзѡђе* ѡс кућѣ, *ѡзѡђѡ* ѡдмѡ, *нѡдѡђѣ* у прѡлѣѣ, *нѡѡђѣ* Сѡва, *нѡѡћи* на Бѡјмѡнте, *ѡбѡђѡ* ѡколо, кат *ѡѡђѣ*, *ѡѡђѣмо* свѣ грѣ, *ѡрѣђѣмо* у ѡвѡ кућу, *ѡѡћи* ѡ зору, *ѡрићи* бљѡжѣ, *ѡрѡћи* ме се, док *сѡђѣмо*, нѣ *снѡђѣм се*, и не *ѡђѡшмо*.

2) Јотовање је редовно и у збирним именицама на *-је*: у *вѣсѣљу*, ѡд *звѡжђѡ*, брѡли *грѡжђе*, зѡпѡли *ѡлѡшѣ*, ѡт *ѡрѡлѣѡна*, зѡ *ѡрошѣ*, ѡш мѣда у *сѡћу*, сѡмѡ *ѡрѣње*, пѡно *ѡрѡња*, ѡзрѡсло ѡнѡ *ѡѡблѣ* и сл.

У једном примјеру записано је: нѣмѡмо *ѡрѡжѣ*.

Поједине именице обично знају само за множинске облике (нпр. *грѡна–грѡне*, *грѡм–грѡмови*, *сѡд–сѡдови*), те је, слѣдствено томе, и нешто мањи број јотованих форми.

3) Код присвојних придјева на *-ји* јотовање је забиљежено у: *гѡвѣђѡ* кѡжа, ѡт *ѡрѡсѣѡнѣ* плѣћкѣ, *ѡрѡсѣѡ* мѣсо, *рѡбѡлѡ* кѡст, *ѡѣлѣѡ* глѡва.

Неки придјевѡ јављѡју се са морфемом *-ѡји*, па јотовање изѡстаје: *дѡѡѡ* прѡсац, *дѡѡѡѡ* мѡчка, *дѡѡѡѡ* прѡсе, *крѡѡѡѡ* сѡр.

И у овом говору посвједочено је: *ѡрѡѡѡна*, тѣжѡ за *ѡрѡѡѡну* и сл. (исп. Рамић 1999: 327–328).

4) Редовно је *рѡђѡк*, али је *нѣѡѡѡѡк* и *лѡѡѡѡк*.

5) Дентали *с* и *з* по правилу углавном нису обухвѡћени новим јотовањем.

Врло ријетко могу се чути јотоване форме *сѡѡѡѡ* и *ѡѡѡѡѡ*.

6) Суфикс *-ју* непознат је у Ијд. именица 4. Стевановићеве врсте, па у потпуности изѡстаје и јотовање.

⁷⁸ Према Маретићу, прво је из облика именице *госѡја* изгубљено *ђ*, а онда у хијату развијено *ј* (1905–1906: 103).

89. Јекавско јотовање у говору Бастаса захватило је доста мањи број сугласника него у већини других ијекавских говора. Обухватило је, осим сонаната *л* и *н* (како је и у књижевном језику), дентале *д* и *ш*. Изузетно су ријетки случајеви јотовања дентала *с*. Фонетски, морфолошки и контактни икавизми (нпр. *нед^лља*, *вид^шши*, *вол^шши*, *дйш* и сл.) додатно су ограничили могућност вршења ове гласовне промјене, тако да басташки говор по резултатима јекавског јотовања показује много мању досљедност не само од говора у југоисточном дијелу херцеговачко-крајишког дијалекта (в. нпр. Вуковић 1938–1939: 44–45; Пецо 1964: 61–67) него и у поређењу са главнином западнобосанских ијекавских говора (највише података в у. Дешић 1976: 156–162). Наравно, ово је још једна од важнијих изоглоса које супротстављају говор Бастаса према говорима ливањско-дувањског типа.

1) Јотовање сонаната *л* и *н* у оквирима је стандардног језика:

имā *биљек*, поскуп^лло *жѣљезо*, *жљѣба*, сјѣдѣ ме на *кѣљено*, *љѣса* се распала, *љѣшо^шињѣ* јабукѣ, бילו *љѣшинкѣ*, у *мљѣкари* уз^ммѣ, *иљѣва* мравѣ, от краја *и^рѣљѣна*;

у њедрима, ђде свѣ у *Њѣмачкѣ*, *Сњѣжана* Вѣсѣлкина;

мљѣли код Јанека, *самљели* јабукѣ, л^нјѣпо *обиљѣжено*, мѣрали га *укѣљѣнчиши*;

ниѣ *љѣвишѣ*; *сњѣгѣвишо* ђвѣ гѣд^ннѣ итд.

Нејотоване секвенце *лѣ*, *нѣ* у: *лјѣнч^лна*, *лјѣнчуга*; *снјѣгови*, *нјѣмчић*, *Снјѣжана*, *Снјѣшко* „само су ријетки примјери колебања изазвани основним н^нјѣм, сн^нјѣк, л^лјѣн“ (Рамић 2010: 71).

2) Јотовање дентала *д* и *ш* спроводи се у ограниченом броју ријечи:

бјѣжи с *виѣла*, склѣни се с *виѣ^лла*, *ѣка* (= здјела), биле дрвенѣ *ѣке*, стављали кајмак у *ѣк^лцу*, нѣмā *ѣко^ли* ђрас, *ѣком* и платѣ, пласт^лчна *ѣла*, густа *ѣш^лна*, *иѣкојѣ* кап канѣ;

виѣиши ли га, *нѣ виѣо*, *ѣљѣ* нѣшто, *жѣљѣѣ* кѣжу на прсту, маѣло *ѣљѣиши*, *сѣљѣѣ* (= поједе) свѣ слѣнину;

ѣво *воѣ*, *ѣѣ* дѣшѣ, *ѣѣ* ѣе тѣмо, стави *ѣѣ* било, сакри се *нѣѣ*, *нѣѣ* око пѣднѣ, *ниѣ* ништа, нѣћу *ниѣ*, *иѣнѣѣ* пѣдѣ, *свѣѣ* га имā, *свѣѣ* се сплѣтѣ, ишли *ишиѣѣ*;

ѣѣрајѣ га, *ѣѣрам* у лѣт, трѣбѣ тѣ *зѣѣраиши*, нѣш и лѣко *ишиѣраиши*, *наѣрам* се јѣш јѣднѣч, *ѣѣрало* га, *ириѣрам* крају, *раиѣра* кѣкоши, *сѣѣрало* ме уза зид^т, *нѣ ѣде* јѣсти, *јѣ ѣднѣм*, *ѣднѣ* ѣе узѣти, *нѣ ѣдошѣ* ни пѣглѣти, *ѣѣла* за ѣга ѣтићи, дѣбро су *ѣѣли*, *ѣѣрали* пѣд Грѣду, није *ѣијѣ* чѣти, *ѣијѣ* се врат^ти, *уѣрало* нас у кућу, *иѣѣраиши* с^лјѣно.

Обично је *нед^лља*, а у експресивној функцији понекад *нѣљѣ*: *нѣљѣ* мѣја, штѣ урѣдѣ, *нѣљѣ* свѣтѣ, штѣ ѣе ѣвѣ, ... ти *нѣљѣ*.

Само је: *ѣѣвѣр*, *ѣѣѣ*, а *ѣѣра* је много обичније од *ѣѣвѣјка*.

3) Јотовање дентала *s* спорадично је биљежено само у формама глагола (-)сјећи. У грађи су се нашли примјери: трѣба̄ тѣ ђсећи, љђсекла се, сѣсеко̄ свѣ шѣму.

СУГЛАСНИЧКЕ СКУПИНЕ ШТ/ШЋ, ЖД/ЖЂ

90. Рефлекси старијих скупина *st` (*sk`), *zd` (*zg`) у основи се свODE на шѣи и жд и по тој особини говор Бастаса у потпуности припада штакавској скупини говора.⁷⁹ И рефлекси шћ потврђени су већим бројем примјера, али су они у вези са подновљеним јотовањем.⁸⁰ И ово је још једна веома чврста изоглоса⁸¹ која раздваја говор Бастаса и осталих села доњег Ливањског поља од сусједног ливањско-дувањског говорног типа (о овим скупинама и границама изоглосе у југозападној Босни в. Рамић 2010: 18–21). Исп. примјере за:

а) скупину шѣи:

наѣће ђва̄ болѣшѣина, ѣе му је бђравѣшѣе, бацѣти у бѣњѣшѣе, вђшѣина̄ свѣјећа, ширђко гѣшѣе, нѣма̄ вѣшѣ тѣ годѣшѣа̄, гѣшѣер, гѣшѣерѣа, у дђвђрѣшѣу, ђнђ дђрѣшѣе, рѣди у зѣбавѣшѣу, из Јѣрчѣшѣа, клѣјѣшѣа, тражѣли кђначѣшѣе, кђноѣљѣшѣе, кђсѣшѣе знађ направѣти, кѣуѣсѣшѣе, на кѣћѣшѣу, у Лѣшѣанима, сѣд је ѣѣво лђвѣшѣе, ђнѣ магѣрѣшѣна, преко Млѣнѣшѣа̄, до Мђлѣвѣшѣа, неимѣшѣина ѣби, вђдѣ дѣцу у ђданѣшѣе, на свђѣ ђгѣшѣе, у ђшѣни, ѣорђдилѣшѣе, ѣмѣм ѣрѣшѣ, бѣјђ на рѣшѣу, ђстављало се сѣрѣшѣе, ѣљѣшѣе, ђдѣ о шѣѣу, трђѣ шѣѣѣди, шѣѣѣа га пђѣла;

врѣшѣи, нѣ мош ђстати, исѣрѣшѣли се, кѣшѣен сам у Врђѣци, нѣма нек наѣушѣаѣи, ѣшѣи, ђбавѣшѣѣвѣни на врѣѣме, стѣде ѣшѣѣи, ѣђшѣѣа̄ се, ѣушѣаѣи ѣ, крѣве ѣушѣѣи, ѣшѣекло ме ѣ лѣѣима, ѣкрѣшѣѣно сѣѣме, ка-смо ѣрђѣшѣени, ѣшѣѣнђ ме;

б) скупину шћ:

дђбѣли на кђришћѣѣе, кѣшћѣнђ ѣме, прѣми саѣѣшћѣ;

зѣшћѣ мѣло сђли, зѣмѣшћѣна ми кѣѣѣља, слѣбо кђришћѣн, кѣшћѣѣвали дѣцу, нѣсу ни кѣшћѣна, свѣ кѣшћѣени, ѣушћѣѣла се чѣла, нѣје ѣ јђш ни ѣушћѣѣла, ѣушћѣѣли ђвѣѣ, ѣушћѣѣм блѣго, ђвок нѣ ѣушћѣѣм, ѣушћѣѣнђ на ѣѣву, рѣсѣушћѣѣло дѣцу, кѣ-се расѣушћѣѣѣу, дђбро ѣгђшћѣени, ѣмѣшћѣѣно свѣ, ѣрђѣшћѣѣна на-вѣка, чашћѣѣвали рѣдом;

⁷⁹ О класификацији говора према овој изоглоси в. Вуковић 1963: 23.

⁸⁰ Нема потврђених шћкавизама који би се могли довести у везу са наносом из икавских говора. С друге стране, контактни шћкавизми биљежени су у неким западnobосанским ијекавским говорима гдје је српско становништво много рјеђе у комуникацији са представницима шћкавских говора (в. Петровић 1973: 76–77; Дешић 1976: 173–174).

⁸¹ „Литература њу, додуше, помиње напоредо с икавском заменом јата, али у ствари нису сви икавски говори сачували шћ и жћ“ (Ивић 1985: 56).

свѣ чѣшћѣ, нѣчешћѣ.

в) скупину жд:

ймѡ мѡжданѣ љдѣр, пѡслѣје мѡждѡнѡк љдѣра;

дрѣждѣм ѡвде, дѡклѣн ће дрѣждѣиши, дрѡждѣ ко кѡњ, сѡмо жвѣждѣи, жвѣждѣука, зѣждѣје у село, звѣждѣи, не звѣждѣ се љ кући, мѣждѣли лѣст (`откидати лист са грана), свѣ се смѡждѣло, ужвѣждѣло се млѣјѣко (= узљутило се).

Нема потврда за скупину жђ.

ДЕСОНОРИЗАЦИЈЕ ФИНАЛНИХ ЗВУЧНИХ СУГЛАСНИКА

91. Говор Бастаса припада зони западних српских говора гдје су десоноризације финалних звучних консонаната веома жива појава.⁸² Обезвучавања могу бити потпуна и дјелимична.⁸³ Изумимајући случајеве сандхијских веза у којима се нађу два звучна консонанта, гдје законитост асимилације по звучности онемогућује ову појаву, у осталим позицијама звучни консонанти врло често (потпуно или дјелимично) губе своју сонорност – како на крају говорног такта, тако и кад иза њих слиједе неки други гласови. Премда је тешко дати чврсто правило, ипак се може утврдити да укупна дијалекатска грађа упућује на општи закључак да су десоноризације честа (не и обавезна) појава, а у преимућству су случајеви десоноризованих финалних консонаната над онима у којима се она не спроводи.

92. Од великог броја примјера који се налазе у прикупљеној грађи, издвајамо сљедеће:

а) за потпуне десоноризације:

ѡндѣ бѣк рѣчѣ, рѣчѣ бѣк, рѣчѣ ѣм бѣк, гѡре за Бѣограѣи, ѡдѣ у Бѣограѣи, да те бѡк сачѣвѣ, нѣће ли ме бѡк пѡмоћи, твѡј дѣиши, каже му Бѣураћ, до звѣндавѡк Р., бѡљѡ га зѣи, ѡставѣ јѣднѡк, јѣднѡк у Бастасе, држе кѣрмаѣи, ош кѣрус, бјѣжи љ лѣиши, пѡшаљѣ мѣлѡк, Ђлијѣ Мѣрканѡвѡк, ни мѣђеиши, јѣви ми Мѣлѡраѣи,

⁸² Илуструјући десоноризације великим бројем примјера, Дешић је за западнбосанске ијекавске говоре утврдио да су обезвучавања присутна на читавом терену и интензивнија у западнијим ареалима (о томе као и о тумачењу наведене појаве и десоноризацијама у другим говорима в. Дешић 1976: 194–198). Дешићеве констатације касније су додатно потврђене и у радовима других проучавалаца западнијих српских говора. Тако су врло честа обезвучавања забиљежена у: Петровић 1978: 71–72; Драгичевић 1986: 122–124; Далмација 1997: 65). Десоноризације су потврђене и у говору Змијања, мада у знатно мањем броју случајева (в. Петровић 1973: 75), а нису одлика српских посавских и шиповских говора (в. Козомара 2016; Цукут 2021).

⁸³ Понекад је веома тешко разликовати потпуне од дјелимичних десоноризација и саввим је реално да слушни утисак може навести на грешке приликом транскрибовања оваквих гласовних реализација.

мишраљес, кад је бијо *млаи*, *нарои* ме зна, *нарои* селијо, *мбра* под *нои*, без *овок*, *ово* за *иревос*, природни *иаи* водѣ, *урани* *ийлаи*, *идкојнок* Аћима, *идкојнок* Илѣ, *идкојнок* Уроша, он му је *ирандиш*, на *иреглеи*, око *Сведишк* Илијѣ, бијо *седмок*, *слаи*, *слободнок* времена, драг ли му је *смраи*, богу ли ти *швок*, ис *Црнок* Луга, *пада чаћ*, нѣма *чѣсшишнок* овде, *добар шилѣк*, *чѣшвршинок* у Шумњаке;

Ће *гдћ* мѡре, како *гдћ* оћеш, нѡс^{ло} се *дѡсаи*, Милош *каи* је дѡлазијѡ, *каи* ѣво ти нѣ, *каи* је прѣстѡ, нѣм^а *кѡи*, тѡ ће *наисирак* ѡтићи, бѡлѣ *нек* они, нѣм^а *нек* ај за Стѣву, дѡћѣ *некаи*, *никуи* нѣ мрдај, *иоћѣкаи*, бјѣжали *ирей*... гранатама, *саи* настѡ, и *саи* се знајѡ зѡби, ѡвдѣ је *саи*, *свакуи* водало, виши ти нѣшто *сирак*, тражијѡ п^аре *унаиријѣи*, узми *шидогћ*;

б) за дјелимичне десоноризације:

блјѣд^и у лицу, бијо *брз*^с, изаћѣ на *бријѣ*^с, чѡје се *вѡз*^с, им^а *врж*^и, ѡдѣ ѡ *град*^и, за *дѣбелѡг*^с, ѡстѡ *дѡг*^с, пошаљѡ је у *Загреб*^и, сијала се *зѡб*^и, дорѣни ѡ *лаѡ*^и, да прѡспѣм *лѡг*^с, нѣ буди *лѡд*^и, гѡнѡ *магарад*^и, имѡ *Милораѡд*^и, добар *млаз*^с, јѡтрѡс *мрз*^с, нѣзѡин *мѡж*^и, ѡд *нашѡг*^с сѣла, с^а *нашѡг*^с ѡкрајка, *Нѣнаѡд*^и је Бѡшкѡв, тѡ за *ѡног*^с, *иамеинѡг*^с ми кѡмшијѣ, ј^адн^а *иастиорчаѡд*^и, *иеинѣсѡг*^с м^аја, *урани* *ийлаѡд*^и, плаћѡ *идрез*^с, мијѣњ^ат *ираз*^с, *Игора Пѣриног*^с, пр^авѡ му *име Прѣдр^а*^с, им^а *иѡшѡказ*^с, *раж*^и, док је *свјѣж*^и, *силнѡг*^с нѣвремена, нѣгѡв *смраѡд*^и, окрѣниће на *снјѣз*^с, ц^ијѣли *срѣз*^с, *сти^арѡг*^с ис^ана, прѣд^а на *сѡд*^и, дѡ *Црног*^с Луга, сјѣдѣ *чѣлаѡд*^и, с^а *Шегришовѡг*^с ѡкрајка;

ћѣкаѡ^и и море, *каѡ*^и устанѣм, м^ало *назаѡд*^и, ни^ко *нег*^с он, нѣм^а *нег*^с јѣдна, нѣкаѡ^и је б^ило, *иднекаѡ*^и и им^а, *идсред*^и ѡлицѣ, тѡ је и *саѡ*^и, ѡнд^а се *саѡ*^и м^и-т^арѣ, ѡде *скрѡз*^с, трѡд ѡзалѡд^и, плаћѡ *унаиријѣѡ*^и.

93. У говору Бастаса, како је већ најављено, сасвим су обични и примјери у којима је сонорност потпуно очувана. Наводимо мањи број примјера:

им^а *биљег* на рамену, ѡд *вашѡг* Ј^арч^ишта, б^ила *глад*, узѣ га на зѡб, *на-род* ј^адн^и, в^азда *нѣрѣд*, нѣговѡг м^асла, ѡтпаде *идвр^а*, р^ањск^а *ирас^а*, *ирѡг* мјѣсѣца, шт^а је б^ило *самѡг* ѡтпаѡа;

ћѣ *гѡд* оћеш, *крѡз* ограду, *ѡсад* и н^авечѣ, *ѡикаѡ* је тѡ, *саѡ* и море.

94. У вези са десоноризацијом у иницијалним и медијалним позицијама ријечи за овај говор интересантне су сљедеће појединости:

Напоредо се јављају форме са *брез* и *ирез* у: *брезѡбразан*, *брезѡбразна*; *брѣс* тебе, *брѣз* н^ас; *ирезѡбразан*, *ирезѡбразна*; *ирѣз* мене и сл.

Увијек је *нѣсклаи^иан* (= незграпан), *-на*, *-но*⁸⁴ и сл.: *нѣсклаи^иан* је, б^р^ате, па *нѣсклаи^ина* у ѡнѡј сѡк^ни и сл.

⁸⁴ У РСАНУ за подручје Босанског Грахова забиљежено је: „*нѣскла^т* ж покр. *нескладно*, *несразмерно грађена*, *незграйна особа*.“

У говору старијег становништва још се може чути облик *aīpēsa*.⁸⁵

МЕТАТЕЗА

95. Замјене редослиједа гласова у ријечима у говору Бастаса карактеристичне су и за домаће и за стране ријечи. Домашаји метатезе у овом говору већином су компатибилни са стањем у осталим западнијим српским говорима (исп. нпр. Дешић 1976: 193–194; Драгичевић 1986: 125; Цукут 2021: 68 и др.). Преметање је најчешће у вези са структуром слога, то јест са законитостима о расподјели гласова које налаже говорни апарат, а може бити мотивисано и неком другом ријечју.

96. Међу облицима ријечи у којима најчешће долази до преметања гласова најбројније су именице страног поријекла.

1) Неке од таквих именица јављају се искључиво са извршеном метатезом:

ј̄ј̄аков̄о је да н̄ос̄и *bārjāk*, отӣћи на *Bārjāk* (= узвишење у ливањском селу Челебић), п̄ј̄ана гла̄ва н̄е нос̄и *barjāka*, на *Barjāku* ва̄д^дли п^пј̄есак, о̄сто *gendār* по̄к̄о̄јн̄е Руж̄е, н̄ос^дли се *gendāri*, њ̄мала *infraḱiī*, прежив^вј̄о тр̄и *infraḱiīa*, н̄еће да н̄ос̄и *polūver*, опл̄ела му *polūver*.⁸⁶

2) Напоредо се могу чути облици именица *bāvlan* и *bālvān*, а *mālīīn* је много рјеђи него *mānīīl*:

д̄оста ј̄едан *bāvlan*, в̄уче *bāvlane*, с̄ј̄ела на цр̄нолушк̄им *bāvlanima*; најиспл̄атније је *bālvane* ӯз̄ети, н̄оге ко *bālvani*; за̄гр̄н̄ем *mālīīn*; д̄о̄нӣј̄о му Мӣшо *mānīīl*, њ̄ма *mānīīl* за по̄с̄о.

3) У лексемама страног поријекла које су у новије вријеме ушле у говор Бастаса, код неколико информатора забиљежени су и сљедећи случајеви метатезе:

миј̄е̄њ̄о *armoīizére*, гл̄е̄д̄ам *vāīrēiōl*, м̄о̄рам на *lengēr* њ̄ћи (< *renḱel* < *renḱen*), *maīlēīīra* ме, *maīlēīīrāīīe* т̄у жену, т̄а је з̄ем̄ља *uzrūīīrāna*.

Ниска фреквентност употребе не даје могућност за прецизније одређење крајњих домашаја петрификације метатезе у наведеним примјерима.

97. У ријечима домаћег поријекла стање је сљедеће:

1) Са праметнутим редослиједом гласова редовно је: њ̄ма *bliznāce*, о̄ни су *bliznāci* и сл.

2) Напоредо је *gnīla* и *gnīla*, а књижевна форма *glīna* није у инвентару овога говора.

⁸⁵ Исп. Дешић 1976: 197.

⁸⁶ *Polūver* је забиљежен и у говорима Поткозарја (Далмација 1997: 88).

3) Иако веома ријетко, уз стандардно *сѣа̀кло* још се могу чути *ца̀кло* и *ца̀кб̄*.

4) Искључиво турцизмом *ка̀шика* означава се предмет којим се једе чорбаста храна, а остаци домаће лексеме *жлица* (< *лжлица*) чувају се у форми именице *жлѣчѣца* (= орган у предјелу стомака): *за̀болѣ ме у жлѣчѣци* и сл.

5) Именица *ѣазухо* јавља се у облицима женског и средњег рода (*ѣа̀зува, ѣа̀зуво, ѣдѣѣазува, ѣдѣѣазуво*). Случајеви метатезе огледају се у конструкцијама типа: *дрѣжѣ пѣт ѣаузѣм, мѣтни пѣт ѣузу*.

6) И у облицима замјеница *оволики* и *онолики* након губљења иницијалног *о* веома често долази до метатезе:

ѣклѣн ѣвлика̀ дјѣца, ѣвликѣ му нѣс, ѣвликѣ дрво; ѣнликѣ цѣуре ѣсташѣ, штѣ ѣ ѣнликѣ нарѣт.

7) До преметања гласова често долази и у компаративу и суперлативу придјева *лијѣѣ* након промјене сугласничке скупине *-ѣш-* у *-вш-*: *љѣшвѣ* нектѣ, *на̀јљѣшвѣ* бѣјѣ у сѣлу.⁸⁷ Секвенца *-вш-* није увијек подложна метатези, те је обично и *љѣвшѣ, ѣѣвшѣ* и др., а употреби је и стандардни лик (*на̀ј*)*љѣѣшѣ*.

8) Од непромјенљивих врста ријечи за метатезу знају само прилози:

сѣт бѣли во̀ђе, сјѣди во̀ђекѣрце, ѣно но̀ђе, мѣтнѣ га но̀ђекѣрце, није ѣвдѣлѣн, ѣвликѣ ти вѣлѣм, ѣѣлѣн ми је блѣжѣ.

98. За овај говор типично је: *вѣздѣн, гѣврѣн, жѣлдац, ла̀каѣѣ*⁸⁸, *на̀ђе, нѣкаѣѣ, сѣв, ѣускија*.

ХАПЛОЛОГИЈА И СРОДНЕ ПОЈАВЕ

99. И у овом говору форме именице *кукуруз*⁸⁹ и изведенице настале од ње репрезентативни су примјер хаплоглије:

на̀трѣј кѣруза̀ па прѣжи, куруза̀ мѣ ѣћерала, стѣвљали ѣколо куруздѣвѣну, кѣд на̀с је бѣјѣ лѣш кѣрус и сл.

Мада не чест, познат је и дисимилацијом формиран лик *кокѣрус*.

100. За хаплоглију знају и неке замјенице, глаголи и прилози:

ѣмѣ ли ѣкав цѣјѣл, ако бѣдѣ ѣква ѣстала, дѣнесе нѣквѣ андрмѣлѣ, тѣ је нѣкав чѣјек, нѣкѣ вѣјдѣ ѣ-тогѣ;

⁸⁷ И у Дешићевој грађи забиљежени су идентични случајеви метатезе (Дешић 1976: 194).

⁸⁸ У српским посавским говорима између Врбаса и Украине преметање гласова у формама *лакаѣѣ* и *нокаѣѣ* веома је упечатљива појава (в. Козомара 2016: 657).

⁸⁹ Пецо на другачији начин тумачи губљење фонемског низа *ку*: „У цијелој западној Босни имамо *кѣрус, куруза̀на, кѣрузѣѣше/кѣрузѣѣше* и сл. Понегдје се ово објашњава хаплоглијом. Ипак ми се чини да је у питању редукција гласова, прво самогласника у па затим оклузива *к*: *кукуруз-кукуруз-куруз*“ (Пецо 1975: 250).

òðzǎľǎ му свѣ, не дозвǎľају да се ўђѣ, згўсла се фǎрба, добро се згўсло, јǎ мѣсла да ће прѣје;

òzǎǒ кѣснѣ, подбòчи òzǎǒ, òклѣн си тѣ.

101. У различитим говорним ситуацијама, обично при бржем темпу изговора сандхијских веза, позната су и хаплогошка уопштавања типа:

ǎј вǎмо, бǎрǎ вечѣ, бǎрò јтро, вѣѣе дòбро, јеш-чò, јеш-чўла, к ѣ нѣѣе, к ѣ нѣѣеш (= нека и неѣе...), нѣш лǎко ш њѣм, одмǎк-се òд мене, ош ѣѣи, ѣримǎк-се блѣжѣ, смǎк-се, ко да-ш ў вòјску, кў-ш сǎт (= куда ћеш сад), штǎ-ш òд њѣга итд.

ОСТАЛЕ НАПОМЕНЕ О КОНСОНАНТИЗМУ

102. Констриктив *ć*, осим као глас настао у процесу новог и јекавског јотовања, може се чути и у неким узвицима за вабљење животиња: мўć-мўć (за мачку), ѣўć-ѣўć (за свињу).

103. Код најстаријих информатора африката *s* биљежена је у романизацијама *çǎpsa* и *брòнсун*.

104. Асимилације и дисимилације сугласника у складу су са фонетским законитостима, за шта је већи број потврда дат у т. **85**.

105. Промјена *-л* у *-о* компатибилна је са стањем у већини других српских говора.

106. И алтернације *к, г, х* у *ч, ж, ш* и *ц, з, с* у суштини су подударне са приликама у главнини српских говора. Важно је напоменути да су у 3. лицу множине презента редовни аналошки ликови: *вршѣ, вўчѣ, ѣѣчѣ, с"јѣчѣ, сѣрижѣ, уѣѣчѣ* и сл.

107. У позицијама испред вокала *и* сонанти *л* и *н* нису склони палаталнијем изговору.

III. ЗАКЉУЧАК

108. На основу презентоване грађе може се закључити да се говор Бастаса развијао у духу штокавских ијекавских говора источнохерцеговачког (херцеговачко-крајишког) типа.

На фонетском плану основне особине овог говора своде се на следеће:

1) Вокализам чини пет основних вокала и силабичко *p*, чија је артикулација у границама просјека српских новоштокавских говора.

2) Ремећење стандардне боје вокала у вези је са помјерањем артикулације кратких вокала *e* и *o* у правцу *a*.

3) Вокалске замјене најчешће су последице асимилације и дисимилације. Њима су углавном обухваћени кратки вокали – у највећем броју вокал *a*, а најрјеђе *y*.

4) По вокалским редукцијама истиче се вокал *u* у медијалним позицијама ријечи (знатно рјеђе у финалним) кад се нађе иза акцентованих вокала. Редукције су најизраженије кад се поста акценатско *u* налази поред сонаната.

5) У већини случајева редовно долази до сажимања неакцентованих вокалских скупина *-ao*, *-eo*, *-uo* у *-ō* у облицима радног глаголског придјева.

6) Некадашње дуго *jaiī* у принципу се свело на ове рефлексе: $\hat{b} > ^{u}j\hat{e}$, $\acute{b} > ^{u}j\acute{e}$, $\bar{b} > ^{u}j\bar{e}$.

Кратки рефлeksi *jaiīa* врло су блиски онима у стандардном језику.

Екавизми и икавизми који се јављају у овом говору углавном су настали фонетским путем, док су малобројни контактни икавизми.

Познати су и случајеви псеудојатизама – чини се у нешто мањем броју него у већини српских ијекавских говора.

7) Као и у стандардном језику, јављају се покретни вокали *a*, *e* и *y* (у веома ријетко).

8) Како је то и у већини других српских говора, фрикатив *x* није сасвим реинтегрисан и мало је примјера који свједоче о његовој употреби. Обично

се не изговара или се на мјесту гдје је он стајао јављају други гласови.

10) Констриктив *φ* постао је доста стабилан глас, премда су код старијих говорника и даље често присутне његове замјене другим гласовима.

11) У различитим међувокалским позицијама изразита је нестабилност артикулације сонанта *j*, што зависи од природе вокала између којих се налази овај глас.

12) Фонетске карактеристике осталих сугласника у границама су просјека као у другим западнијим српским говорима.

13) Судбина сугласничких група претежно је онаква каква се сусреће у већини говора источнохерцеговачког дијалекта.

14) Резултати новог јотовања углавном су исти као у другим западно-босанским ијекавским говорима, док су домашаји јекавског јотовања нешто скромнији од просјека који налазимо у овом ареалу.

15) Према рефлексу скупина *ш̄ӣ/ш̄ћ*, *жд/жћ* говор Бастаса у потпуности припада штакавској скупини говора.

16) Потпуне и дјелимичне десоноризације финалних звучних консонаната врло су жива појава.

17) Говору су својствене појаве метатезе и хаплоглогије углавном познате и другим нашим говорима.

109. Територија на којој се налази, честе редукције вокала *и*, те скромнији домашаји јекавског јотовања дискриминанте су које говору Бастаса одређују припадност сјеверозападном огранку источнохерцеговачког дијалекта (в. Ивић 1985: 138).

Сажимање финалне скупине *ао* у *џ* у радном глаголском придјеву, свођење медијалне вокалске групе *ае* на *џ* у бројевима од `11 до `19, изостајање промјене *о* у *у* уз назалне сугласнике, стабилност сонанта *j* у облицима броја *један*, те помоћног глагола *јесам* и глагола *јес̄ӣ*, у ужем смислу овај говор сврставају у источнију скупину говора сјеверозападног огранка херцеговачко-крајишког дијалекта (в. Драгичевић 1986: 226–228; 2001: 84–88; Ивић 1996: 146–147).

110. Занемарујући већ наведене ситније појединости по којима се говор Бастаса разликује од територијално блиских икавских говора, на крају закључујемо: Осим по најважнијој изофони – рефлексима *ја̄ӣа* (па према томе и јекавском јотовању), битне и веома чврсте изоглосе по којима је овај говор супротстављен говорима ливањско-дувањског типа огледају се и у континуантима скупина **st` (*sk`)*, **zd` (*zg`)*, те судбини финалног *и* у облицима инфинитива и глаголског прилога садашњег (више о изоглосама у југозападној Босни в. Рамић 2010: 11–46).

IV. ТЕКСТОВИ

111. Примјери везаног говора који се огледају у наредним редовима урађени су по уобичајеном обрасцу, као у већини монографија о српским говорима.⁹⁰

Свѐ се лѐт"ло и рѐд"ло не би л" се њмало, нѐ би л" се... Ка-се дѐчекѧ да њмѧш, ѐндѧ мрц"не попѧл"ше, и њѡшта. Њѡшта, брѧте...

Ќклѐн сам вѐду вѡкла, нѐ дѧј бѐже да ѡе ѡко вѡче. Дѧбѡгдѧ јѧ не жѡв"ла, Кѡва је мѧла бѡила, Бѡрка у бѐш"ци, ако ѡисам пѡ двѡ вѡч"је сѧ врела нѡс"ла вѡдѐ. Јѐдну упрти нѧ лѐђѧ, дрѡгѡ нѧ рамену. Ќндѧ спѡшти ѡнѡ што нѡсѡм нѧ рамену код Бѡб"нѐ гарѧжѐ.

Јѧ гѡре уз Нѐвину плѐћ"ну, стѡѡ дрѐка ѡ куђи, тѡ б" рѐкѡ запѧл"ло се све. А Кѡва јѧднѧ, ѡнѧ се мѧлѧ пробѡд"ла, Бѡрка се пробѡд"ла, па ѡе лѡљѧла и преврн"лѧ је. Кат јѧ дѡђе, ѡѡ стѡѡ пѡска, тѡ нѐмѧ гѡрѡ. А јѧ ѡѡ ѡстав"ла. Реко, дѐ тѡ, срѐћѡ, ако се бѡднѐ пробѡд"ти, тѡ мѧло лѡљѡшкѧј, и ѡнѧ јѧдна зѧдрмала и преврн"ла је.

* * *

Ќндѧ јѐднѐ јѐсени бѡјѧше сѡша. Гѡведа се гѡнила дѡље нѧ воду, вѧкѡ јѐсени. Вѡдѐ сѧмѐ штѧ сам вѡчѡјѧ дѡн"јѐла... Мѐни је гѡрѐ ѡнѡ у сѡћу бѡло нѐк нѧ лѐћ"ма. Ѡј, реко, зѡвѧр ми је прѧсе"ту, тѐлету, јѧњету, свѧчему – свѐ вѡдѐ пѡтѧ. Па з бунѧр"нѐ ѡтудѧ испѡ-шкѡлѐ. Јѧ и пѡкѡјнѧ Дрѧг"њѧ свѐ зѧвѧћѧмо: како гѡћ кѡјѡ кѧнт"цу зѧграбѡм, мѡш ѡ ѡѡзи. Реко, Дрѧгињѧ, вѡди: да с" дѡшла ѡ кућу мѡју па да си тѧкѡ вѡд"ла ѡ мене ѡ вѡди, пѡшто би је пѡпѡла. Јѐб" му, кѧжѐ, нѐмѧ дрѡгѐ, мѡрѧ се ѡвѐ нѡс"ти, па кѧквѧ ѡе, дѧ ѡе. Ѣ, јѡј мѐни. Нѐмѧм ти ѡ чѐму прѡчѧти. Ѡјмѐ, мѧјко мѡја мѡлѧ.

Жена (1913)

⁹⁰ О (не)уједначености приликом навођења оваквог типа дијалекатске грађе в. Марковић Б. 2020.

* * *

Благо њојзи лако ли умрије. Имала је слабо срце, али вазда нешто радла и могла о себи, никет није да је оердѣ лѣжала. Јадни њсан пати се, лети, ради и најстрак у земљу. Али шта-ш... Дочекашмо да у туђијем кућама умиремо, ни у л'јевѡј, ни у дѣснѡј.

Ја сјѣдла овде крај шпорета. Нине биѡ њзашѡ надвѡ. Пѡкѡјнца била на том ту ѡтоману и мало лѣжала, мало сјѣдла. Тѡдѡр биѡ у свѡјѡј сѡби и радиѡ правнѡ ствар. И пѡкѡјнца устаде и ѡде у клѡзет. И није се чѡдо забавла, врати се. Како дѡђе до прага, наѡ пѡсрнѡ и скљѡка се вође. Ја запомѡга, зѡви Тѡдоара, зѡви Нину, да је водѣ. Дѡлетѡ Тѡдѡр ѡдма, али цаба...

Е, ја ти јадна шта ће бити с Тѡдоаром. Ниђе ништа. Ни-шта ѡма, ни-шта знаде радти. Јѣдѡни, и ѡнда, бѡлан, разбѡдло га. Није у ништа ѡвѡ кад је свѣ ѡмѡ гѡтово. Дѡ би њѣму Нине да ѡправља да зна, али не зна ништа живо. Говѡриѡ је Нине ка-су ѡправли кућу у Шѣгртије: „Тѡдоаре, ја ћу се врати.“ Нека с тѡбѡм ѡстанѣ или мѡтер или кѣка, мѣни је свѣдно, ти пробѣри коју ѡћеш.“ Ђто, шта ће сѡт пробрати... Да сѣ макар ѡжѣниѡ, сузбијала би њѣга жѣна, али ѡзглѣда да је ѡпѡ у гѡдно друштво. Ѣн је, сирѡма, мѣкан, ѡзвѡчу му лѡпови свѣ паре, а у кућу не да ни цвањцу. Нѣкат нѣма га, дѡђе ѡза пѡноћи. Бѡгами га прѣварѡ па ѡ попије и ѡнда лѣжѡ пѡ ц'јѣли дан. Сјѣтовал га, говѡрли, трѡбли, али не см'јѣ му се ни рѣћи кат пѡпије – врлѣтан ѡнда. А ваѡ је дѡбар ко крув коѡ се ѡје. Никет ѡн са ѡким није зашѡ или свѡдиѡ се.

(Жена, 1921)

* * *

Угрљашѣ ѡбувѣни у кућу и ѡдма ѡн пѡчѣ свѡју прѡчу, свѣдно ко да ѡико нѣма ништа рѣћи доли њѣга. И ѡј што ѡн прѡча, него лѡжѣ. Чѡли сте што се фѡли за вѡка. Ја се њѣму не вјерујѣм ни да га ѡбијѡ... И ко да је ѡбијѡ јѡне па седамдѣсѣт ѡ три кѡла у њѣму. Кажѣ на св'јѣту најтежѡ вѡк што је ѡко живѡ ѡбијѡ. Мѡја драга брѡћѡ, што пѣтља.

Вѡзда ја кажѣм да у Нуглашци ѡма пѣт врста ѡуди: јѣдни лѡжѡ, други крадѡ, трѣћи и лѡжѡ и крадѡ, чѣврти пѡјѡ. А ѡма, брѡте, и дѡбрије ѡуди.

(Мушкарац, 1921)

* * *

Аћѡмац сѣ ѡбијѡ. Ђѡ Тѡулију дѡвѣсти свр жѣнѣ. Путѡруша била за ѡјѡ, ѡису ѡмали дјѣце.

И сѣт Аћимац са Ћулијом пòчò се завòдати. (Ћулијè тѣ нè знѣш?) И сѣт, Ћулијѧ је била ўдѧта за Мију Цвијѧна, ў Цвијѧне. И Мијò чўò да дòлазè Ћулији. Она ствѣрно гòре, на Великѣје њѣвами гòре чўвала òвце. И дòлаз"ли њòзи, пòкòјнѣи Бићò, дòлаз"ло нèкѣје, и чўднè Мијò (Мијò рад"јò у Бèограду) и дòђе и òдбије Ћулију. А ѣмò Драгана, мѧлòга, са Ћулијом.

И Ћулија òт"шла, врат"ла се ў Вўков"ће, тѧмо кот Луишè, пòкòјнòк. И тѧмо се врат"ла и òђе Аћимац да ўзмè Ћулију, а својта су. Нè знѧм јѧ кѧко дòђè, òвѧј, ѣз Иветѣћѧ ѣсто ўдѧта у Вўков"ће. И òндѧ пòкòјнѧ бѧба Миша сòвѧла пòкòјнòк Аћима: „Тò је својта, ѣè-ш тѣ тò ўзèти.“

И Аћим се наљўти, мòј брѧте, и òдè òн у Бèограт и пòкòјнѣи Мирко нѧш, Јèлѣн ћѧћа. Пòткупè се и òдў у Бèограт. А кў-су òт"шли, нѣко нè знѧ. Òмркли, не освѧн"ли. И чўднè пòкòјнѣи ћѧћа Путѧрушѣн да су у Бèограду и òндѧ бѣло òнò сўп-карта и јѧвѣи òн и срèнў пòкòјнòк Аћимца, а ѣ Мирко зѧ њѣм пòслије дòшò.

Ї, сѣт, òн òђе Ћулију. И òн је дòшò, а пòкòјнѧ Јòвѧнка, Мѧрканова ћèр (шта ће Пèро, бѣјò сам рòђен, и Јòка), и òни ћè, мòј брѧте, кѧжè òн, дòшò ўвèчè, кѧжè: „Сѧво мѣлѧ“, кѧжè, „нèка òн с тòбòм лèжѣ. Тѣи, мѧма, ѧјде са Аћѣом лèзи.“ С Аћѣом, жèнòм. Кѧжè: „Òћу.“ А òдмѧ òнѧј дѧн чўò пòкòјнѣи Јѧнко Вўков"ћа, Луишѣн брѧт, што је пòгинò у пролетèрѣм, чўò да је дòшла Ћулија, òдмѧ опрèм"ла њèга да пѣтѧ Аћимца òђе ли је òдвести. А Ћулија нòсèћѧ. И òни дòље нѣжè Мѧркановè пòје"тè, знѧж ѣè Мѧрканова пòје"та. Изазòвнò òн, пòкòјнѣи Јѧнко, изазòвнò пòкòјнòк Аћима, пòкòјнѣи Мѧркан ѣшò дòље гòведѣје да пòлѧжè. Кѧжè: „Аћиме, бòлан, ѧјте ў кућу.“ И, кѧжè, òдè òн нòно"мо, а Аћим дòђè ў кућу. И òн вѣчè Јѧнку. Кѧжè: „Дòћу јѧ. Нека знѧж да ћу дòћи.“ Мѧркан њèму нѣје смèтò, сѧмо што је пòкòјнѧ бѧба Миша рèкла нèмòј зѧ Бòга Їсуса да би ўзò Ћулију.

И ўвèчè лèжѧла Јòвѧнка тў вèчè са Аћимом. И кѧжè он: „Сѧво мѣлѧ, нòс тѣи Јòвѧнку. Штѧ јѧ знѧм, д"јèте се врѣти, мòре пѧсти с крèвè"та.“ И сјèд"ли òни и òдè òн ў собу и ис кўвера дòнесè пѧпѣр вѧк-вòл"кѣи. Сѣјò, кѧжè, и нѣје наслòнијò на òстѧл него наслòнијò на кòљено и пѣшè нèшто. Кѧжè пòкòјнѣи Мѧркан: „Штѧ тò тѣи, Аћиме, пѣшèш?“ „Пѧ“, кѧжè, „нѣшта, пѣшèм пѣсμο нèкò па шѧљèм гòре зѧ Бèограт.“ И нѣшта сјèд"ли тѧкò и ўвèчè ће òн јòпè рèћи мѧтари: „Мѧма, ѧјде вèчèрас с Аћѣом. Јѧ ћу лèжѧти вòђе на крèвè"ту.“ Јѧднѧ мѧтèр кò јѧднѧ мѧтèр – òт"шла јòпèт. И òн òт"шò, мòј брѧте, òт"шла òна, и тѧмо лèгла.

И сутрѧдѧн, мòј брѧте, ўстаће Путѧруша, трèбѧ, знѧш, онѧ пèћ бѣла, бѣле òнè пèћи ў кућѣи зѣдѧтè, вèл"кè, трèбѧ пèћи крўва, пошто ѣмѧ нѧјме"нѣк. И òна ўстала и дòшла на врѧта: „Аћиме, Аћиме, òтвòри.“ Òн нѣје ћѣјò òтвòр"ти. Кѧко ће ка-сè ўбијò. И òна се вратѣи; чўла пòкòјнѧ Сèка ѣè òна зѧвала. И Сèка њў трèвѣи нѧ òднѣку. Мѧ, кѧжè: Сѧво, нèће Аћим да òтвòрѣи. Цѣлѣндар гòрѣи, а òн нèће да òтвòри.

И дoшла oна нa вpата: „Бpајo, Бpајo“ (звaла гa Бpајo), „oтвoри, бoлан, јa сам!“ Ё, Сeка кaжe јa мислим да oн није изшo на пpозop па oтшo Ћули. Oна ће дoље, кaкo је oнaј пpозop бийo дoље – нoнo^амo дeмeри, није мoгo нек нa oвaј дoље. „Јa“, кaжe, „изашлa ис кућe па ћу јa дoље – видим пpозop зaтвoрен. A јa сe нe вјeрујeм па ўзмeм нeки штaп нoндe па глeдaм је ли пpозop зaпeт али је oдaпeт. Видим зaпeт пpозop.“ „Јa сe“, кaжe, „вpати и вeлим Мaркaну нeћe Бpајo да oтвoри. Цилиндар ц'јeлy нoћ гoри, али нeћe да сe јaви.“

Oдмa пoкoјни Мaркaн – дoк је пoкoјнa Сeка рeклa, oн је сумирo дoк је писмo писo, гoтoвo је, ўбијo сe oн. A oн је oтшo и кaд је дoниo тaј пaпир ис кyвeрa, дoнијo и пиштoљ (имo мaли пиштoљ'ћ), али oни нису видли пиштoљ, oн мeтнo нeћe ў цeп. Пoкoјни Мaркaн нa вpата: „Ѓимe, Ѓимe“, али нeмa. Пoкoјни Мaркaн бoс. Кaжe: „Јa извaли вpата, и кaкo јa извaли вpата, видим јa oн сe пoкријo јoрганoм, рyкa је oвa вaкo, пaлa му, кaкo је пиштoљ припeрo, тaкo је пиштoљ пaбo му пoкpaј глaвe a рyкa му вaкo oстaлa. Јa зa нгa, видим јa да је крв дoље пo пaтoсу.“ „И, јeби му нeд'љу“, кaжe, „eвo ўбијo сe“

Сaт нe см'јeш тi дирн'ти, oндa мoрaш пo жeндaрe, oдмa лeти пo жeндaрe. Нису ћeли мaтaри кaзивaти дoк није свaн'лo. Кaт eвo ти нe, мoј бpaтe, идe. (Oнa је пyш'лa лyлу и имaлa свoју кeву.) Идe. „Ѓимe, Ѓимe, црни кyкaвчe, кoмe си нaудијo пa сe ўбијo?! A штo сe ниси смислијo нa црну мaтeр, јадан тi?! A кoмe си нaудијo? Сaт рaдим да свy oвy свoју кeву испрeбијaм oдa тe, пa нек сe пpичa.“

Oнaј нaјмeниј Сaвa из Нyглaш'цe бийo, oдмa нeгa пoшaлy пo жeндaрe. Дoшли жeндaри, прeглeли, испитали штa је билo, кaкo, кaкo је oн oтшo тaмo у Бeогpaт, кaкo... Oни пoписали. Бoмe сaрaнијo сe.

Oстaлa Ћулијa нoсeћa, a кo знa с ким је oна нoсeћa, штa јa знaм. И oна рoди двoје близнaди. Јeднo oдмa ўгyши, a јeднo није. Жeндaри дoшли јoпeт' Ћули: „Јeси тi двoје дјeцe рoд'лa?“ „Нисaм. Нисaм п eтo тi.“ (A и oнo јeднo, oвo дoк сe рoд'лo, oнa је нeгa рaкијoм зaлilа и ўмрлo је, a oвo дрyгo пpe штo ће дoћи милицијa, зaлilа гa рaкијoм и д'јeтe је живo.) И дoк су тyтe жaндaри били, oна кaвo дјeт'ту дaвa сису. Тeћe д'јeтe... нaпилo сe рaкијe и oшaмyт'лo сe, нeћe. Дoк су жeндaри тy били, и oнo д'јeтe ўмрe. Питали је с ким је, није ћeлa кaзaти.

И oндa oдe зa Бићу oна. (И рoд'лa Здрaвкa сa Бићoм. Бић'нa жeнa живa билa. Живa билa, a Бићo идe Ћули.) Јa нaишлa ў Гpкoвцe у пpoдaвн'цу, a пoкoјни Кaсaп лeжи нa шaнку код Бићe. Јa сe вpaт'лa, нoћ'лa у Гpкoвц'мa, a Бићo дoвo Ћулију и Ћулијa код Бић'нe кућe. И тy, мoј бpaтe, Ћулијa и oстaлa.

Слyкaлa сe oна и сa пoкoјним Ѓимoм. Дa тi видиш нe и пoкoјнoк Ѓимa кaкo су сe слyкaли... Oна, мoј бpaтe, oнe ўплeтнaкe вaкo, нoс'лo сe дoсaт, пa прeгaчa, ивeрaчa oнa, oна сaпeлa бoшчу. Л'јeпa бpaтe, јeби јoј мaтeр!

И, кажем ти, Аћим онда такo тo, пoгинy и пoкoјнa Сeкa дoђe мoјoј мaтaри дa дoђeм чyвaти јaњцe; oни држaли⁹¹ сирaру, имaли су oнaј сeпaрaт пa сир^{ли}. (Дaли гa Шyњкaми y Чeлeбeћy кa-су рaспрoдaли oвцe.) Дoшли мoјoј мaтaри: јeднy ми дaј цyрiцa, јeл мeнe јeли Рyжy, сeстру ми, дa чyвaмo јaњцe. Пoкoјнa мaтeр нијe дaлa и пoкoјни Душaн – нe дaјy. Aј Сeкa дoлaз^{ла} нeкoлкo пyтa и пoкoјни Мaркaн и oни мeнe дaднy. Кaжe, сaмo нeк чyвa прeкo лeтa.

Чyвaлa... Бoмe пoкoјни Мaркaн кaжe. (Дoшo пoкoјни Душaн дa јa йдeм тaмo.) Кaжe, вaлa, нeмoј je, чyвaлa je јaњцe прeкo лeтa и нeкa je нeг зимyje, имa и вaс тaмo, нeмoј тi. И oстaнeм jа.

Дoк je дoшлo прoлeћe, oђy jа дa йдeм кyћи. Йдeм jа мaтaри свoјoј, дoђe и мaтeр, oђy jа дa йдeм y Гркoвцe и гoтo^{во}. Oни мeни joпe нe дaднy. Пoчeли oни прoдaвaти oвцe, пoчeли прoдaвaти гoвe^{да}. (Штa je билo силнијe гoвeдa, oвaцa, рaскoпaли oндa тy сирaру, нeмa кo. Пyтaрyшa je сир^{ла}, a пoкoјни Аћимaц гoн^{јo} y Ливнo. Нa Пyтaљу вр^{јeднoм} гoн^{јo} прoдaвaти и сир и пyтaр и свe. Тo су oни рaд^{ли} свe и гoн^{ли}). Такo сaм jа oстaлa кoд њи, мeнe пoкoјни Мaркaн нијe дa. Кaжe: „Бaбa, Цyјa нeкa oстaнe кoд нaс и нeк ce yдa oд нaс.“

И дoлaз^{ла} je мoјa сeстpa Бoјa и-Сaрaјвa кaт je билa yдaтa дa мeнe вoдi y Сaрaјвo гoрe. (Oнa je yдaтa билa зa Рвaтa гoрe.) И пoкoјнa Сeкa нијe дaлa: „Нe дaмo ми Цyјe o-сeбe.“ И такo сaм jа oстaлa кoд њи и oд њи ce и yдaлa.

* * *

Звa мeнe Рaдe Цвiјaн. Јoј, мрзaк ми бiћo. Тo ти ce испoв^{јeдaм}. И пoкoјни Мaркaн рaдo би мe дa зa Рaдy. (Oт^{шла} Ђyкa Ђaпинa зa њгa.) Ми дoђи нa сaстaнaк кo- шкoлe. Дa, и oн дoлaзи^o нa сaстaнaк. Милй бoжe, мeни мyкa, a jој, мeнe пoдрaжyјy: „Eтo Рaдe.“ Мa кo!

И дoшo Рaдe из Вoјвoд^{нe} и Милoш Кoзoмoрa, бркo. И дoшo, мoј брaтe... Кo je jош* дoшo ш њимa... И сaт мeни пoкoјни Мaркaн кaжe: „Цyјo, дoшo je Рaдe; нeмa ти нeгo дaт^и тe зa Рaдy.“ И Мaркaн вoли^o Рaдy. Али jа. Мa кo! Јa нeћy пa нeћy. Нe мoш тi мeнe нaћeрaти. Пa Тoдe oнaј штo je билa oнa Мaркeлићa Стaнa зa њим. Й oн йстo звao мeнe. A jа нeћy, пa нeћy, пa нeћy... Пa дoлaзи пoкoјни Йлe из Гркoвaцa, пa дoлaзи пoкoјни Урoш Јoнцa мeнe звaти... Пa дoлaзи^o Милoш Глaв^{чaрoв}...

Нисaм jа мисл^{ла} ни зa Стeвy. Е пoслијe пoчe Стeвo сa мнoм ићи й-шкoлe, пoчe дoлaз^{ти} нa прeлo. Aјмe, Милoш кaт je дoлaзи^o Кyдрић и Милoш Лaбић! Али кaквo.

И Стeвy зaбoлi. (И oвo ћy ти пpичaти пa тi слимaj слoбoднo.) И Стeвo сa мнoм aш^{ковo}, и кaжe Чyкyрa: „Бoмe Стeвy зaбoл^{ло}.“ Ствaрнo бiћo слaп.

⁹¹ Ово није акценатски лик типичан за говор Бастаса. Претпостављамо да је за овакав изговор био пресудан бржи темпо говора и случајно угледање на акценат инфинитива.

И дођошѐ, мој браће, дође твоја прија Јока и покoјни Симо Теверoв. Дошли они мени рећи. Бо̀ме, ка̀жѐ, „нѐмā нек а̀ј за Стѐву“. А Ра̀де дошo да ме вoди! А сат цр̀није данā: нити а̀јде за Стѐву – бо̀ле^астан; Ма̀ркан да̀е ме за Ра̀ду. А мо̀ја дра̀га бра̀ћо.

Ка̀жѐ покoјнā стāрā: „Ву̀к је уда̀вијo Тoдoрова Кула̀ша у Дрази.“ Ка̀жѐ: „Ву̀чy вyци цигару у̀з Драгу, а вѝ ћете о-Цу̀јѐ нѝз Драгу.“

Ево Стѐвѐ и данас³ жива: јѐбo ми oн ма̀тѐр кад би oн жѝвиo да ја̀ нисам до̀шла. Није у̀ њега̀ ни́ко, бо̀лан, шпѝјo. И да̀ није бѝло покoјнo^к Ку̀кила, што је Ђу̀лина ма̀тѐр бѝла за̀ њим у Гла̀мочу, Стѐво би у̀мрo, бра̀те. Ка̀жѐ oн: „Да̀ј па̀рите га, бо̀га вам јѐбѐм!“

И до̀шла ја̀ за̀ њга. Да̀, ко гoђ^б до̀ђѐ, ка̀жѐ: „Цу̀јo, бoк т-убијo, вѝдиш да̀ ће Стѐво у̀мрати.“ Ако у̀мрѐ, реко, нисам ш њим лѐжāла, нисам нѝшта, ја̀ сам цу̀ра, нѝшта ја̀ oде сво̀јје пра̀вцом.

(Жена, 1923)

* * *

Да ја̀ ка̀жѐм сво̀је ѝме? Кр̀шћенo ѝме Весѐлѝнка, а на̀рот ме зна̀ као Вѐса. Ро̀ђена сам у сѐлу Ба̀стас^ама, тy сам жѝв^ала, тy сам се и у̀дāла и ѝмала дјѐцу и ка-смо ѝзбјегли, ѝзбјегли смо од рāта, oт...

Жѝв^ало се... О̀рāло се, ко̀пāло се, ко̀с^ало се, oвце се чу̀вале, го̀вѐ^ада се чу̀вала, др̀ва се сјѐкла и такo... Зна̀ ѝ oн тo.

У ма̀ју и ју̀ну ко̀пā се и обра̀ђивā се зѐмља, а у ју̀лу се ко̀си. Пoчмѐ се ко̀с^ати и òндā се ко̀си и òндā у а̀вгусту, кра̀ем ју̀ла, вр̀ше се. Ко̀сѐ се жѝта, вр̀ше се, под̀јѐлѝ се Ждрāловац, ко̀си се... Сва̀к oнo сво̀је ко̀си, ко̀ме ѝмā ко̀, ко̀ме нѐмā, òндā такo нѐко нѐком. Такo, покoси се. Òндā гoнѝмо у̀ кол^ама и во̀л^ама и гoнѝмо ку̀ћи и такo...

Дви офанзи́ве су прoшле: јѐдна чѐте^арест трѐћѐ, дрyгā чѐте^арест чѐт-вр̀тѐ. Чѐте^арест трѐћѐ у јану̀вару, око Јова̀ња, а чѐте^арест чѐтвр̀тѐ у фѐбру̀вару.

За во̀ду смо се па̀т^али, нѝје бѝло во̀дѐ. Јеси чу̀o за Мр̀тв^ацу? Їшла сам на Мр̀тв^ацу до̀н^ајѐти вуч^ају во̀дѐ. И бу̀нари по̀ Ждрāлoвцу, два бу̀нара бѝла на̀ наш кра̀ј, на Цвѝјāнoв кра̀ј – Цвѝјāни и Ђāпе, а тāмо Шѐгр̀ти. Ал до̀ђy, Шѐгр̀тā вѝшѐ па̀ покупѐ во̀ду. Ако за̀касниш, нѐмā во̀дѐ. И òнда смо по̀слије – бу̀нари. Нѝје... У̀ нас је бѝјo, у мо̀г oца бѝјo је бу̀нар ѝскопāт и òзидāт и зидo га тво̀ј дѝт Сѝма – Сѝма Козoмо^ара. Ал нѐмā цѝмѐнта да се малтѐр^ашѐ, нѐмā и òндā кад је по̀слије помѝр^ало се и до̀шло се до... на̀рот сѐлијo, òндā смо бу̀наре по̀слије.

Нѝје бѝло, јѐдна ку̀ћа, дво̀је чѐљāди нѝје ѝмало бу̀нара, òнo је свѐ ѝма-ло, сва̀к ѝмo сѐби бу̀нар. Кѝшнy во̀ду пѝли, а блāго гoни у Ждрāловац и по̀ј

у Ждраловцу и... Нè мош – ако по'йш кòт кућè, пòтроши вòду. Крива'ица и Басташ"ца прòврӯ у јесèн, почèтком нòвèmбра и, штà јà знàм, мòжда прйје мàло, и òндà прòмелу млини и òндà мèлè се што имàш òнò жйта, мèлèш из òногà и јèдè се пòслије. И òндà преко зймè, кад је јàка зима, знàдӯ полèћи, прòбйјàј лèт па пòј, нàпòј гòведа: двà вòла и двй крãв"це...

И тàкò кад је тàј рàт сàт нàстò и бјèжàли прет... гранáтама смо бјèжàли у Грахово, па из Грахова у Дрвãр, па из Дрвãра... Свè òставлãмо, бјèжймо да пòсједèмо у автòбусе, нèђе нèко и òстãе ђе имà нèко нèкога... И штà јà знàм. Мй смо дòшли у Кйкйнду...

(Жена, 1930)

* * *

Мà, штà сè тèрета вйд"ло, дòбро сè и жйво. Нèма шта нйсам рãдиò, а нàјвишè сам снãгè òставијò кòсèћи. У задњè вр"јеме јòпèт бйло лãкшè ка-сè прèстало йћи у план"ну. У планини бйло нàјтежè, али с"јèно бйло квал"тèтнйјè, рãзл"ка бòлè. Вуци у сãнама на вòл"ма... Крèни у сйтнè сãте да се стйгнè гòре док нè гранè. Док се дòренè јèдна тӯра, рачунај да је и прòшò дãn. Трèбà обеђавати кòт кућè дрӯгè пòслове...

* * *

Кòд нà-су бйле ковãн"це, нйје нйко кòсијò òвйм лèпарама што òвде рãдè. Штà ђе, тврђè трãве бйле, нè би с лèпарòм у плàнйнскйм трãвама нãв"љак зà дãn укòсијò.

Јà сам имò двй кòсе. Јèдну јà кӯпиò, дрӯгӯ пòкòјнй Јòво. Пòјãвè се у Мркоњ"ћу „метãлац“ кòсе, чйнй ми се да су й Словèнци производ"ли. Јèдна ми је бйла дòбра за вèћè трãвè, дòље у пољу, а дрӯгà за òкрãјке. Трèв"ле се дòбре и кò да сам һйò да тàкò бӯдӯ рãзл"чите. Òстали бйли сãмо скòсци, али вãзда бйле òштре кò...

Прет сãмй рàт кӯпйм јòш јèдну и однèсè й нӯ ђãвò ка-смо йзбегли. Òстала, òдн"јèло... Бйла и òна прãво дòбра. Ймалã је рãздора мàло ка-сам је йстом узò. Чйм сам је рãзбйјò, појãвиò се рãздор, али нйје бйјò дӯбоко. Пòслије тò клèпцом се пòправ"ло и бйла, брãте, дòбра. Нèкй Бутков"ћ Јòсип бйјò кòвãч, йсто из Мркоњ"ћа. Òвде сàт имãм òвӯ. Ма дà, из Мркоњ"ћа и òна. Дòбра и òна, али нèмã се штà кòс"ти, а йскрено речèно и нè могу вйшè. Бòлè рӯке, бòлè зглòбови... Пòшлãчèм òвò òкò кућè и тò ти је свè.

Бйлò је ковãчà у Мркоњ"ћу колкò ти бòк òђе. Штà-ш кад је сãв òвãј крãј тãмо йшò уз"мати кòсе. Е сãд нèмã ни ковãчà ни кòсãцã, свè прèшло на ма-

шиње. Чувени су били ковачи тамо. Чүб сам да и сада овде на пијаци долази неки Зөн"ћ. Мбра да је ономē нешто што је и прије бијо. Бијо је чувени ковач.

Сјѣхам се Боб"не косē. Имō „мујкушу“. Тō је било ко гүја оштро. Ондā и он бијо оштрац... Знаб надштр"ти, а знаб и чувати косу. Јā мислим да у план"ни са њим жив није мōгō кос"ти. Нароч"то ђē је чвөр. Билō је лүди јачи од њега и ђе су вел"ке траве па трѣбало снагē, није он мōгō. А вāмо ђе су тврђē траве биле, није мōгло с њим. И покōјни Стōћин дōбрō је кос"јō, али ни близо ко Боба у чвору. Ё, ка-се сиђē на ливаде, ондā је другā прича била. Бијо Стōћин јачи па дөрō и снагōм.

* * *

Зāјeba ме једнōм покōјни пр"јетель Ѐле... От"шō јā у гору усјећи ражањ. Пōниб сикиру и тестер"цу и угледāм једну јел"цу кō дā је нарүчена за ражња. Ништа сāмо што сам клекō да је отпилāм, кад неко зāгалāми: „У рме зākона стōј!“ Нē знам је л" била прōшла и гōдина како смо јā и покōјни Бōжо били на сүду збок шүмē и бōгами он ондā одлежā у зātвору. Да није било покōјнок Ѐле, и јā би. И рачунāм: ако ме и сад" уватї, неће ме бок спас"ти. Мислим се, нēмā мēни другē него бјѣжати. Оставим јā и сикиру и тестеру и бјѣжи.

Прōшло је некол"кō данā, видим јā пр"јетельа Ѐлу, а он се смїје, сүзе му йдү. „Штā се смїјеш?“ ,питāм јā. А он, нēмā зāцәнү се о-смїја. „Штā је, говōри.“ „Ама“, кāжē, „милий бōже, брз ли си.“ Па пōново ā-ха-хā. „Ма јеси ли ти бијō, бōгу ли ти твōк?!“ Кāжē: „Јесам. Јā сам тēбе мислијō звāти да стāнēш, али нисам мōгō о-смїја. Ништа јā глѣдāм, сā-те видим, сāt нē видим. Рѣкō би јā стāни, прїка, ал" не мōгу.“

Ё, мислим се, бүдē ли живōта, врат"ћу ти. Прōшло је врѣмена, одѣм јā у Рам"ће, а он у пōјети чүпā с"јѣно кљүчом, окрѣнүт лѣћ"ма према врат"ма. Јā му се прїшүњам па га уватим за рамēна и дрѣкнѣм. Ништа оскочї о-зѣмљē. Реко: „Вратї л" ти?“ Кāжē: „Бōгами вратї.“

* * *

Овā је била дужинē четрнѣст и седамдѣсѣт, а ширōка осам мѣтārā. З гōрњē стрāнē била дōста у зѣмљи, читав дōњї дїбō. Није овō ништа кākō је некад била озїдāта. Покōјни старї прāвијō је тринѣз гōдїнā. Оклѣши по јѣдан кāmēн и ондā āје за другим пōслов. Лākō је сада бити мајстор. Прїје за онē комаде око вратā трѣбало пō ц"јѣли дан да се јѣдан кāmēн обрāдї. И дешāвало сē да на крају мајстор ударї зādњї пүт чѣк"ћом и пүкнē читав кāmēн.

Горала двапѹт – у Другом рату и сат послим овок рата. Била остала, нису је запалили у рату, али неко послије запали траву и изгорѹ. Нема ниједна ц'јела кућа осим Ј'дине, а ни они нису тамо, тако да мош рачунати да ће њи то врло брзо ђаво одн'јети. Све зарасло у травуљ'ну, не може се проћи до кућа. Нароч'то око нашег бунара намнож'ло се багрѹе.

Ма, то је било ко црква озидато. Сви су редови били исти, све једнака ширина свак-камена. Горе повр кућа бијо добар мајден и с вол'ма се вук-о камѹн. Била покривена бетонском циглом⁹² и остала чиста ко да је јуче стављена. Овде сат покрију једне год'не, догод'не већ поцрњи цигла. Ђе ли она клима, ђе ли ова овде ето погледј, већ пром'јенила боју, почела црн'ти.

Попуцало је унутра доста камена у појару, доста мајстори поразбијали зидајући, а и онај лопов ис Каблића покупио они најлепши комада. Била четвора врата и седам већи прозора и око њи сваки камѹн ко саливен. Ево види – голѹм оком се види да фали ко зна кол'ко.

Ма да. Јави ми Милорат. Каже: „Ујаче, ено гонѹ ти камѹн са доње куће.“ Каже, продо Мајстор покoјноѹ Уроша њи свој и ваш камѹн неком ис Каблића. И зовне Драго Мајстора и упита га је л' истина да је он то урадио. Каже му Мајстор: са-ћу ја теби дати његов број и речи нек се мени јави па да му ја кажем шта сам му продо. И зовне Драго ток Хвата и нема кут – призна. Нудио он да ђоја откupi камѹн, да нам направѹ викенд'цу за камѹн тамо... Касније кажу стрпало га у затвор, крао редом. Ето, причају да је њи прије одлеж-о – убијо рођену матѹр. И шта-ш ти о ток ч'јека очекивати...

И да, пита нас Драго, каже свакако ће прав'ти кућу, ова што смо куп'ли от Петра слаба, мала, би ли ми њему дали да пререне камѹн и овде направѹ кућу. Насмијашмо се ми: ко ти брани, боље нек они да краду камѹн, нема га ко сачувати тамо.

И јопѹт се ч'је с онѹм лоповом, рачун-о да неће више прав'ти петљаније, и погодѹ да за пет хил'ада прѹера камѹн у Бањалуку. И довозио је то Славко Вујева, Перо Вујева му стрѹц. Тамо су они товар'ли, а овде долаз'ли момци истоварати, плаћали ѹм. Глед-о сам онѹ момке, рек-о би пуни снагѹ, а једво подигну онѹ мање комаде. Нема, камѹн ко сѹр, а они не могу. А кажу да је све ове вел'ке комаде сам подизо мој покoјни бра' Тодор. Нема више ни онѹ снагѹ ни мајсторѹ, све машине радѹ...

И одѹ Драго, било му сумљиво, и услика он-о што је остало послије другѹ-трѹе туре, не знам којѹ, и ка-су доћерали задњу туру, види да по-ново фали они лепши комада – укр-о јопѹт лопов... Галам'јо Драго на њга, али неће паз да призна. Прич-о Славко послије да га избацио ис камијона, осрамотио га. И тако, како било, било, дотекло је камена да се ове озидѹ.

⁹² У говору Бастаса лексемом *цигла* означава се цријеп.

Ё, пòслије мўка наћи кò ће зидати. Нè зна нїко тò рад"ти, нèмā óвде тї мајстòрā, јòш се радї у Далмāцији и Хèрцегов"ни, али óвде нит їмā кāмена ни мајстòрā. И нађè нèкòк Пољāка ис Прњāвора. Нè требā дўшу гр"јèшити, дòбрò је озидò, али, браће, нè знā клèсаги. И сā њїм је бїло проблèма. Тражијò пàре унапријèт и Драго му свè исплāтї. Каснијò у почèтку, ушò ў пò лєта док је пòчò зидати, потрòшијò пàре и òће да без òзїдāнї лāставїцā òставї до прòлєћа. Ушло се дўбоко ў зїму док је покривèна. Јā покрївò прњц"ма и картоном да нè мрзнè бèтòн. Штā-ш, мїнуси по нòћи, не вр"јèдї. Тражијò пòслије јòш пàрā, нè знāм ни кāко су р"јèшили. Углāвнòм бїлò је мўкè да се òзїдā, а коштало бòга пїтāј кòл"кò, тò нè знāм нит ми гòворї.

Сāд" је јā мислїм отпрїл"кè двāнè-са дèвет. Тāмо су зїдови бїли ў дòњї крај ширòки шездèсèт цèнтї а гòре пò мèтра. Зїдало се ў двā рèда, а їзмеђу се стāвлò крèч. Зātò сè мòгло и срўш"ти да се сачўвā кāmèн. Ђāвò би је сādā рāставиò ка-се цїменат стāвлā. Óвде је сāt јèдан рèд", а їзнўтра изолац"ја. И тākò ти је тò...

* * *

Трèбалò је тркāлā усјећи и òдèм јā гòре повр кућè. Нàсјекò сам дò вољè и тāmāн òћу да пòђèм кўћи, кад вїдїм јèдну рāvна ко св"јèћа и вратїм се да ї нў ос"јèчем. Узмèm дòље при дну да штò нїжè òдрèжèm, кад нèшто ме зā рўку цòпї. Јā пòгледā – пòскок бјèжї. Млад"ца òнā нїкла ис пāња и он је тў лèжò и ка-сам му прїмакò рўку, ўједè ме. (Ёво вїдїш, ї сат се знāју зўби.) И кў-ћу, штā ћу, јā вїдїм бјèжї пòскок и дòђе ми нèшто: ако ће мèне ћāво òдн"јèти, нèш нї тї òстати. И јā зā њїм кроз òнè грāне, стїгнèm га и згāзїм нòгама.

Дòлетїм кўћи што сам бржè мòгò, òнò стèгнèm и на бицїкло. Ѐшò сā мнòм пòкòјнї Рāшко. Журїмо мї и òсјетїм да ме пòч"њè гўш"ти. Стїгли у Челèбїћ и òдмā тāмо у амбулāнту. Бїјò нèкї дòктор ћòро, мајку му ј..., и ўзè нèкцију да ми дā, а јā сāмо (уздах). Углèдò је тò Ѐво бòлн"чār и сāмо му їзби òнў нèкцију из рўкè. Нїје бїјò зрāk избāц"јò...

Òдлèжò сам трї дāна у бòлн"ци. Бўкн"ла је рўка, бòже сачўвāј, поцрн"ла. Чèтвртї дāн пòчèло прòлаз"ти и пўштè ме кўћи.

* * *

Бїлò је лўдї што су мòгли и пòèсти и пòпити. Кòс"ли смо пòкòјнї Ђўка и јā на Кривāїци. Пòн"јèли смо дòрчак и бїјò бāрдāk ò-седам лїтārā вòдè. Далèко нòс"ти вòду, а нèмāш" хè нал"ти. Òд нāз до Кривāїцè їмā пèт кїлометārā.

Кòс"ли смо мй до дòр"чка и сјèли да јèдèмо, кад èто ти Л. Ш.: „Добрò-јтро, лӯди.“ „Добрò-јтро.“ „Кàко сте, кàко кòт кућè?“ „Дòбро, кàко кòтебе?“ Кàжè: „Имàте ли случàјно вòдè да се нàпијем?“ „Имàмо“, кàжèмо му мй. Нисмо ни пили прйè дòр"чка, сàмо пòмало нàсӯли у вод"јере. Кàжè он: „Имàте ли ви јòш вòдè?“ Кàжè пòкòјнй Ђука: „Нèмàмо, али слòбодно тй свè пòпи ако мòш.“ И нàврнӯ он онàј бàрдàк и клò, клò, клòк... и свè пòпи. И нйшта бàцй прàзан бàрдàк нà земљу.

Јà и Ђука сàмо се зглèдашмо. Нисмо му знàли зà крај нй јà нй он. Нè сјèћàм се кàко смо пòслијè зà воду, али тò 'е жйвà йстина.

(Мушкарац, 1935)

* * *

Знàш тй кàкò 'е М. П. зàпјевò кад му је ујàк умрò? Било нй чèтворо дјèцè и умрè йм һàһа. Òстала пòкòјнà П. са чèтворо сирочàди. И кад је била сàхрана, дòђу му ујàци, понапијали се и зàпјевајӯ. И зàпàмтијò је то М. и заклетè се и кàжè мàтари ако бӯдè жйв да ће им вратити.

И дòчекà да му умрè јèдан ујàк. Упàли трактор, сјèдè мàтèр нà трактор и у Сàјков"ћ. Прòшлà 'е сàхрана, рúчали и кад је сјèò у трактор, зàпјевà и-свè-глàса. Кàжӯ, зглèдашè се лӯди, штà му је, да нйје полудийò... Òндà пòслијè чӯли штà 'е било...

* * *

Тàмо била бèгов"на, била кýла бèго"ва у Челèбйћу. Брàһа ймала вèл"кò блàго, држàли òвце и кòзе... Òкрèнè зима тèшка и нèстанè йм с"јèна: полàгали слàмè, траж"ли од лӯдй, дàвали йм и нйје дò краја мòгло бити и рèчè йм бèк (нàјстарй бйјò Дýјо, Дýшан): „Дè тй, Дýјо, тò изрèни блàго, свè ће ти пòцркати, одрèни у план"ну кèрове и блàго и ако прèживè, прèживè, ако не прèживè, свàкàко ти нèмà òд нй кòристи. И он јàдан тò мòрò урад"ти и òдрèнè блàго у шуму. Òстали тужни нй чèтри (нè знàм јесу ли ймали пòрод"цу, нису ли) и презйм"ли су òни кòт кућè, а блàго у шуми и кèрови и свè. Кат кàжè, òвàј, у прòљеће нèкò 'е чӯò првй звòно, било звòно на òвну. Èно, кàжè, чӯје се звòно, èно, кàжè, чӯје се, йзашло й шумè Дýйино звòно. Ма кàкво, кàжè, звòно, òни јàдни ко рàњеници, тò 'е изгин"ло зимус и вӯци подàв"ли. Кад бòгме дрýгй дàн чӯје се звòно бòлè. Рèчè бек: „Дýјо, èно звòно се чӯје, йди глèдàј је ли свè жйво.“ Òни гòре – нè знàм је ли двòе-трòе фàл"ло (или су кèрови глàдни били па пòјели или вӯкови, углавнòм нйје фàл"ло нйшта). И òндà бèк рèчè: „Дорèнте у полè и разд"јèл"ћу вас. Дàћу вам свàкòм пòнешто

и ајте свѧк на свò'е. Òставѧ једнòк у Челèбѧћ тѧмо ђè 'е Пèша бѧјò Козòмора, бѧјò Пèша, бѧјò Бòђа, бѧло ѧ је (бѧлѧ 'е једна па òндѧ разрòд'ли се) и, òвѧј, једнòга у Бòгдаше, једнòк у Бастѧсе, а четвòртòк у Шумњѧке, у Гламòч. И тѧкò су ò-тè једнè пòрод'цè четри ѧзашле.

* * *

И штѧ да кѧжèм. Ка-сам бѧла млада, па тѧдѧ 'е Ждрѧловац д'јелијò се на свѧ сèла нѧшè околѧнè, òвѧј, Бòјмунти, Раданòвци, Врòб'ца, Бòгдаши, и бѧстѧшкѧ је бѧјò тѧмо дѧлè, бòјмускѧ је до Бастѧшѧна ђе 'е бѧло мòкро. Кò-с'ло сè от краја до краја. На Пèтровдѧн су дòлаз'ли кò-шкòлè бѧстѧшкè лѧуди да д'јелè лѧније. Сјед'ли су пот клèном кòд Мѧрка Лѧбòјè кѧћè и ѧшли су нѧјпðвò да размјерè лѧније и ударали брòеве и òндѧ су брòеве изнòсили и у капу стѧвљали и м'јешали у капи и излѧч'ли кò'егѧ ђе кòјѧ лѧнија дòпасти како дòпанè брòј.

Али кòл'кò је бѧло мòкро, мòрали су кòлац што се с'јèно нòсѧ набити у земљу и нѧ њему стѧв'ти нèкѧ огрѧч, нèшто да се вѧдѧ нѧ дну лѧнијè кòл'кò је дужина, али тò 'е бѧло мòкро да те бòк сѧчѧвѧ. Мòрало сè траж'ти, нѧрòч'то преко Мрòтв'цè прòћи да се мòже прèнијèти нѧв'љак нѧ сѧво и ка се свè пò-купѧ, на једно мјèсто сѧдеђè се, ал нè може се гòн'ти кѧћи док јèсèн нè дòђè, док не прèсѧшѧ мѧло Ждрѧловац, а ѧ тѧдѧ сè мòрало, гòвòр'ло сè, плѧвити. Натòвари по нèкол'кò нѧв'љѧкѧ нѧ кола и са вòлов'ма гòнè се ђе 'е сѧво, ђе се мòгѧ тòвар'ти. И тò истòварѧмо и врѧћѧмо се пòново пò другò с'јèно. И тòварѧмо пòмало, али јòпè су вòлови прòпадали, јèдво се чѧпѧли ѧ-Ждрѧлòвца.

И гòн'ли преко чѧтавòк пòља и тѧмо испод Бòгдѧшѧ. Тѧдѧ се није òстављала ни бѧра, ни сѧтнò – свè сè гòн'ло кѧћи. Лѧуди држѧли пѧно стòкè па 'е трèбало пѧно с'јèна. Вòз'ло се и да се прòдѧ бòгами. Па и акò је бѧра, мòгла сè прòдати Хрвѧт'ма у Рѧјѧне, у Лѧштѧне... Нѧсу ѧмали тòгѧ за кòс'ти па су кѧповѧли òд нашѧ лѧдѧ.

Бѧлò 'е пѧтњè. Пòђи òт кућè, па трèбѧ дѧго ѧћи да се дòђè дò тамо. Нòсѧ се рѧна, нòсѧ се... вѧле, грѧбље, свè нѧ лèђ'ма. У Ждрѧлòвцу вòда нè ваљѧ, ко бèнзѧн бѧла, ко нѧфта, мѧсна, рѧжна, није се мòгла пѧти. Бѧлò 'е пѧтњè да није мòгло гòрè. Али јòпè се сѧрѧдѧ, није бѧло тèшко, лѧуди су нѧвикли, мòрали су тѧкò да рѧдè. Кѧснијè сè Ждрѧловац прòкопò. Прèсѧшило, мòгло сè куд òћеш.

Није бѧло ни за бѧга вòдè, па су се кòпѧли бунѧри пò Ждрѧлòвцу. Упанè гòвече у бунѧр па се излѧч'ло кòноп'ма, кòпѧ се бунѧр док се ѧзвѧдѧ. Па су се дòмудрѧли, па вòзи кòрта на бунѧре. Бѧлò 'е пѧтњè свѧкè. Зòви кòсце и кѧпил'це да кѧпè поштò је дал'чѧна бѧла вèликѧ...

* * *

Људи су кречане палли и за себе и за продају. Ишло се у планну, сјекла се дрва...

Најпрво би се ископала рупа – ако се ради велка кречана, велку рупу ископај. Па се траже мајстори да се озидā, и ка-се озидā, горе се ћемерѝ (звало се ћемер) да се сведē, да само мало имā отвора. И на крају ка-се заврши, и отвор се затварā, а са странē се отвори ку-се дрва убацују.

Унутра се стављало као кошулица, танки слој камена, онај дебелѝ што је за креч да не би горијо пуно, да буде прави креч. И онда се сјекла дрва и пилала се на цјепље. Требало је пуно дрва док се направѝ десет метара креча. И то траје најмање петнез данā: док се озидā кречана, док се све срѝди и принесу дрва. И онда се, отвори се кречана, почме се ложти и три дана и три ноћи ложѝ се бес прѝстанка. Не прѝстае се ложти. И ка-се заврши са лажњем, затворе се и та врата ку-су се дрва убаћивала и дежурā се по недљу данā да не би куд отворло, да не би одува била. Затрпавало се земљом около, набаћивало и земље и буса, и ка се смири ватра, онда се може напуштати да се иде кући. А прво недљу данā није се смјело остављати ни даном ни ноћи – вѝзда се дежурало код њē.

Касније кад остоји један мјесец данā, отварā се кречана и вѝди се креч и вѝзи се кући. Неко је купово на мјесту, било је јефтѝније, а ка-се довозло кући, онда је бијо скупљи. И што се не продā, направѝ се поново ова... као за креч ће се гасти. Тај камѝн што се доренē, то се зовē живѝ креч. И онда кад га стану гасти, лјѝвā се вода и ставља се камѝн по камѝн и то се раствара и добије се прави креч. И тада људи носē на крѝчење. Док је свѝжш, онда је најбољи, најбоље крѝчи.

Продавало се и метрима, и на киле, и на посуде, и свāкако. Углавном, мѝго се продати. Мѝгло се доста зарадти. Ка-смо ми кречану палли, кућа се радла и за те паре мѝгло се матријал купти да се кућа урадѝ, унутра да се израдѝ, да се купи матријал за кућу. На примѝр цименат, даске за патос и то. Мѝгло се доста зарадти.

Али трѝбало је и радѝнике платти. Није један чѝек мѝго ниѝкат, гѝзда није мѝго сам урадти, мѝро је плаћати радѝнике. Код нас је било, по пет-шѝст људи свāки дан радло. Петнез данā по пет-шѝст људи радло је. И неѝки су плаћани новцом, неѝкима је одрађивало се за другѝ, нешто кад радē и такѝ... Знам да су радли... И Радановчāнā, било ѝ је – четворца. Па било нас је по шѝстѝро-сѝдмѝро.

* * *

Жѝне су радле свāку раћу: и купле, и копале, и кућу уздрѝжавале, а повр свѝгā мѝрале су цѝре купти рѝво, па су трѝбале вѝну прати, па чушљати,

гребенати, није онда било ни онē дрдē што сē нòс"ло, свē је рúчно рађено. Ако нēшто навел"ко ткājū, сабрале би прēље – бұди по двад"сēt" жēнā прēди да зā вечē опрēдū штò вйшē. И ондā би се снòвāло и навйјало и пòчми ткāти. Па нēкадā и по свū зйму трāје, док се òткā кòл"кò трēбā.

Ткāли су се простирачи за пàтос, ткāле су се врēхе за жйто, онē тòрб"це мālē, вєл"кē – свē сē рúчно рад"ло. Каснијē машинā шйвāћā, пòчєло сē шйти. Пòнешто сєлāчкò сāшй: кòшуљу, блузу, кєцє"ље се нòсиле. Тò је на машинє рађено а рāнијē рúчно. Шйле се и кòшуље. Свè што сē нòс"ло, свè сē рúчно шйло. Нйје нйшта било кўпи па нòси.

Ткāле су се и звāнē поврāзаче. Ка-се йдē на лйваду, да се свēжē пòсуда у кòјò се рúчак нòсй. Да се стāвй на поврāзаче и ймајū нā ньòј ўз"це, гòре се зāвєжē око сұда и ў томē сē нòс"ло на лйваду рúчак.

Нєвисте кòјē су дòлаз"ле и рађале дјєцу, мòрале су бєш"ке прт"ти на рамєна и нòс"ти бєбе на лйваду и кўп"ти. Нйје било сјєд"ти кòт кућē као дāнас што се рāдй. Дòк мāло, òдмā у òбдāнйште и бєз бригē. Òндā се на лйваду мāло сјєди зāбāљā и ако ймā стāријò д"јєте, зāбāљā мālò, а нєв"сте кўпē бòгами. Нйје било лєжати. Мòрале су кўп"ти. Било и змијā и комāрāцā, али йшла су на лйваду дјєца нєјāкā.

(Жена, 1942)

* * *

А јòј, дòшò пòкòјнй ўјāк кòд нās пјєшкē прēко поља рāно. (Бòре бй'ò зāјєбāнт, вāзда нēшто извòдй'ò. Ймā онā тйца што пјєвā прйје сн"јєга, и ондā кад је он òдглумй, нйко нє би рєкò да нйје тйца. Бòк ствòри'ò ко да тйца пјєвā. И чйм су сјєли ў кућу, пòчē Бòре глум"ти тйцу.) Нйшта што су сјєли, нє знāм је ли и кāву пòпи'ò, òће ўјāк да йдē кўћи. Кāжē пòкòјнй ћāћā: „Штā је, бòлан, йстом си дòшò?! Òстани па рúчāј, па ондā полāко ајде.“ Кāжē ўјāк: „Ћурò, òвā ме тйца нйкат нйје прєвар"ла. Сн"јєк ће сйгурно.“ И нємā, скòчй, на врāта и òде ўјāк глāдан кўћи прēко поља...

Ма кāкав сн"јєк, свè вєдро. Испрйчали пòслйје ћāћй да је бйла Бòр"на петљāнијā... Нйшта пòкòјнй ћāћā смйје се, вāкò рāдй рамєн"мā...

(Мушкарац, 1953)

* * *

Бйјò је тў Дрāго мјєсєц" дāнā, òднекйдāн òт"шò. Спāвò у свòјòј кўћи. Свè нāправйјò. Льєпшē сāд у нєгòвòј кўћи чўдо него вāмо ћє. Åмā, тò срє-

д'ло, дивѠта сѧд. И он̄у сѧбу направ'ло, он̄у вѣл'к̄у. Приш'лѠ је лампѣрију гѠре, од Мйло'рада да је доћерѠ, имѠ Мйло'рад'.

И Ѡнда Ѡн приши'Ѡ гѠре т̄у лампѣрију и Ѡнај крѣч стѧрй ѠдбијѠ, нѠвй забѧц'јѠ, пѠново Ѡн забѧцијѠ. О, ѡвѠ. ТѠ сѧмо Ѡн мѠре, тѠ нйко жйв нѣ море. ЗабѧцијѠ пѠново, йзравнѠ тѠ, срѣдијѠ он̄у сѧбу дѠље. И сѧд направ'јѠ, кѧжѣм ти, мѠј брѧте. А дѠље срѣдијѠ Ѡнѣ двй. ПатѠс онѧј стѧрй. Али нйје нѣшто прѠпѠ. Вѧљѧ.

Ѡнда он̄у гѠре лѧстав'цу. ТѠ йз̄ума... Ѡн ѡнѠ гѠре тѣр-пѧпйр да јѠпѣ пришије, кѧјѣ, гњйле дѧске, нѣ мо'ре. И Ѡн сѧт имѠ нѣкѣ лѣтв'це од Ѡнѣ што је скидѠ с плафѠна, знѧш кѧко сѣ досадѧ, Ѡнѣ лѣтв'це три са три, двѧ са двѧ, гѠре се приш'ј̄у и Ѡнда се пѠ томѣ мѧлтер ѡдарѧ. И Ѡнда тѠ. Ѡн је тѠ св̄у лѧстав'цу Ѡнйје лѣтв'цама испришивѠ јѣдну дѠ другѣ, нѣма рѧзмака двѧ-три цѣнта. И Ѡнда је Ѡн кад је тѠ урадијѠ, између Ѡнйје лѣтвйца нѧбијѠ мѧлтера, имѠ нѣ-кѠга ж̄утѠга п'јѣска и крѣча и тѠ је нѧбијѠ и пѠново Ѡнда фасѧду нѧбијѠ нѧ тѠ, а гѠре му је при в̄ру тѣр-пѧпйр. Кѧжѣ, гѠре му је вйсоко, нйсам гѠре мѠгѠ, а дѠљѣ је јѣдан мѣтар од зѣмљѣ, кѧжѣ, мѣтијѠ сам лйм испо-тйје лѣтвйцѧ. И сѧт ка-тй глѣдѧш, рѣкѠ би испо-тйје лѣтвйцѧ нйсу тѠ дѧске и бр̄вна, тѠ је бѣтѠн кѧкѠ је тѠ урад'ло. Урад'ло п ѣто ти.

Ѡнѣ дѠље двй сѧб'це – тѠ је йсто јѠш прије урад'јѠ, тѠ је Ѡн зѧбачу пѠново на ѠнѠ. СкинѠ и пѠново зѧбачу. ГѠре му је у јѣдној патѠс, а у јѣдној плафѠн, Ѡвѧј, крѣч, Ѡкречи'Ѡ. И прирѠднй пат вѠдѣ.

Нѣ требѧ му хйдрѠфѠр. Из бунѧра ѠзгѠр. Кѧрѣ: „Вйди притйска добрѠ-га.“ Йдѣ прирѠднй пат. Ймѧ и т̄уш-каду, направ'јѠ. Сѧмо бунѧр му ѠзгѠ слѧп. Кѧже: ако крѧва стѧнѣ нѧ ѧга, прѠпашйѣ дѠље. Слѧп. Ёто ти, мѠј брѧте. Тѧмо мѧло направйјѠ сѣптйкѣ, ймѧ иза стѧрѣ к̄уће јѣдно мѣтар, мѣтар и двѧјѣст. Нѣ требѧ му вѣћѣ, мѠј брѧте.

А дѠљѣ је тѠ йзуми'Ѡ, нѧлијѠ је дѠље, нѣ знѧм, рѧспилѠ јѣдну грѣду Ѡно-гѧ у пѠдруму и Ѡнда је нѧ тѠ нѧлијѠ бѣтѠн двѧ са двѧ, кол'кѠ ли је, три са три. НѧлијѠ грѣду, нѧлијѠ, мѠј брѧте, тѠ је ѡвѠ. КѧкѠ је тѠ урад'ло: о-дрвенѣ к̄уће нѧкѠ стѧрѣ Ѡн је направй'Ѡ прав̄у к̄ућ'цу и правѠ ко нѠва.

* * *

Ма знѧш кѧко ми је тѣшко бйло. Жѧлијѣ ми је бйло него ка-су ми ѡѧѧ и мѧтѣр ѡмрѧли. НеѠбично, сѧма, прѧзна к̄ућа, болѧн. Ѡнѧ је јѧдна бйла бѠле-сна, мѠрѠ је сл̄уж'ти ко мѧло д'јѣте, али јѠпѣт је мѣни, кѧјѣм ти, друкчијѣ бйло. Ёто^ѧ ти. Јѧ сам вѧзда на врѧта ка-дѠлазйм, вѧзда вйчѣм, Ѡтварѧм: „Мѧро, јеси ли жйва?“ И Ѡна нѣкадѧ јѧдна се ѠзѠвнѣ и кѧжѣ: „Јѣсам жйвѧ“, а нѣкадѧ нѣ мо'ре и ѡутй. Ёто^ѧ ти. ТѠ је мѣни пр̄вѠ бйло.

Ѡсјет'лѧ је Ѡна тѠ прије на јѣдно десѣтак-пѣтнѣз-дѧнѧ. ВйдијѠ сам јѧ и нѧ ѡѠј, нйје мѠгла нй ш чйм, и пѠкѠјн̄у мѧтѣр је вѧзда звѧла, а нйкад је нйје

спомѐн^{ла} прије. И ондā м^јѐња се. Нѐкат пòцрнї башкò црнā зѐмља. А нѐ-кадā се прòм^јѐнѐ, пòплāvї нāкò, пòжүтї... М^јѐњала сѐ. И ондā нїси мòгò, ү заднò вр^јѐме нїје мòгла ни јѐсти, слāбо, нїшта. Јā јòј дāднѐм, она пòвраћā.

Сāмо гāдно кад нѐмā нїкога. Срѐћа па су се трѐв^{ли} овї Јāнеков^{ћи}. И Милан и Срђо вāљали су ми глāвѐ, мòј брāте. Знāш кад нѐмā нїко, мòј брāте. Црнò ò нāпāко ка-се нѐ нāдāш. Срѐћòм, òни дòђòшѐ тѐ сүботѐ. Òдмā^{је} ò твòј стāрї – јели дрүгї дāн, јели òстї дāн. Тòдòр зòвѐ. Ёво, ка^е, үмрò и Вѐсо.

И тākò, кāжѐм ти, да су ми вāљали и Милан и Срђо. И Љүб^{ца}, и онāј мālї, Срђїн. Јāнко. Ётò^а ти. Ве^чѐрас, јā мїслїм, òн трѐбā с мòра. Кāжѐ Милан у нѐд^{љу} ћѐ вāмо. Ка-су òни вāмо крѐн^{ли}, ондā òни крѐн^{ли} дòље – Срђо и жѐна му и дјѐца. Е сāt, онѐ вѐчѐрас или сүтра вāмо – јā нѐ знāм.

* * *

Ма òмајү сād òни рāнѐ кòд мене. Јā нїма үгријѐм варѐн^{кѐ}, сүруткѐ, сүвò-крүва. Нāдрү се. Јүтрòс јā гòнїм òвце дòље, а òн преко òвїје нївā нòсї нѐкү плѐћку дòље. Реко, ёно нѐко бāцијò нѐкү плѐћку. Òставї òн нѐђе, закòпā и пòслије кад òгладнї, ондā òн... Ма òмāм јā, онā ми дòн^јѐла из Лївна, из мѐсарѐ, Мāра па се тò свѐ усмрд^{ло}, үцрвāло. Тѐ ћу га јā, не мòгу свѐ свòе ствāри држати, а да јā онāј òтпā^а држїм у замрзївāчу. И мѐтнѐм у нѐкò бүре тāмо, ка-се онò свѐ үцрвāло, усмрд^{ло} се. Јā нїма бāцїм. Нѐкадā прѐврнү òнò, а нѐкадā нѐћѐ. И òмајү, кāжѐм ти, тѐ рāнѐ.

Òндā док је тү бїјò Дрāго, док су бїли овї Вүканов^{ћи}. Нїсам вїдїò да ко онā Милòјкова жѐна: свòју рāну күвā, па нїшта пуну шѐрпу òм нòсї и дāvā. Кāко вòлї кѐрове...

Ма òмāм ò пѐт. А нїси тї вїдијò онога мālòга, тā-је свѐзāн вāзда, тā-је сāмо прѐ-кућòм. Òвѐ нїсам вѐзò. Јѐсам күју и Зелòва па òни знāдү за лāнац. А онāј црнї и онāј – нѐ би га бòк үват^јò. Нїје се вѐзò, нѐ знā за лāнац и нѐће да дòђѐ. Òндā òвогā сам мālòга пòчò одмалѐна. Вѐжѐм га. Пò му гòд^{нѐ}, јесѐнас се окòтијò. Јѐдан рѐкò òдн^јѐти га, пòслїје нārѐсто и тò тākò и òстò... Сāмо би сād òставиò òногā млāдòга и òвогā вѐл^кòга Зелòва, а онѐ би дāò.

Òндā се сād^а мїтārѐ. Пāдā чүпа ш нї. Па јѐдан Хрвāt бїјò тү и кāжѐ ајде ми дāј òвогā. Е нѐ дāм ти òвогā да ми нѐ знāм ти кòѐ пāре дāvāш. Кāжѐ: дѐ ми тѐ чүпѐ што òтпадā ш нї, дѐдѐ ми потрпāj у јѐдну кѐсу. Првї пүт чүде. Кāжѐ – тò^{је} дòбро за мїшеве. Кāжѐ: јā тò мѐтнѐм у свòе ауто, ү кола и нѐће ти мїш^к дòћи. Јā му нārүгò от кѐра и òднесе. А јā òсто првї пүт чүде.

Нѐ би мòгò од мїша òстати òвде да нѐмā кѐра. Òд нї чѐтвò^{ро}-пѐтò^{ро} тү окò кућѐ нѐ море нїшта прићи. Ни вүк, ни мѐђет, ни лїс^{ца}... Òндā у сѐлу òвде... Сāмо Јòв^{ца} нѐ волї ò òвде прѐ-кућò^м му. Бацā пѐтārде. Кāжѐ: јā ћу нїма куп^{ти} крүва, сāмо нѐмòј да ми òдү āмо. Па штā ти смѐтајү? Нѐ волїм ò јā, тākò кāѐ. Па реко, нїко у сѐло òвде нѐ мò^{ре} дòћи с кòл^{ма} а да га òни не

òсјетē. Òдмā òни испрè-кућē чўјў да йдў нєкā кòла ўз ўл"цу и òдмā òни вāмо дòлетē. Реко, чўвајў ц"јелò сèло, трèбā свї да й глèдāте ка-дòћў прè-кућу.

(Мушкарац, 1956)

* * *

Дòшò, мòј брāте, рèд да јā и Милан Цвїјāн стрāжāрїмо и јā се йспр"јèчїм с кòл"ма испод Ђāпинїје кўћā повр Нїк"чинè прòдāвн"цè да нè море нїко прòћи. Мрāк, прст се прèд оком нè в"дї, а лāдно, и сјèд"ли мї ў кол"ма. Нїће нїкогā, дòсāдно, скòро пòнòћ, мї пòчèли и др"јèмати.

Кад одјèднòм чўде се нèкā бўка тāмо ò-шкòлè. Чўјемо мї йдè нèкò вò-з"ло, али, разўм"јеш, нїће се нè в"дї свјèтло. Чèкāј, чèкāј, òнò се прим"чè, али нèмā свјèтла. Ймāмо мї пўшке, дā, али нè знāмо ни кò йдè, ни штā йдè. Нè знāмо штā урāд"ти; јā б" пўцò да се не бòјим ўб"ти кòга пòзнāта, али, разўм"јеш, нè в"дїм ни ћè б" пўцò. А òнò свè тòближè, прим"чè се.

Вїдїм јā òднїòћāвò шāлу, нèмā него склāњати се, по зврци се чўје да је нèшто вèл"ко. Јā òкрèнў кљўч – àуто ни да чўје. Јā јòпèт – нèће. А òнò сāмо што нїје стїгло дò нāс. Штā сāt – бјèжи йс кòлā, спāшāвāј глāву. Кāжèm јā: Бјèжмо, Милане, йзгин"ћемо. Нека рāзбије àуто, да нам је сāмо глāву спāс"ти. Òтворї јā свòја врāта, кад Милан зāјаўкā: „Ајме мèни, мāјко мòја, ћè ћу ти кòсти òстав"ти!“ Сјèтї се јā, разўм"јеш, штò Милан пòмāжè: јā йзвadiјò из врāтā онў квāку што се òгвāрā ш òòм да ми цўр"ца не утèчè ка-сјèдè и нèмā Милан кудā. А јā се мїслим штā ћу – нè могу му пòмоћи, йдèm се мāкар јā спāс"ти а Милан нека пòгинè ако је сўћено, штā-ш. И тākò јā йскочим йс кòлā и чèкāм штā ће бїти...

Кад, мòј брāте, òнò се зāуставї испрèт кòлā, нèмā пò метра јòш, вākò вòл"кò. Кат кò је – Лāз"на Радивòјша с трāктором врāћò се ò-Савè, сјèкò дрва. Мїлї бòже, кат пòчè галāмити нā нас, òће да нас пòб"је, цаба нāми нāше пўшке. Знāте кākāв је Лāз"на. Јèдво жїву глāву извўкошмо...

(Мушкарац, 1963)

V. ЛИТЕРАТУРА

- Баотић 1983: Josip Baotić, Ikavskošćakavski govori u okolini Dervente, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik IV*, Sarajevo, 7–208.
- Белић 1999: Александар Белић, *Историја српског језика (Фонетика, Речи са деκлинацијом, Речи са конјугацијом)*, Изабрана дела Александра Белића, Књига 4, ур. Марина Николић-Добрић, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Бојиновић 2015: Милош Бојиновић, Рјечник гламочког говора, *Српски дијалектолошки зборник LXII*, Београд, 1–246.
- Бојиновић 2018: Милош Бојиновић, Додатак Рјечнику гламочког говора, *Српски дијалектолошки зборник LXV/1*, Београд, 915–1059.
- Бошковић 2000: Радосав Бошковић, *Основи ујоредне грамаџике словенских језика (Фонетика, Морфологија, Грађење речи)*, прир. Радојица Јовићевић, Београд: Требник.
- Брозовић 1966: Dalibor Brozović, О problemu ijekavskošćakavskog (istočnobosanskog) dijalekta, *Hrvatski dijalektološki zbornik 2*, Zagreb, 119–208.
- БХДЗБ 1990: Говори централне, југоисточне и југозападне Босне, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik VI*, Sarajevo: Institut za jezik i književnost u Sarajevu – Institut za jezik, 1–358 (дио грађе коју је обрадио Д. Вујичић, 7–124).
- Вујичић – Баотић 1989: Dragomir Vujičić, Josip Baotić, О dosad nepoznatom ikavskom govoru Srba u jugozapadnoj Bosni, *Hrvatski dijalektološki zbornik VIII*, Zagreb, 163–169.
- Вук 1977: Вук Стефановић Караџић, *Српски рјечник исцумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*, Београд: Полит.
- Вуковић 1938–1939: Јован Вуковић, Говор Пиве и Дробњака, *Јужнословенски филолог XVII*, Београд, 1–113.
- Вуковић 1951: Jovan Vuković, Ije – je ili samo je u jugozapadnom književnom narečju, *Pitanja savremenog književnog jezika II*, sv. 1, Sarajevo, 33–39.
- Вуковић 1963: Jovan Vuković, Bosanski i hercegovački ijekavski govorni tipovi, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu XVII*, Sarajevo, 17–28.
- Вуковић 1974: Dr Jovan Vuković, *Istorija srpskohrvatskog jezika, I dio (Uvod i fonetika)*, ур. Gordana Nikolić, Beograd: Naučna knjiga.
- Далмација 1997: Стево Далмација, *Ијекавски говори Пољкозарја*, ур. Ранко Рисојевић, Бањалука: Народна и универзитетска библиотека „Петар Кочић“.

- Дешић 1976: Милорад Дешић, Западнобосански ијекавски говори, *Српски дијалектолошки зборник XXI*, Београд, 1–316 + карте.
- Драгичевић 1980: Милан Драгичевић, Рефлекси јата у данашњим личким говорима, *Српски дијалектолошки зборник XXVI*, Београд, 147–233.
- Драгичевић 1986: Милан Драгичевић, Говорличких јекаваца, *Српски дијалектолошки зборник XXXII*, Београд, 7–238 + карте.
- Драгичевић 2000: Милан Драгичевић, *Сјиси о зајаднијим српским говорима*, гл. ур. Миодраг Живановић, Бања Лука: Медиа центар Прелом.
- Драгичевић 2001: Милан Драгичевић, Најзападнији српски говори данас, у: Милан Драгичевић (ур.), *Зборник за српски језик, књижевност и умјетност I*, Бања Лука: Јавна установа књижевна задруга републике Српске, 79–89.
- Драгичевић 2002: Милан Драгичевић, Судбина самогласничких секвенци у данашњем говору требавских Срба, *Српски језик VII/1–2*, Београд, 205–211.
- Драгичевић 2003: Милан Драгичевић, О говору села Бранешци у околини Челинца, *Српски језик VIII/1–2*, Београд, 303–314.
- Драгичевић 2004: Милан Драгичевић, О неким фонетским особинама данашњег говора требавских Срба, у: Јудита Планкош (ур.), *Зборник радова са ипрећег међународног скућа Живој и дело академика Павла Ивића*, Суботица: Градска библиотека Суботица – Нови Сад: Филозофски факултет у Новом саду, Матица српска – Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ, Народна библиотека Србије, 451–459.
- Драгичевић 2007: Милан Драгичевић, О говору Срба Бање Врућице крај Теслића I (фонетске и морфолошке особине), *Српски дијалектолошки зборник LIV*, Београд, 323–401.
- Драгичевић 2008: Милан Драгичевић, Белешке о говору села Кремне у западној Босни, *Српски језик XIII/1–2*, Београд, 103–111.
- Драгичевић 2010: Милан Драгичевић, Важније гласовне особине говора Срба из неких насеља у околини Дервенте у северној Босни, *Јужнословенски филолог LXVI*, Београд, 231–253.
- Драгичевић 2012: Милан Драгичевић, О говору Срба села Мујџићи из западне Босне, *Српски језик XVII*, Београд, 171–189.
- Ђукановић 1983: Петар Ђукановић, Говор села Горње Цапарде (код Зворника), *Српски дијалектолошки зборник XXIX*, Београд, 191–292.
- Ђуровић 1980: Радосав Ђуровић, Рефлекси јата у околини Прибоја, *Српски дијалектолошки зборник XXVI*, Београд, 235–317 + карте.
- Ђуровић 1992: Радосав Ђуровић, Прелазни говори јужне Босне и високе Херцеговине, *Српски дијалектолошки зборник XXXVIII*, Београд, 1–378.
- Ивић 1956: Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика (Увод и шипокавско наречје)*, Нови Сад: Матица српска.
- Ивић 1957: Павле Ивић, Два главна правца развоја консонантизма у српскохрватском језику, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, књига II, Нови Сад, 159–184.
- Ивић 1962–1963: Pavle Ivić, Inventar fonetske problematike štokavskih govora, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду VII*, Нови Сад, 99–110.

- Ивић 1964: Pavle Ivić, Promena ra > re u srpskohrvatskim govorima, *Prace filologiczne* XIII, 2, Warszawa, 383–393.
- Ивић 1966: Павле Ивић, О Вуковом рјечнику из 1818. године, Поговор књизи „Српски рјечник (1818)“, *Сабрана дела Вука Караџића*, књига друга, Београд, 17–188.
- Ивић 1985: Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Ивић 1991: Павле Ивић, *Из историје српскохрватског језика*, Изабрани огледи II, ур. Добривоје Јевтић, Ниш: Просвета.
- Ивић 1993: Павле Ивић, Вода Дитиња и даљинска асимилација вокала, *Philologia slavica*, Москва, 326–331.
- Ивић 1994: Павле Ивић, *Српскохрватски дијалекти (њихова стурктура и развој)*, I књига, прир. Мато Пижурица, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Ивић 1996: Павле Ивић, О језику, *Република Српска Крајина*, Книн – Београд, 143–158.
- Ивић 1998: Павле Ивић, *Расправе, студије, чланци – О фонологији XI*, прир. Драгољуб Петровић, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Ившић 1913: Stjepan Ivšić, Današnji posavski govor, *Rad JAZU*, knj. 196, Zagreb, 124–154.
- Јовић 1968: Душан Јовић, Трстенички говор, *Српски дијалектолошки зборник XVII*, Београд, XVI + 238 + карта.
- Клаић 1990: Vratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi*, прир. Željko Klaić, Zagreb: Nakladni zavod МН.
- Козомара 2000: Драгомир Козомара, *Фонетске особине говора села Бастаса*, дипломски рад у рукопису, Бања Лука: Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци.
- Козомара 2002: Драгомир Козомара, Млинарска терминологија Бастаса, у: Милан Драгичевић (ур.), *Зборник за српски језик, књижевност и умјетност II–2*, Бања Лука: Јавна установа књижевна задруга републике Српске, 197–200.
- Козомара 2003: Драгомир Козомара, Кратак преглед консонантског система говора села Станари код Добоја, *Српски језик VIII/1–2*, Београд, 637–643.
- Козомара 2005: Драгомир Козомара, *Говор Чечаве (села у сјевероисточном дијелу оштинине Теслић)*, магистарски рад у рукопису, Бања Лука: Филозофски факултет у Бањој Луци.
- Козомара 2016: Драгомир Козомара, Фонетске и морфолошке особине српских посавских говора између Врбаса и Украине, *Српски дијалектолошки зборник LXIII*, Београд, 583–733.
- Козомара 2018: Драгомир Козомара, Судбина вокалских скупина у говору Бастаса, *Српски језик XXIII*, 513–522.
- Козомара 2019: Драгомир Козомара, Вокалске редукције у говору Бастаса, *Наши језик L/2*, Београд, 657–664.

- Козомара 2020: Драгомир Козомара, Изговорне вриједности дугог вокала јат у говору младих Бањалуке, у: Милош Ковачевић (ур.), *Актуелна ишћања фонетике и фонологије српског језика*, Вишеград: Андрићев институт, 197–208.
- Козомара – Црњак 2021: Драгомир Козомара, Дијана Црњак, Језичке особине Причке от Јани Јована Бабића, *Филолог, часопис за језик, књижевност и културу*, XII 2021 23, Бања Лука, 307–326.
- Лисац 2003: Josip Lisac, *Hrvatska dijalektologija 1 (Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i govori torlačkog narječja)*, recenz. Dalibor Brozović, Petar Šimunović, Sanja Vulić, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Маретић 1905–1906: Томо Маретић, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, prir. Mate Hraste i Pavle Rogić, Zagreb: Matica hrvatska.
- Марковић Б. 2020: Бранкица Марковић, Ка индексирању дијалекатских текстова публикованих у Републици Србији, *Српски дијалектолошки зборник XLVIII*, Београд, 413–528.
- Марковић Ј. 1967: Јован Ђ. Марковић, *Географске обласии СФР Југославије*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Марковић С. 1958: Светозар Марковић, Језик Ивана Анчића, *Српски дијалектолошки зборник XIII*, Београд, 1–147.
- Николић Б. 1964: Берислав М. Николић, Сремски говор, *Српски дијалектолошки зборник XIV*, Београд, 201–412.
- Николић Б. 1966: Берислав М. Николић, Мачвански говор, *Српски дијалектолошки зборник XVI*, Београд, 179–313 + карта.
- Николић Б. 1968: Берислав М. Николић, Тршићки говор, *Српски дијалектолошки зборник XVII*, Београд, 367–473.
- Николић М. 1991: Мирослав Николић, Говори србијанског Полимља, *Српски дијалектолошки зборник XXXVII*, Београд, 1–549.
- Николић С. 1997⁹: Светозар Николић, *Сیارословенски језик I (Правопис, Гласови, Облици)*, ур. Бранко Стојановић, Београд: Требник.
- Окука 1983: Милош Окука, *Говор Раме*, Сарајево: Свјетлост.
- Окука 2008: Милош Окука, *Srpski dijalekti*, ур. Ćedomir Višnjić, Zagreb: SKPD Prosvjeta.
- Павлица 1984: Драган Павлица, О говору околине Удбине, *Српски дијалектолошки зборник XXX*, Београд, 357–424.
- Павловић 1927: Миливој Павловић, О становништву и говору Јајца и околине, *Српски дијалектолошки зборник III*, Београд.
- Петрић 1960–1961: Mario Petrić, Porijeklo stanovništva, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Etnologija*, Sarajevo, 21–90.
- Петровић 1973: Драгољуб Петровић, *О говору Змијања*, Библиотека Зборника за филологију и лингвистику, Посебан отисак из Зборника за филологију и лингвистику XIV/1–2 и XV/1–2, Нови Сад.
- Петровић 1978: Драгољуб Петровић, *Говор Баније и Кордуна*, Нови Сад: Матица српска – Загреб: Просвјета.
- Петровић – Гудурић 2010, Драгољуб Петровић, Снежана Гудурић, *Фонологија српског језика*, ур. Слободан Реметић и Мато Пижурица, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Нови Сад: Матица српска.

- Пецо 1964: Асим Пецо, Говор источне Херцеговине, *Српски дијалектолошки зборник XIV*, Београд, 1–200 + карта.
- Пецо 1966–67: Асим Пецо, Јекавске оазе у западној Херцеговини, *Јужнословенски филолог XXVII*, Београд, 267–306.
- Пецо 1975: Асим Пецо, Икавскошћакавски говори западне Босне (I дио: Увод и Фонетика), *Босанскохерцеговачки дијалектолошки зборник I*, Сарајево, 1–264.
- Пецо 1978⁴: Асим Песо, *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*, ур. Nikola Dončev, Београд: Научна књига.
- Пецо 2001: Асим Пецо, Консонантизам босанскохерцеговачких говора, *Српски дијалектолошки зборник XLVIII*, Београд, 607–696.
- Пецо – Милановић 1968: Асим Пецо, Бранислав Милановић, Ресавски говор, *Српски дијалектолошки зборник XVII*, Београд, 241–366 + карта.
- Попис 2013: *Попис сјановништва, домаћинсјава и сјанова у Босни и Херцеговини 2013. године – резултати пописа (2016)*, Агенција за статистику Босне и Херцеговине, Сарајево.
- Рамић 1999: Никола Рамић, Ливањско-дувањски говорни тип, *Српски дијалектолошки зборник XLVI*, Београд, 263–426.
- Рамић 2004: Никола Рамић, Артикулационе вредности вокала у ванаценатској позицији, *Српски језик XIX*, 1–2, Београд, 457–461.
- Рамић 2010: Никола Рамић, *О јайовским изоглосама*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Реметић 1970: Слободан Реметић, Фонетске и морфолошке карактеристике говора Срба у Кладњу и околини, *Прилози проучавању језика VI*, Нови Сад, 105–133.
- Реметић 1985: Слободан Реметић, Говори централне Шумадије, *Српски дијалектолошки зборник XXXI*, Београд, XIX + 555.
- Речник 2000: *Речник (и)јекавизама српског језика* (прир. Бранислав Остојић и Драгомир Вујичић), ур. Драган К. Вукчевић, Подгорица: ЦИД.
- Речник 2007: *Речник српског језика*, ред. и ур. Мирослав Николић, Нови Сад: Матица српска.
- РЈА: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII, Zagreb: JAZU, 1880–1976.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XXI, Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ, 1959–.
- Ружичић 1927: Гојко Ружичић, Акцентски систем пљеваљског говора, *Српски дијалектолошки зборник III*, Београд, 113–176.
- Симић М. 1978: Милорад Симић, Говор села Обади у босанском Подрињу, *Српски дијалектолошки зборник XXIV*, Београд, 1–124.
- Симић Р. 1972: Радоје Симић, Левачки говор, *Српски дијалектолошки зборник XIX*, Београд, 1–618 + карта.
- Симић – Остојић 1989: Радоје Симић, Бранислав Остојић, *Основи фонологије српскохрватског књижевног језика*, Никшић: НИО „Универзитетска Ријеч“ – Никшић.
- Скок, Рјечник: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, ргг. Valentin Putanec, Zagreb: JAZU, 1971–1974.
- Становништво 1995: *Stanovništvo BiH – narodnosni sastav po naseljima*, Državni zavod za statistiku Hrvatske, Zagreb.

- Стевановић 1964²: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (I део: Увод, Фонетика, морфологија)*, ур. Гордана Николић, Београд: Научна књига.
- Телебак 2010: Милорад Телебак, *Како се пише (рјечник ијекавских облика ријечи)*, Лакташи: „Графомарк“.
- Тешић 1977: Милосав Тешић, *Говор Љештанског, Српски дијалектолошки зборник XXII*, Београд, 159–238 + карта.
- Топографска карта 1985: *Топографска карта 1:200 000 (по Гриничу)*, Војногеографски институт, Београд, лист 4417 Јајце.
- Халиловић 1996: Senahid Halilović, *Govorni tipovi u međuriječju Neretve i Rijeke dubrovačke, Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik VII*, Sarajevo, 1–262 + карте.
- Црњак 2006: Дијана Црњак, *Терминологија куће и њокућства у Лијевчу њољу и Жуји*, ур. Драго Бранковић, Бања Лука: Филозофски факултет.
- Црњак 2007: Дијана Црњак, *Називи алатки за кошење у Лијевчу пољу и Жупи, Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику L*, Нови Сад, 917–926.
- Црњак 2009: Дијана Црњак, *Називи ограда и њихових дијелова у Лијевчу пољу и Жупи, Годишњак за српски језик и књижевност* год. XXII, бр. 9, Ниш: Филозофски факултет у Нишу, 523–535.
- Црњак 2011: Дијана Црњак, *Пасићска лексика лакташког краја*, Младенко Сацак (ур.), Бањалука: Филолошки факултет.
- Црњак – Козомара 2015: Дијана Црњак, Драгомир Козомара, *О вокализму говора Јаворана, Српски језик XX*, 697–710.
- Црњак – Козомара 2017: Дијана Црњак, Драгомир Козомара, *Особине консонантског система говора Јаворана, Годишњак за српски језик и књижевност*, год. XXVIII, бр. 15, Ниш: Филозофски факултет, 205–216.
- Црњак – Козомара 2018: Дијана Црњак, Драгомир Козомара, Ткачка лексика Бастаса, ур. Драгомир Козомара, Слађана Цукут (ур.), *Зборник радова њосвећен њроф. др Милану Драгичевићу*, Бања Лука: Филолошки факултет, 124–141.
- Цукут 2013: Слађана Цукут, *О неким особинама вокалског система говора млађих становника Дервенте, Српски језик XVIII/1–2*, Београд, 595–607.
- Цукут 2021: Слађана Цукут, *Српски говори Шипова, Српски дијалектолошки зборник LXVIII*, Београд, 1–158.
- Шкалајић 1971³: Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom – hrvatskosrpskom jeziku*, ур. Branko Milanović i dr., Sarajevo: Svjetlost.
- Шкарић 1991: Ivo Škarić, *Fonetika hrvatskoga književnog jezika*, u: Radoslav Katičić (ur.), *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika. Nacrti za gramatiku*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Globus, Nakladni zavod.
- Чустовић 1960–1961: Ђенана Чустовић, *Narodni govor, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Etnologija*, Sarajevo, 91–117.

Dragomir V. Kozomara

PHONETIC CHARACTERISTICS OF THE SPEECH OF BASTASI

S u m m a r y

1. The village of *Bastási* (demonyms *Bàstašān/Bàstašanin* and *Bàstašānka*, ktetic *bàstāškī*) is located in the lower part of the Livanjsko polje, on the junction of the borders between the municipalities of Livno, Grahovo and Glamoč, and it belongs administratively to the Grahovo municipality.

2. On the phonetic level, the basic features of this speech come down to the following:

A) Vocalism

1) The speech is characterised by a vocal system consisting of five basic vowels *a, e, i, o, u* and syllabic *r*. The articulation of vowel units is moving within the limits of the general normal of Serbian Novoshtokavian speeches, which means that it is a vocalism that is close to the standard. All the vowels there, of course, can be long and short, stressed and unstressed.

2) The standard vowel colour is most often disrupted by the shifting of the articulation of the short vowels *e* and *o* in the direction of *a*: *bòle^astan, za vèč^earu, kìse^alā vòda, nè mo^are, tō su mu sìno^avi*, etc.

3) Vowel substitutions are most often the result of assimilation and dissimilation, sometimes analogy, and, at times, a non-linguistic extra-linguistic factor presents a crucial factor in their occurrence. Substitutions usually encompass short and unstressed vowels, very rarely long and stressed ones. Substitutions are found in local and foreign words. The majority of confirmed cases are for substitutions of the vowel *a*, substitutions of *e, i, o* are equally frequent, while substitutions of the vowel *u* is an almost insignificant phenomenon: *jèdan od òljedu, jerèbⁱca, ùzmi kobànⁱcu, dvjèsto mārākā, pròzori od bòrav^{nē}, stégni kònapom*, etc.

4) When it comes to vowel reductions, they are mostly pertained to the vowel *i* in medial word positions (less often in final ones) when it is found behind stressed vowels. Such reductions are most pronounced when the post-stressed *i* is found next to the sonorants, although cases of reduction next to other consonants are not rare either: *po br^dma, vèl^{kō} čeljáde, vòlⁱca mu klāpā, polágō vòlovⁱma, lèžō u sàmⁱci, zàključāla se ù sobⁱcu*, etc.

5) The contraction of unstressed sequences *-ao, -eo, -uo* into *-ō* is almost a regular tool within the forms of the I-participle: *rèkō, pòčō, izō se*, etc.

6) The former long *yat*, in principle, gave the following reflexes: $\acute{e} > ij\acute{e}$, $\acute{e} > ije$, $\acute{e} > ij\acute{e}$: *b'j\acute{e}l ko sn'j\acute{e}k*, *p\acute{u}kla c'j\acute{e}v*, *b'j\acute{e}li mu z\acute{u}bi*, *k\acute{o}j\acute{a} je c'j\acute{e}na*, *\u0177 l'j\acute{e}v\acute{o}j*, *sv\acute{a}šta d\acute{o}n'j\acute{e}li*, etc.

The short reflexes are very similar to those in the standard language: *d\acute{u}govje\acute{c}ni lj\acute{u}di*, *pr\acute{a}v\acute{a} mj\acute{e}ra*, *ubje\acute{d}ivali ga*, *n\acute{a}jsmj\acute{e}šnij\acute{e} bi b\acute{i}lo*, etc.

Ekavisms that occur in this speech are mostly phoneticisms, which are also recognised by the norm of the Serbian language: na *Br\acute{e}ž'nama*, *br\acute{e}š'ć*, pod *br\acute{e}š'ć'om*, *im\acute{a} vr\acute{e}mena*, etc.

Ikavisms characteristic of this speech were also mainly formed phonetically when a short *yat* was in the position before the vowels *o < l* and sonorants *j* and *lj*: *\u0177zn'j\acute{e}li bil'jac*, *grij\acute{o}ta ti je*, *u n\acute{e}d'lju*, etc., and typical contact Ikavisms appear in a limited number of words: *d\acute{i}da L\acute{u}k\acute{e}*, *\u0177jde*, *d\acute{i}de*, *n\acute{e}vista B\acute{o}ja*.

There are also cases of secondary reflexes of *yat* found: *drven\acute{i} v\acute{o}dij\acute{e}r*, *k\acute{o}s'j\acute{e}r*, *t\acute{o} je sij\acute{e}rak*, etc.

7) As it is the case in the standard language, there are mobile vowels *a*, *e* and *u* present (*u* occurs very rarely): *v\acute{a}k\acute{o}ga \u0177viv\acute{o}ta*, *po d\acute{o}br\acute{o}me ga zn\acute{a}*, *o sv\acute{a}\u0107emu mi pr\acute{i}\u0107\acute{a}j*, etc.

B) Consonantism

1) As in the majority of Serbian speeches, the consonant *h* is most often lost or some other sounds appear where it belongs etymologically: *\u0177lj'in'cu \u0177mala*, *l\acute{a}dne mi n\acute{o}ge*, *c\acute{i}kla \u0177-str\acute{a}*, *d\acute{a}našnj\acute{i} \u0177bi\acute{c}\u0177j\acute{a}*, *pr\acute{i}v\acute{i} d\acute{a}n\acute{a}*, *b\acute{i}lo p\acute{u}no b\acute{u}v\acute{a}*, *grij\acute{o}ta ti je*, *p\acute{u}st\acute{i} sir\acute{o}m\acute{a}k*, etc.

2) In the consonantal system, the constrictive *f* has become a fairly stable sound, while its replacement by other sounds is a characteristic of the speech of the oldest informants: *kad je pr\acute{o}š\acute{o} \u0177sv\acute{a}lt*, *sl\acute{a}ba v\acute{a}jda*, *s\acute{j}\u0107\acute{c}\u0177s se t\acute{i} P\acute{i}lipa*, *k\acute{u}c'n\acute{a} pod\acute{u}m\acute{e}nta*, etc.

3) The instability of the articulation of the sonorant *j* in certain positions within the word is of an allophonic nature, which is also a feature of other more or less related speeches: *\u0177t\acute{a}'e b\acute{i}lo*, *b\acute{a}'ica*, *\u0177darali br\acute{o}'eve*, *b\acute{o}'\u0177m se*, *n\acute{e}š\acute{o} br\acute{u}'\u0177*, etc.

4) Other consonants, on the phonetic level, move on average in the same way as in other more western Serbian speeches.

5) The fate of consonant clusters is predominantly the same as the one found in most other speeches of the Herzegovinian-Krajina dialect.

6) The Jekavian iotation encompassed a slightly larger number of consonants than the one in the standard language: *d\acute{e}\u0177 je*, *\u0177\acute{c}erati*, *\u0107\acute{e}rati*, etc.

In the process of the new iotation, the constrictives *\u0177* and *\u0177'* have been created: *\u0177\acute{u}tra*, *\u0177\acute{z}utra*.

7) According to the reflex of groups *\u0177t/\u0177\acute{c}* and *\u0177d/\u0177\acute{d}*, the speech belongs entirely to the Shtakavian speech group.

8) Desonorisation of final voiced consonants is a very lively phenomenon. Devoicing can be complete or partial: *òstavī jèdnōk, za Bèograt, bl'jêd' u līcu, čūje se vōz^s, etc.*

9) The occurrences of metathesis and haplology are characteristic of the speech: *infrakt, imā bliznàce, nīje ovdālēn, lōš kùrus, nīkav čōiek, òklēn si tī.*

3. According to the general classification (see Dragičević 1986: 226–228; Ivić 1996: 146; Dragičević 2001, 86–87) based on the total number of phonetic features, the speech of Bastasi belongs to the eastern group of the northwestern branch of the Eastern Herzegovinian (Herzegovinian-Krajina) dialect.

From the territorially close Ikavian speeches of the Livno-Duvno type, apart from the reflexes of *yat* and the Jekavian iotation, this speech also differs in the reflexes of the groups *št/šć, žd/žđ*, more frequent reductions of the vowel *i*, more unstable articulation of the sonorant *j*, etc. (see Ramić 1999).

Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет
Катедра за србистику
dragomir.kozomara@ff.unibl.org

(Примљено: 15. септембра 2022;
прихваћено: 27. септембра 2022)